TEXTES DE DRET CATALA

PRIVILEGIS I ORDINACIONS
DE LES
VALLS PIRENENQUES

EDITATS PER

FERRAN VALLS TABERNER

I

VALL D'ARAN

BARCELONA

Impremta de la Casa de Caritat

1915

TEXTES DE DRET CATALA

COLECCIÓ PUBLICADA BAIX EL PATRONAT

DE L'EXCMA. DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BARCELONA

I DIRIGIDA PER

RAMON D'ABADAL I VINYALS

I

FERRAN VALLS TABERNER

II

PRIVILEGIS I ORDINACIONS
DE LES VALLS PIRENENQUES

BARCELONA

1915

PRIVILEGIS I ORDINACIONS

DE LES

VALLS PIRENENQUES

EDITATS PER

FERRAN VALLS TABERNER

I

VALL D'ARAN

BARCELONA

Impremta de la Casa de Caritat

1915

AMORI ET DESIDERIO

DOMINICI TABERNER ET PRIMS

AVUNCULI ET QUASI PARENTIS

PREFACI

Aquesta obra té per objecte donar a conèixer i facilitar l'estudi d'un conjunt de documents relatius al dret, organisació, costums i franqueses de les valls pirenenques catalanes, durant l'edat mitjana.

La majoría d'aquests documents eren inèdits; alguns havíen estat publicats, total o fragmentariament, però quasi mai segons l'exemplar original ni amb confrontació de les varies copies d'ell en son defecte; d'altres se n'havíen imprès traduccions més o menys fidels. Els publico tots aquí, en son text primitiu, de la manera més completa, procurant formar amb ells un conjunt orgànic.

La investigació per a tal objecte ha estat de lo més amplia possible; fent després una tria de documents, tendint escollir per a cada una de les dites valls els que s'hi refereixen amb caràcter general (deixant de banda una munió de documents relatius a les diverses localitats de les mateixes) i amb caràcter també de perpetuïtat (escloint tot una serie de documents circumstancials o temporals); procurant sempre donar-los a conèixer únicament quan són d'interès més o menys directe per a l'estudi de l'organisació i de les institucions d'aquelles encontrades. Alguns documents d'interès complementari, dels que hauría estat sensible prescindir, formen apèndixs; i altres que serveixen d'aclaració o de comentari van en notes. Ademés en els pròlegs se fa menció dels que sols se refereixen a les vicissituts històriques d'aquelles comarques.

L'època dels documents d'aquesta colecció és l'edat mitjana, no per arbitraria determinació, sinó perquè sols

durant la mateixa varen anar desenrotllant-se l'organisació, les institucions i les diverses llibertats de dites valls;[1] coincidint amb la fi de dita època l'estancament d'aquelles i tombant a l'edat moderna en la decadencia, fins arribar a la llur desaparició casi completa.

En quant a la forma de publicació dels documents d'aquest recull he procurat donar el text i les formules i demés indicacions contingudes en ells de la manera més completa possible, a fi de que aquesta colecció tingués també interès des del punt de vista diplomàtic; inspirant-me en el sistema d'edició seguit per l'«Académie des Inscriptions et Belles-Lettres» en sa colecció de *Chartes et diplomes relatifs à l'histoire de France,* que és l'establert per l'eminent professor M. Maurice Prou en el primer volum d'ella: *Recueil des actes de Philippe Ier, roi de France.*

Cada una de les valls té'l seu conjunt de documents publicats per ordre cronològic.[2]

Cada document va precedit de la data, reduïda a la moderna calendació, d'un curt resum, i de la indicació de fonts. D'aquestes l'original, tant si 's conserva com si és perdut, forma un sol paragraf, i ve designat sempre per la lletra *A*. Les copies manuscrites conegudes són indicades a continuació, designades per altres lletres de majúscula cursiva dins l'ordre alfabètic; quan no han sigut utilisades perquè's conserva l'original, formen totes elles un sol paragraf; però quan l'original manca, les que han estat utilisades ne formen un i les demés van en un altre.

Quan el document ha sigut publicat, són indicats els llibres respectius en altre paragraf després dels de les fonts manuscrites; essent cada un d'ells designat per una lletra de minúscula cursiva, també per ordre alfabètic.

[1] No obstant s'hi ha inclòs algún document dels primers anys del s. XVI, en el que s'hi consignaven dret o costums practicats ja amb anterioritat.

[2] La numeració de les planes dedicades als textes, independent de les dels pròlegs i taules, serà correlativa en els tres volums.

Si s'han imprès traduccions d'algún document, s'indica també això en altre paragraf a continuació; i finalment, quan en algún llibre s'ha fet alguna menció especial o algún examen detingut de qualque document, això ve també indicat en un altre apartat darrera dels anteriors.

Per al text dels documents he distingit les *u* de les *v*, les *t* de les *c* i les *j* de les *i*, he regularisat les majúscules i minúscules, i he puntuat; per als documents en vulgar he utilisat l'apòstrof, el punt volat i el guió, segons la moderna ortografía. Les restitucions d'algunes llacunes, quan han sigut evidents o molt possibles, van entre claudators. D'un cos de lletra més petit, van impresos els troços d'un document que són repetició d'un altre anterior; i d'un tipu de lletra intermig, les indicacions finals contingudes en els exemplars dels documents, però que no formen part del tenor dels mateixos, si bé tenen un interès diplomàtic. Les indicacions dels signes de validació estàn en son lloc entre'l text, de cursiva i dins de parèntesi; les demés indicacions i notes o comentaris d'algún document o d'alguna clàusula o paraula del mateix van en nota indicada per un numeret, mentres que les variants del text, segons les diverses copies en defecte de l'original, són indicades per lletretes. En aquest cas no he adoptat el text d'una copia, donant les variants de les altres en nota, sinó que procurant restituir el text original he triat de cada copia utilisada la lliçó que m'ha semblat més propia.

Havent practicat la investigació originaria i principal en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona, les copies dels documents trobats en els registres de dit arxiu les vaig treure d'aquests; però després he procurat confrontar-les, personalment o per mon bon amic Mn. Pujol, amb llurs originals coneguts. Jo he fet dos viatges a la vall d'Aràn, un d'ells passant per la vall d'Aneu, aont vaig copiar les ordinacions d'aquesta; a Andorra i a la Seu d'Urgell hi he fet investigacions personalment en els respectius arxius, treient-ne algunes copies, però la confrontació i la

copia de la majoría dels documents trets d'aquells, aixís com la confrontació o copia de diversos documents dels arxius de Queralps i de Puigcerdà, les dec a l'amabilitat i entusiasme de dit Mn. Pere Pujol, al qual dec també varies noticies d'alguns d'aitals documents, que d'altra manera m'hauríen passat per alt. A Madrid, a l'Arxiu de la casa de Cardona-Medinaceli, i a París als Arxius i a la Biblioteca Nacional, hi he treballat personalment.

A totes les persones amigues, mercès al favor o a la colaboració més o menys directa de les quals aquesta obra ha pogut sortir més completa, me complasc en manifestar-los-hi aquí el meu pregón agraïment. A M. Fèlix Pasquier, arxiver de la Haute Garonne, a M. Salvador Mondon, de St. Gaudens, a M. Marcel Robin, arxiver dels Pireneus Orientals, a M. Dufau de Maluquer, de Pau, i a M. Barbe, de Foix; al meu colega D. Angel G. Palencia, de l'Arxiu Històric Nacional, i a Mn. Pere Pujol, de l'Arxiu capitular d'Urgell, els hi quedo vivament reconegut, per les noticies, confrontacions o copies que m'han facilitat respectivament. Dec una especial manifestació de gratitut al meu benvolgut director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó Don Eduard González Hurtebise, qui m'ha facilitat noticies d'alguns documents ben interessants.

Dono també les gracies més expressives a l'Excelentíssim Sr. Dr. Joàn Benlloch i Vivó, Bisbe d'Urgell i Príncep d'Andorra, a l'honorable Consell de la vall d'Andorra, a l'Excm. Sr. Duc de Medinaceli i als seus administrador i arxiver, al Sr. Alcalde de Viella D. Casimir Calbetó, al Sr. Ecònom d'Esterri d'Aneu Mn. Antòn Riba i a son vicari Mn. Sentenach; aixís com als Srs. G. M. de Brocà, J. Miret i Sans, F. Carreras Candi, J. Bertràn i Musitu i F. de Sagarra, a MM. J. A. Brutails i P. Vidal, i finalment, als meus amics P. Ignasi Casanovas, S. J., R. d'Abadal, Lluís Nicolau, F. Martorell, Jordi Rubió, i R. d'Alós.

INTRODUCCIÓ

La vall d'Aràn, que havía format part de l'antic poble dels *Convenæ*, i que fins al passat segle depenía de la diòcesi de Comenge, estigué com altres terres pirenaiques en una situació d'independencia durant els primers temps de la reconquesta. Dominada tal vegada per alguns anys pels ducs de Tolosa, fou posseïda després pels comtes d'Aragó i de Ribagorça, i més tard per els reis de la casa de Barcelona.[1]

El primer document conegut en què's veu establerta la sobiranía de la casa de Barcelona sobre l'Aràn és de 1175 (octubre), pel qual Alfons I, d'Aragó i Catalunya,[2] va fer cessió de la dita vall i del senyoriu que tenía a Borderas, «salva mea fidelitate», a Centul, comte de Bigorra, i sa esposa Matella, amb la condició de què ells i llurs successors fossin, «propter illam, mei fidelissimi vassalli».[3]

Més endavant, en 1192 (setembre), el mateix rei se retingué el domini directe de la vall d'Aràn. La néta de Centul, Peronella, comtessa de Bigorra, estava sota la tutela d'Alfons I i aquest la va prometre amb Gastó VI de

[1] J. Miret y Sans: *Discurso leído en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona,* sobre *la expansión y dominación catalana en los países de la Galia meridional* (1900).—Segons el *Fragmentum historicum ex chartulario Alaonis,* un comte de Ribagorça hauría mort a mans dels aranesos en 1003. (Vegi's Serrano y Sanz, *Documentos del condado de Ribagorça,* pàg. 391). En Llobet, en sa *Genealogía de los condes de Pallars* (ms. de l'Institut d'E. C.), cita un convenì, que refereix cap a l'any 1144, entre els homes de la vall d'Aràn i el comte Artau de Pallars, comprometent-se a seguir-lo contra tothom, menys contra'l rei d'Aragó, i a no fer cap tractat amb Bernat, comte de Comenge, sense son consentiment.

[2] Segueixo la numeració catalana, tal com feien els mateixos reis.

[3] Document publicat per Marca, *Histoire de Béarn,* pàg. 821. Vegi's, també Jaurgain, *La Vasconie,* II, 387.

Bearn, fent-li donació del comtat i terra de Bigorra, «ut predictum comitatum et terram habeas et teneas per me et successores meos ad meam meorumque fidelitatem et servitium tu et filii et filie qui ex te et predicta consanguinea mea fuerint procreati et omnes eorum successores perpetuo»; però 'l monarca fa constar expressament que n'exceptúa la vall d'Aràn: «Excipio autem de predicta donatione et expressim retineo michi et meis et propietati mee ac successorum meorum totam vallem et terram que dicitur Aran, cum omnibus vallibus suis, montibus, pronis, inclinis et planis, et terminis omnibus simul cum suis habitatoribus, et ceteris omnibus ad usum hominis quoquomodo pertinentibus; cum constet predictam terram de Aran ad ipsum comitatum nichilominum pertinere.» Gastó va prestar jurament i homenatge a Alfons, prometent que'ls magnats i cavallers de dit comtat i 100 prohoms de cada vila jurarien al propi rei i sos successors fidelitat per dita terra i l'observancia dels pactes continguts en aital document.[1]

Probablement en 1196 (octubre) Pere I va concedir a Portolà de la Moga la batllía de Garos i de tota l'encontrada fins a cap d'Aràn, segons el fur de Barcelona, tal com la havíen tinguda els seus antecessors.[2]

[1] Aquest document és a l'Arxiu de la Corona d'Aragó; pergamí n. 636 d'Alfons I (signatura antiga: *Armari d'Aragó*, sac B, n. 267). Marca el publicà traduït al francès en la *Hist. du Bearn*, pàg. 493. Vegi's, Jaurgain, *ob. cit.*, II, 389.

[2] La data d'aquest document està equivocada en les antigues transcripcions, faltant l'original, car porten la de 1192, època en que'l rei Pere encara no regnava; la confusió entre II i VI és fàcil en lletra manuscrita, i per altra part el rei en octubre de 1196 estava a Osca, lloc d'ont està datat el document, que és del tenor següent: «Manifestum sit omnibus hominibus, tam presentibus quam futuris, quod ego Petrus, Dei gratia rex Aragonum et comitis Barchinone, do firmiter et concedo tibi Portulano de la Moga et successoribus tuis imperpetuo bajuliam de Garos et de tota incontrata usque ad capud d'Aran juxta forum Barchinone, sicut tui antecessores firmiter tenuerunt, scilicet XI. denarium et XI. sestarium de omnibus directis, donis et adquisitionibus nostris, quocumque modo inde provenientibus, et lezdam de mercato de Salardu; et recipio personam et omnia tua bona, mobilia et immobilia, sub protectione et deffensione mea ac custodia speciali. Quicumque autem bajuliam istam in aliquo contradiceret, iram et indignationem nostram prorsus incurreret et pro solo ausu mille solidos nobis emendaret et dampnum in duplum tibi restitueret. Datum Osce, per manum Petri de Blandis, anno Domini M° C° XC° II° *(sic)*, mense Octobris. Signum *(s. reial)*

En 1201, a 22 de setembre, estant Pere I a Banyeres [de Bigorra] féu donació de la vall d'Aràn, amb sos homes i rendes, a Bernat, comte de Comenge, constituint-se aquest en vassall del rei, ell i sos successors, per tot el comtat de Comenge.[1]

En Miret ha explicat com tots els esforsos d'Alfons I i de son fill per a obtenir la supremacía de la casa de Barcelona sobre 'l mig-dia de la Galia varen resultar inútils; substituint-se la nostra influencia per la dels reis de França. La desfeta dels estats meridionals i la decadencia de la

Petri. regis Aragonum et comitis Barchinone. — Testes sunt: Michael de Lucia, Examen Cornell, Assalitus de Gudal, P. de Girbeta, B. de Paylars, R. de Castroveteri, Bonsom de Sancto Germerio. Sig *(s. man.)* num P. de Blandis, qui mandato domini regis hanc cartam scribi fecit, mense et anno predicto, a Bartholomeo, scriptore.» (Arxiu de la Corona d'Aragó, *Registre 2192*, f. 141.)

[1] Aquest document, publicat en part per en Miret en son *Discurso*, pàgina 49, és el pergamí n. 118 de Pere I, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (signatura antiga: *Armari d'Urgell*, sac P, n. 328): «Que geruntur ideo in scriptis rediguntur ne qua perire valeant temporis diuturnitate; igitur fiat cunctis manifestum quod ego Petrus, Dei gratia rex Aragonum et comes Barchinone, per me et per meos cum hac presenti scriptura perpetuo duratura dono et in presenti trado vobis Bernardo, honorando comiti Convenarum, et vestris successoribus totam vallem meam de Aran, cum omnibus hominibus et cum omnibus directis que ad me et ad meos ex inde pertinent vel pertinere debent, in hunc modum: quod jam dictam vallem integre vos et vestri habeatis in propriam hereditatem. Item, ego jamdictus Petrus, rex, per me et per meos promito vobis Bernardo, jamdicto comiti Convenarum, ut vos et vestros successores contra cunctos manuteneam; vobis tamen et vestris successoribus facientibus directum his qui querimoniam aliquam proposuerint de vobis. Et ego Bernardus, jamdictus comes Convenarum, propter hujusmodi donativum et manutenentiam quam vos dominus Petrus, rex Aragonum, mihi et meis successoribus facitis, in dominum meum vos recipio et ex inde devenio per me et per meos, bona fide et sine dolo et gratuita voluntate, vester homo et vester fidelis vasallus et omnium vestrorum cum omni comitatu Convenarum, quem siquidem comitatum cum jamdicta valle de Aran et cum hominibus qui sunt in eis profiteor et recognosco per me et per meos me tenere pro vobis domino Petro, prememorato rege, et pro vestris. Promitto vobis et vestris et convenio bona fide et sine dolo, per me et per meos, quod vos et vestros adjuvem et auxilium omni modum et succursum vobis et vestris prestem contra cunctos homines, illis tamen exceptis qui sunt mei seniores, et ut ego et mei simus vestri et vestrorum fideles vassalli et homines et vobis et vestris bona fide et sine enganno et fideliter serviamus. Et ut hec omnia supraposita et singula a me et a meis vobis et vestris attendantur per me et per meos vobis domino Petro, regi, facio hominium et sacramentum et juro corporaliter super hec sancta IV^{or} Evangelia. Datum in Banneras, die sabbati post festum sancti Mathei, mense septembris, in era Mª CCª XXXª VIIIIª, anno Domini Mº CCº Iº. Signum *(s. reial)* Petri, regis Aragonum et comitis Barchinone. Signum *(signe)* Bernardi, comitis Convenarum, qui hoc laudo et confirmo per me et per meos. — Horum omnium testes sunt ex parte domini regis: Artallus de Alagone, Assalitus de Gudal; ex parte Bernardi, comitis predicti: Ademar de Puestris, Fortaner de Rochafort.» En Miret fa algunes consideracions respecte als motius possibles d'aquest acte.

nostra antiga política ultra pirenaica va arribar a ser definitiva, i en 1258 Jaume I va pactar amb Lluís IX de Fransa el tractat de Corbeil, fent-se mutues renuncies de drets i dominis, merament nominals o caducs quasi tots els cedits pel francès, mentres que'ls que li abandonà el nostre rei eren ben reals alguns i altres també nominals o incerts. Entre 'ls territoris renunciats per Jaume I no hi figura la vall d'Aràn. Que aquesta quedà baix el seu domini, ens ho demostren alguns documents de l'any següent, 1259, concedint o confirmant concessions anteriors de batllíes de dita vall.[1] Ja en 1220 el propi rei havía concedit a Guillem de Viella la batllía de la vall d'Aràn, «de rivo de Garos usque ad rivum de Ros», lo qual demostra que'l domini útil sobre dita vall s'havía tornat a reunir a la corona de la dinastía barcelonesa. No's troba — diu en Miret — en quina època ni per quina raó va perdre 'l comte de Comenge la possessió de la vall. En son segón testament, otorgat en 1242 (1 de gener), Jaume I deixava a son primogènit «totum Aragonis et totam Cataloniam, Rippamcorciam, Palars, Aran et dominium comitatus Urgelli, cum omnibus ad predicta loca pertinentibus».[2] En el repartiment dels seus estats, fet pel propi rei a sos fills en 1262, per a després de sa mort, no va nomenar explícitament la vall d'Aràn, però tàcitament anava compresa en la part destinada a l'infant en Pere.[3]

Són de 1265 els tres privilegis otorgats per Jaume I estant a la vall d'Aràn, que publico en aquest diplomatari;[4] i de 1267 (5 juliol) hi ha un document del mateix rei concedint la batllía de Pont de Ros, «usque ad losam de Canies», a R. de Bellsost.[5]

[1] Documents transcrits en el *Processus habitus super facto vallis Aranni* existent a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

[2] Tourtoulon, *Jacques Ier le Conquerant*, II, 556 (pièce justificative V).

[3] Aquest partatge o testament fou publicat per d'Achery en son *Spicilegium*, III, 638, i per Martène et Durand, *Thesaurus novus anecdotorum*, I, 1139· com indica en Tourtoulon.

[4] Vegi's documents I, II i III.

[5] Document transcrit en el *Processus habitus super facto vallis Aranni.*

Dintre 'l regnat de Pere II, trobem que'l rei, en 1278 (26 agost), dirigeix una carta[1] als homes de Salardú, de Viella, d'Alarsa, de Vilach i de tots els altres llocs dels quartons habitants a la vall d'Aràn, respecte a setze mil sous de morlans que li havíen de pagar; i què en 1280, els de dita vall tingueren que tractar amb el rei algún assumpte que no 'ns és conegut, car el dia 1 de juliol aquest escrigué cartes als homes de les tres parts de la terra d'Aràn: la de Garos cap amunt, la de Rumincosa i la de Layriça, encarregant-los-hi que enviessin els seus missatgers per a poder negociar amb ell,[2] i el 19 del mateix mes ja s'havíen presentat aquests, però sense cap poder, per lo qual el rei escrigué als de la vall en tal dia que els hi enviaría com a procurador seu al noble A. R. de Spello per a poder tractar amb ells directament en son nom.[3]

Va esclatar en 1285 la guerra amb França, en la que Felip *l'Atrevit* amb el seu exèrcit, invadí Catalunya. Llavors, o potser poc abans, gents franceses ocuparen la vall d'Aràn. L'expedició de Catalunya fou a la fi desastrosa per als francesos, i retirant-se aquests, els catalans recobraren promptament les places perdudes; però la vall d'Aràn la retingueren ells fàcilment, donada la seva situació geogràfica, i durant tot el regnat d'Alfons II continuaren ocupant-la.

Les negociacions per a la pau, que en aquest curt regnat d'Alfons II foren constants, varen continuar amb no menor activitat en el de son successor Jaume II, i arribaren a tenir eficacia per la influencia de Bonifaci VIII en 1295. Aquest Papa, tot seguit d'arribar al Pontificat, va pendre la direcció de les gestions de pau, i va rebre a Anagni les embaixades dels diferents interessats: del rei de França i son germà, Carles de Valois, del d'Aragó, del de Mallorca; entre ells hi intervingué també amb interès Car-

[1] Pergamí de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.
[2] Registre 49, f. 65, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.
[3] *Ibid.*, f. 91.

les de Salern. Grans dificultats se presentaven per a arribar a un acord sobre alguns punts; en vista de lo qual el Papa prengué resoltament per son compte la conclusió de la pau. Tots els articles sobre 'ls quals hi havía hagut conformitat, foren redactats en llur forma definitiva i firmats a Anagni el dia 20 de juny, amb la intervenció del cardenal de S. Climent; comprenían les renuncies dels reis de França, d'Aragó i Carles de Sicilia a llurs conquestes, pretencions o reclamacions respectives, el retorn de les despeses que'ls hi corresponíen recíprocament, l'oblit de llurs injuries, etc. En quant al regne de Mallorca, una de les majors dificultats fins llavors, el Papa pronuncià de sa propia autoritat una decisió que devía ésser la condició *sine qua non* de la ratificació de la pau per part de l'Esglesia.[1] Però quedà encara una qüestió apart — altra de les causes de dissenció,—i fou la de la vall d'Aràn: Jaume II ne demanava la restitució, i els representants del rei de França s'hi oposaven; el Papa, en la butlla que dirigí an aquest, el mateix dia 20 de juny, determinà que la dita vall fos posada en tal situació que permetés al cardenal de S. Climent, llegat pontifici per a l'execució de la pau, inquirir promptament sobre l'expoliació de la possessió d'ella, pels reis de França respecte dels d'Aragó; i que si aquesta expoliació resultés comprovada, fos restituïda la possessió de la vall a Jaume II, salvant el dret de domini del rei de França, i en cas contrari, quedés la possessió del rei de França salvant el dret de propietat del d'Aragó.[2] Va passar temps, i ni Jaume II restituía el regne de Mallorca a son oncle, ni la vall d'Aràn li era restituïda an ell; continuà el canvi de reclamacions i de proposicions, havent-hi conformitat en segrestar la vall fins a la decisió definitiva; el cardenal

[1] Vegi's Lecoy de la Marche, *Les relations politiques de la France avec le royaume de Majorque*, I, 345. El tractat d'Anagni es troba copiat en el pergamí 521 de Jaume II a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

[2] El text íntegre d'aquesta butlla ha estat publicat per Thomas, *Les registres de Boniface VIII*, I, 60. Una copia antiga del passatge d'aquesta butlla referent a la vall d'Aràn es troba en un pergamí de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (16, *Armari d'Urgell*, sac P, n. 292).

de S. Climent morí; i en 1298, el dia 29 de juny, Jaume II i els representants del rei de França, el bisbe de Carcassona i Pere de Bourges, xantre d'Orleans, estant a Argilers varen convenir en posar la vall segrestada en mans del Papa (guardant-la en son nom el rei de Mallorca, en espera del que el Papa designés per a tenir dit segreste) fins que per ell fos donada la decisió definitiva d'aquesta qüestió. El rei de Mallorca va rebre la dita vall, prometent restituir-la a aquell a qui el Sant Pare determinés.[1] Era al temps

[1] Aquest acord és el perg. 1092 de Jaume II de l'A. C. d'A., està copiat en un quadern del mateix arxiu (*Bulas pontificias, legajo* 23, n. 12), i és del tenor següent: «Notum sit universis, quod nos Jacobus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie et Murcie ac comes Barchinone, ex una parte, et nos Petrus, permissione divina Carcassonensis episcopus, et Petrus de Bituris, succentor Aurelianensis, nuncii et procuratores excellentissimi principis domini Philipi regis Francie illustris, nomine ipsius domini regis Francie ex altera, attendentes et considerantes quod in ordinatione sanctissimi Patris domini Bonifacii, sacrosancte romane et universalis Ecclesie summi Pontificis, facta tempore tractatus pacis habiti et firmati coram ipso inter dictum dominum Francie regem seu nuncios ac procuratores suos ex una parte et nos regem Aragonum seu nuncios et procuratores nostros ex altera, inter cetera continetur: quod vallis de Arayn sequestrari deberet in manu bone memorie domini G., tituli Sancti Clementis presbiteri cardinalis, qui dictam vallem apud eum tanquam apud sequestrum existente de ipsius vallis possessione et dejectione inquireret et etiam diffiniret, qui cardinalis ut pote morte preventus hoc nequivit perficere nec complere; ideo nos rex Aragonum et nuncii supradicti, intentionem dicti domini summi Pontificis et ipsius ordinationis effectum servare volentes, pari consensu et comuni concordia convenimus et concordamus quod dicta vallis de Arayn ponatur in manu dicti domini summi Pontificis tanquam in manu sequestri, et donec per ipsum dominum summum Pontificem sit ordinatum cui dicta vallis in sequestro tradatur convenimus et concordamus quod dicta vallis sit in manu egregii principis domini Jacobi, regis Majoricarum illustris, nomine et vice dicti domini summi Pontificis recipientis, per ipsum dominum regem Majoricarum tanquam per sequestrum habenda et tenenda donec per dominum summum Pontificem de ea fuerit ordinatum juxta contenta in ordinatione predicta. Eapropter nos nuncii et procuratores predicti, auctoritate et potestate nobis datis a dicto domino rege Francie, dictam vallem cum suis castris in manu dicti domini summi Pontificis tanquam in manu sequestri ex nunc ponimus et vobis dicto domino regi Majoricarum, nomine et vice dicti domini summi Pontificis recipienti, dictam vallem cum suis castris tradimus per vos tanquam per sequestrum et in hac parte dicti domini Pape ministrum habendam, tenendam et regendam quousque per ipsum dominum summum Pontificem de ipsa valle et castris fuerit ordinatum juxta contentum in ordinatione predicta in rescriptis papalibus comprehensa. Volentes et concordantes nos rex Aragonum et nuncii ac procuratores predicti quod vos dictam vallem cum suis castris tradatis illi vel illis quem vel quos dominus Papa ad hoc duxerit deputandum vel deputandos vel penes vos in sequestro teneatis si hoc per summum Pontificem fuerit ordinatum. Promittentes etiam nos rex Aragonum et nuncii ac procuratores predicti, quibus supra nominibus, nobis ad invicem et vobis dicto domino regi Majoricarum, quod contra presentem sequestrationem seu presentis sequestrationis ordinationem non veniemus nec venire aliquem patiemur et quod dictus dominus rex Francie non contraveniet nec contravenire

que'l propi rei anava a recobrar per fi els seus estats que li varen ésser retornats per Jaume II.

El temps passà, les embaixades a França foren varies, i en totes se reiterava la reclamació de la vall, apart d'altres qüestions. La historia d'aquestes negociacions, punt per punt, fins a la restitució definitiva, requiriría un llibre en vista dels nombrosos documents que se'n conserven. M. Pasquier ne donà una interessant ressenya[1] i publicà

aliquem patietur. Promittimus etiam nobis ad invicem, nos rex Aragonum prefatus et nuncii predicti, nominibus quibus supra, quod quicquid inventum et ordinatum et diffinitum fuerit per illum vel illos per quem vel quos dominus Papa mandaverit inquiri super restitutione facienda de vallis predicte possessione servabimus et servari faciemus nec in aliquo impediemus nec impediri per aliquem permittemus, immo permittemus et operam quam poterimus dabimus quod restitutio dicte vallis fiat illi cui per illum vel illos possessio dicte vallis fuerit judicata, nec aliquod privilegium impetrabimus nec impetrari faciemus a Sede Apostolica per quod predicta impediri possent vel in aliquo retardari, immo si nobis gratis concederetur illo etiam non utemur. Nos quoque rex Majoricarum predictus dictum sequestrum propter bonum pacis et domini Pape reverentiam et propter honorem et amorem dictorum dominorum regum Francie et Aragonum, karissimorum nepotum nostrorum, nomine dicti domini summi Pontificis recipientes, promittimus tradere dictam vallem cum castris suis illi vel illis quem vel quos dictus dominus summus Pontifex ad hoc duxerit deputandum vel etiam deputandos; vel si nos ad tenendum dictam vallem cum suis castris in sequestro elegerit donec inquisitum fuerit et diffinitum per ipsum dominum Papam vel deputandum seu deputandos ab eodem secundum dicte ordinationis tenorem cui restituenda fuerit dicta vallis, promittimus eam tradere realiter cum effectu illi cui juxta dictam ordinationem summi Pontificis tradi eam fuerit diffinitum. Et quod ita teneamus et servemus juramus per sancta Dei quatuor Evangelia a nobis corporaliter gratis tacta et homagium ore et manibus inde facimus vobis domino regi Aragonum, nepoti nostro karissimo, et vobis episcopo supradicto, nomine dicti domini regis Francie recipienti. In quorum testimonium nos rex Aragonum et nuncii et procuratores et rex Majoricarum predicti hoc presens publicum instrumentum sigillorum nostrorum appensione duximus roborandum. Actum est hoc in castris prope Argilers, Elnensis diocesis, in festo beatorum apostolorum Petri et Pauli, videlicet III° kalendas julii, anno Domini M° CC° XC° octavo. Signum *(s. reial)* Jacobi, Dei gratia regis Aragonum predicti, qui hec omnia concedimus et firmamus. Sig ++ na Petri, Dei gratia episcopi Carcassonensis, et Petri de Bituris, predictorum, qui hec laudamus et firmamus. Signum *(s. reial)* Jacobi, Dei gratia regis Majoricarum predicti, qui hec concedimus et firmamus. Sig +++++++++++ na reverendi patris domini Raymundi, Dei gratia episcopi Elnensis; fratris Raymundi de Ribeles, castlani Emposte, magistri Hospitalis in Aragonia et Catalonia; venerabilis domini Jaufredi abbatis Fuxensis; Poncii, prepositi de Solsona; Bernardi de Sarriano et Bremundi de Monteferrario et Jacobi de Muredine, militum; fratris Raymundi de Guardia, ordinis milicie Templi; Arnaldi Bajuli, jurisperiti, judicis ipsius domini regis Majoricarum; Berengarii de Vilaragut et Guillelmi de Podio-orfila, testium. Michael Rotlandi, notarius publicus Perpiniani, hanc cartam scripsit mandato dictorum regum Aragonum et Majoricarum; et rasit et emendavit in nona linea: «quod vos dictam vallem cum suis castris tradatis illi vel illis quem», et hoc sig*(s. man.)*num fecit.» L'original portava 'ls quatre segells pendents.

[1] *Cession definitive du val d'Aran à l'Aragon (Revue de Comminges,* 1892).

un document de 11 juliol de 1308 otorgat pel rei de França — amb ocasió d'una nova embaixada del d'Aragó — en el qual declarava que's comprometía, conforme amb el tractat de la pau, a tornar a Jaume II, abans de la pròxima festa de S. Remigi,[1] tot ço que'l rei d'Aragó posseía en la dita vall abans de la guerra, però reservant-se 'l dret de propietat; afegint que triaría promptament determinades persones per a inquirir sobre dita possessió, i que per a determinar respecte de la propietat nomenaría un prelat, qui, junt amb altre prelat que nomenés Jaume II, ho decidissin. El rei Felip, en un altre document, nomenava els comissaris que s'havíen de posar en relació amb el comte i amb el bisbe de Comenge i amb el procurador reial de Tolosa; aquesta intervenció dels dits comte i bisbe més devía tendir a embolicar la qüestió. Al mateix temps Felip IV envià una carta a Jaume II, fent-li avinent dels seus bons propòsits en aquest afer.

Vingué la festa de S. Remigi i encara varen transcórrer més anys sense que passés res, fins a 1312. Jaume II va enviar llavors una nova embaixada al rei de França, insistint en la reclamació de la vall; el resultat de la qual va ésser l'acord d'enviar-hi cada hu dels monarques dos dels seus consellers, per a fer una enquesta sobre aquesta qüestió i que la resolguessin, i en cas de no arribar a cap acord recorreguessin al cardenal de Tusculum per a que decidís.[2] Els consellers del rei de França designats per

[1] Probablement se referiría a la festa de la traslladó de S. Remigi de Reims, el 1.er d'octubre.

[2] El document del rei de França referent a això és del tenor següent: «Philippus, Dei gratia Francorum rex, universis presentes litteras inspecturis, salutem. Notum facimus quod concordatum est per nos cum discretis viris Petro Boyl, milite, rationali magistro, et G. Oulomarii, judice curie ac consiliariis et nunciis karissimi consanguinei nostri Jacobi, regis Aragonum illustris, super facto vallis de Aran, quam petit sibi restitui dictus consanguineus noster ex forma pacis olim facta inter nos et ipsum, quia dicit idem consanguineus noster se vel Petrum, quondam genitorem suum et regem Aragonum, avunculum nostrum, possessione dicte vallis spoliatum fuisse per inclite memorie dominum Philippum, progenitorem nostrum, regem Francorum, seu gentes suas post guerram et occasione guerre que fuit inter nostrum et dicti consanguinei nostri genitores predictos, gentibus nostris contrarium asserentibus; concordatum est siquidem quod nos debemus mittere duos de consilio nostro ad partes vallis predicte, videlicet dilectos et fideles clericos nostros

a entendre en aquest afer foren: Joàn, degà Casclatense, i Iu de Laudunaco, i els del rei d'Aragó: Berenguer d'Argilagers, arxidiaca d'Urgell, i Pere Despens, jurisperit; tots quatre es reuniren a Viella el dia 1.r d'agost, tal com s'havía convingut, i procediren a fer les actuacions de l'enquesta, que duraren fins al dia 18 d'Octubre immediat en què les varen donar per acabades, ja que'l fret no permetía continuar-les, i consideraren ademés que la feina feta en aquelles deu setmanes era suficientment complerta.[1]

En 26 d'Abril de 1313 el rei Felip, vista ja l'enquesta, encara que trobant-la insuficient, va determinar que la possessió de la vall fos entregada al rei d'Aragó (i en aquest sentit escrigué aquell mateix dia una carta al rei de Ma-

decanum Casclatensis et magistrum Ivonem de Laudunaco, et dictus rex Aragonum alios duos de consilio suo, qui quatuor debent convenire ad locum in kalendis mensis augusti proximo instantis et simul ac concorditer, celeriter et sollerter, de plano et sine figura jndicii inquirere per testes et instrumenta ac alia legitima documenta de spoliatione seu destitutione vallis ejusdem. Et siquidem compererint per eundem progenitorem nostrum, nos aut gentes nostras prefatum regem Aragonum vel genitorem suum predictum post commotionem guerre jamdicte dicte vallis possessione fore privatos, eidem regi Aragonum sine dilationis obstaculo restituatur vallis memorate possessio, in ea nobis non in forma vel figura judicii in omnibus dominii jure salvo; si vero de prefata non poterit spoliatione seu destitutione constare, ipsa possessio ad nos sine dilatione restituta perveniat, jure proprietatis modo premisso memorato regi Aragonum similiter reservato. Et hoc intelligendum est si in predicte vallis restitutione nobis vel dicto regi Aragonum facienda sub forma prescripta dicti quatuor comissarii poterunt concordare; quo casu karissimus consanguineus noster rex Majoricarum illustris, qui vallem predictam in sequestro tenet, ad requisitionem ipsorum quatuor dictam vallem restituat illi de quo ipsi concordaverint mandato alio nostro et dicti regis Aragonum aut alterius nostrum seu consensu minime expectato. Si autem dicti quatuor in restitutione de dicta valle facienda nobis aut dicto regi Aragonum nequierint concordare, accedant continuo cum inquesta per eos facienda super spoliatione premissa ad dilectum et specialem amicum nostrum B., episcopum Tusculanum, sancte romane Ecclesie cardinalem, qui visa ipsa inquesta et auditis ipsorum quatuor motibus tanquam tertius concorditer electus judicabit super discordia eorundem; et quod ipse cum nominatis superius per nos seu cum nominandis per prefatum regem Aragonum, karissimum consanguineum nostrum, super restitutione possessionis dicte vallis judicaverit firmitatem obtineat. Et rex Majoricarum sequester predictus ad requisitionem ejusdem cardinalis, nullo alio consensu a nobis vel dicto regi Aragonum, sit a dicto sequestro perpetuo absolutus. Et si quocumque casu presens negotium per dictam viam non veniret ad finem, nullum fiat prejudicium nobis aut dicto regi Aragonum super conventionibus inter nos et ipsum regem Aragonum alias habitis in predictis, tam in tractatu dicte pacis quam postea, immo dicto casu dicte conventiones in suo robore perdurarent per presentem conventionem aliquatenus immutate. Actum Vienne, die XI.a aprilis, anno Domini millesimo CCC.o duodecimo.» (Copia inserta en el *Processus habitus super facto vallis Aranni*, f. 1.)

[1] De tot això n'hi ha el procés autèntic a l'Arxiu de la Corona d'Aragó : *Processus habitus super facto vallis Aranni* (16, *Armari d'Urgell*, extra sacos n. 436).

llorca),[1] i que'l Cardenal de Tusculum (Berenguer Frédol), amb dos delegats de cada un d'ells, fallés respecte de la propietat de dita vall.[2]

La decisió del Cardenal de Tusculum no la coneixem, i faltaría saber si va arribar a donar-la.[3] La possessió de la vall va esser entregada pel rei de Mallorca al d'Aragó en el mes de juliol següent, conforme a la indicació del rei de França.[4] Jaume II va reconèixer que quedava deutor al rei de Mallorca de la quantitat de set mil lliures barceloneses, gastades per aquest en l'administració de la vall durant el segreste.

Els síndics i procuradors de la vall, així com els de cada una de ses localitats, anaren a prestar al rei d'Aragó jurament de fidelitat i homenatge com a vassalls de sa corona. La vall hi quedà ja adscrita per sempre més, comprometent-se 'l rei a no separar-los-en mai;[5] de lo qual els aranesos se'n procuraren confirmació dels reis successors.[6] Hi hagué, no obstant, un incident en temps del rei Pere III, el qual en 1386 vengué la vall, amb carta de gracia, al comte de Pallars; però 'ls aranesos s'oposaren violentment a què aquest en prengués possessió, i tingueren de sa part a l'infant primogènit D. Joàn,[7] qui a l'any següent, essent ja rei, els hi confirmà solemnement el privilegi de la inseparabilitat de la vall respecte de la corona d'Aragó i principat de Catalunya, tal com l'havía expedit en 1381 el rei Pere, i lo propi féu després el rei Martí.[8]

La vall estava adscrita a la confederació de la corona d'Aragó i el principat de Catalunya, mes la seva orga-

[1] Copiada en el pergamí 3049 de Jaume II, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

[2] Pergamí 3048 de Jaume II, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

[3] M. Paul Viollet, en son estudi sobre Berenguer Frédol, no diu res d'aquesta qüestió. (v. *Histoire littéraire de la France*, vol. XXXIV.)

[4] El dia 1 de juliol, el rei de Mallorca escriu a Pere de Castell, regent de la vall, deslliurant-lo del seu homenatge. (Perg. 3094 de Jaume II a l'Arx. de la C. d'Aragó.)

[5] Vegi's § XXII del document VII.

[6] Vegi's docs. XX i XXX.

[7] Respecte de la venda de la vall i de l'actitut de l'infant Joàn, vegi's els registres 1005 i 1706, respectivament, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

[8] Vegi's docs. XXXIV i XXXVIII.

nisació era tan independent de l'una com de l'altre. Però vingué la mort del rei Martí i amb ella la malhaurada fi de la dinastía barcelonesa; la vall se trobà llavors desamparada davant les opressions que l'infería la comtessa de Comenge, contra les quals ja n'havíen demanat defensa al difunt rei i a la Cort de Catalunya congregada en temps d'ell. En son defecte acudiren, entre altres, a la ciutat de Barcelona demanant aital ajuda i comprometent-se a contribuir a tots els tributs de Catalunya. Tot seguit els diputats de la Generalitat proveïren a la defensa de dita vall, i des de llavors quedà incorporada a Catalunya.[1]

[1] Un dels documents expedits en aquesta ocasió pels diputats de la Generalitat, respecte d'aital qüestió, és del tenor següent: «Als honrats e savis los consols e prohomens de la vall d'Aran. — Molt honrats e savis senyors. No ignorats com per moltes e diverses oppressions que son stades fetes a les universitats e singulars d'aquexa vall d'Aran per la nobla comtessa de Comenge, segons se diu, e per molts vassalls e subdits de la dita comtessa, vosaltres e les dites universitats havets trameses vostres sindichs e missatgers al senyor rey en Martí, de gloriosa memoria, per haver subsidi e remey del dit senyor e no ignorats aximateix com per mort del dit senyor los dits sindichs e missatgers no han pogut reportar lo dit subsidi del dit senyor que demanaven e com per conseguent son recorreguts a molts prelats, nobles e cavallers e als honorables consellers de Barchinona e a nos e a diverses sindichs de universitats explicants vostres necessitats e offerints-se que contribuiriets en tots los drets imposats e imposadors en corts o parlaments generals del principat de Cathalunya, segons contribuexen les altres universitats del principat demunt dit, sobre les quals coses los dits consellers de Barchinona e sindichs de les dites universitats, nobles e altres diverses persones nos han consellat per be e utilitat del dit principat, honor e reverencia de la corona d'Arago, que sia bestreta certa quantitat de moneda per subsidiar a la dita vall en gents d'armes, axi de cavall com de peu; e nosaltres veents les dites necessitats e considerants la dita offerta havem acordat ab consell de la dita ciutat de Barchinona e de diverses altres persones contractar los dits sindichs e subsidiar a vosaltres e a les dites universitats d'aquexa dita vall, segons que en los contractes d'aquen fets en poder den P. Ramis, notari, scriva racional de nostre offici, pus larch se conte, qui'us en fara relacio pus larch si sera necessari. On com lo dit subsidi sia de VII. milia florins convertidors en stipendi e sou de XXX. homens d'armes a cavall e CC. ballesters per III. meses e considerada la experta cavallaria, prudencia e sagacitat del noble mossen A. d'Erill en molts actes semblants e majors exercitada e que a ell es donat carrech per lo senyor rey de regir, governar e deffensar vosaltres e la dita vall de totes oppressions e molesties, tramettam a la dita vall per l'honrat n'Arnau de Busquets, ciutada de Barchinona, a qui n'have[m] dat special carrech, los dits XXX. homens e CC. ballesters en aquesta manera: que'ls pos e meta sots capitania e ordinacio del dit mossen A. d'Erill; pregam-vos que ensemps ab lo dit mossen Arnau d'Erill, a qui nosaltres ne scriuem ab altra letra nostra, ordonets en tal forma dels dits homens a cavall e ballesters que la dita vall ne sia be deffesa, la honor de la casa reyal d'Arago hi sia mantenguda e lo be avenir de la cosa publica sia prosperament conservat en tal manera que mostrant vostra animositat, feeltat e bon coratge siats fets dignes de tota loabla comendacio e farets ço que de vosaltres speram fiablament. E mes avant que los capitols qui son stats fets e formats per rao del dit contribuiment sien aqui fermats per major corroboracio per los singulars de la

La comtessa, però, no cedí en la seva lluita contra la vall. Al Parlament de Catalunya, congregat a Tortosa, en la sessió del dia 26 de novembre de 1411, s'hi presentà n'Arnau Palomer en nom del síndic de la vall d'Aràn, portant una lletra dels cònsols i prohomens de la mateixa, en la qual demanaven novament esser socorreguts, car temíen esser devastats per la comtessa de Comenge; i a l'ensems, per a demostrar que la dita vall era anexa al principat de Catalunya i una de ses pertinencies, aportà una bona serie de documents, dient que eren els privilegis d'aquella. En Bonanat Pere i en Gundisalvus Garidell foren encarregats pel Parlament d'examinar aquells documents, i en la sessió de l'endemà donaren compte de què lo contingut en ells eren els privilegis i diverses mercès concedits a la vall i a sos habitants pels reis d'Aragó.

Que'ls aranesos quedaren sempre més essent catalans,

dita vall o ab altre sindicat llur pus sufficient e sia necessari encara que aqui sien publicats ab veu de crida los drets e generalitats qui's deuen exigir e levar en la dita vall e que hi sien posats cullidors e guardes per los dits drets e per aquesta rao tramettam aqui ensemps ab lo dit n'Arnau de Busquets lo dit en P. Ramis, pregam-vos que per vostre be avenir que façats la dita ferma en aquella forma que per los dits n'Arnau de Busquets e P. Ramis a qui nosaltres ho remettem vos sera dit de paraula e en les altres coses los donets consell e'ls hajats per recomanats axi com de vosaltres plenament confiam. E tingue-us l'Espirit Sant en vostra bona guarda. Scrita en Barchinona, dilluns a XI. d'agost l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCCX. — Los deputats del General de Cathalunya residents en Barchinona, apparellats a vostra honor.» (Arxiu de la Generalitat de Catalunya, en el de la Corona d'Aragó, volum 633, f. 115 v.º). N'Arnau d'Erill, capità de la vall, no va voler ocupar-se de la mateixa, per lo qual, els aranesos dirigiren (a 23 de desembre) una carta al Parlament de Catalunya, congregat a Barcelona, demanant que's proveís a sa defensa, i que si de cas se'ls hi dongués altre bon capità; queixant-se al mateix temps del comte de Pallars. Aquesta carta està transcrita en les actes o procés de dit Parlament (Bofarull, *Documentos inèditos*, II, 8, i *Cortes de Cataluña*, publicades per la Real Academia de la Historia, t. VII, p. 356). El Parlament de Catalunya escrigué, el dia 17 de gener de 1411, una carta a n'Arnau d'Erill que anés sens triga a la vall, i sinó que comuniqués son desistiment, perquè 'l governador de Catalunya, amb consell del Parlament, hi proveiría (*Ibid.*, p. 392). N'Arnau d'Erill contestà 'l dia 25, recusant (*Ibid.*, p. 428); i llavors la capitanía de la vall fou encomenada a son germà, en Francesc d'Erill (*Cortes*, p. 435), el qual acceptà tant sols fins que hi hagués nou rei, «com lo offici sia tal e de tan poque valor que quis que l'hage hi ha a fer grans tornes de ço del seu, e per ço muden los de la dita vall sovint de capita o de castella e volenters tot hom ho lexa». (*Ibid.*, p. 477. Vegi's també, respecte de la defensa de la vall en aquesta època, el vol. VIII, pp. 58, 89, 127, 179, 486, 487; i en el vol. IX, pp. 43, 52, 79, 106, 109 i 210, i vol. X, pp. 152 i 273.) La gent de Comenge varen cremar els llocs de Puyo, Bellsost, Lees, Canejàn, Bausen, Benós, Begós i la meitat de la vila de Viella

ens ho acaba de demostrar una sentencia de 1595, declarant, a petició del síndic del terçó de Puyolo, que estant aquella vall en el Principat i regint-se per les constitucions i altres drets de Catalunya, no podía esser governada sinó per catalans, conforme a lo que disposava aquesta nostra llegislació.[1]

La major part dels privilegis (originals o copies autèntiques) concedits pels reis d'Aragó a la vall d'Aràn, així com els que li otorgaren després els reis d'Espanya, se conserven a l'arxiu general d'aquella, existent avui a la sacristía de la iglesia de Viella, en un armari amb sis claus fet en 1753. Antigament, l'arxiu de la vall estava en el castell de Viella, sota la custodia dels cònsols d'aquest lloc, dels de Salardú i dels de Bellsost, cada hu dels quals tenía la seva clau.[2] D'aquells documents n'hi ha en dit arxiu un índex ms. intitulat «Memorial y rubrica de tots los privilegis y demes actes y escripturas que se troban en lo archiu de la vall de Aran fins lo present any 1708», una copia del qual la dec a l'amabilitat de D. Guillem M.ª de Brocà.

Sabem que hi havía hagut un *Llibre blanc,* ont hi estaven transcrits els capítols, usos i costums de la vall, car en el jurament que otorgà el governador D. Carlos Mendoza[3] se'n fa menció; i per altre document,[4] de data 1582, tenim noticia de què existía també un *Llibre vert de la vall,* que lo mateix que l'anterior sembla del tot perdut. Ja modern, devía esser (i és probable que contingués principalment, i potser exclusivament, transcripcions de docu-

[1] *Privilegis, franqueses y libertats concedides per los serenis. reys d'Aragó a la vall d'Aran,* p. 212. — En quant a lo disposat per la llegislació catalana, vegi's *Constitucions y altres drets de Catalunya,* lib. I, tít. 68.

[2] En 1396? (24 febrer) en Romeu Roger, notari públic de la vall, va copiar al marge inferior del doc. 9 de l'arxiu d'aquesta unes quantes clàusules d'alguns privilegis, fent constar a continuació lo següent: «que quidem privilegia reperii in archivio qui est intus castrum de Vetula ubi privilegia dicte vallis consueverunt custodiri et teneri sub fideli custodia per consules dicti loci de Vetula, de Salarduno et de Belsosto, qui quidem consules locorum predictorum quilibet tenent clavem suam de dicto archivio».

[3] Doc. n. 39 de l'Arxiu general de la vall d'Aràn.

[4] *Ibid.,* n. 98.

ments posteriors a l'edat mitjana) un *Llibre de privilegis vermell*, que està indicat en l'índex abans citat i tampoc es troba actualment.[1]

A més dels documents publicats en el present diplomatari, altres n'hi ha, de la mateixa època, referents a la vall d'Aràn, que convé quan menys indicar aquí: els uns són un bon nombre de privilegis i documents locals[2] i par-

[1] Un d'aquests llibres sería probablement el que indiquen els Srs. Brocà i Amell, *Instituciones del derecho civil catalán*, p. 63. — També a l'Arxiu municipal de Viella hi havía un llibre en pergamí, enquadernat de vermell, que contenía algunes transcripcions de privilegis reials de confirmació, dels s. XVIII i XIX.

[2] Les costums de Viella foren presentades en 1399 (17 maig) al rei Martí per a la llur confirmació (vegi's registre 2191, f. 231, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó). Dels documents locals de la vall d'Aràn n'hi ha en gascó, i entre ells un de força interessant relatiu al lloc d'Unya, de l'any 1278, transcrit en el foli 30 del quadern existent a l'Arxiu de la Corona d'Aragó: *Processus habitus super facto vallis Aranni;* i és del tenor següent: «Coneguda causa sia als presens e als esdevenidors que·ls pros homes de Unya e tots lors parsones han feita abiença e composicio entre la cors e totas lors pertinencias. Pausen assi : que la vez que·ls venga per azina que clavaran lo pui ab mur e tot en torn dels murs laisaran una gran braza de cuminal per garizo e defensio del loc. E deuen fer lo portal en cap de la escalaruza e atant cum hom pot conoser que sia cimentari no y deia nulls hom poblar, especialmens que la cor del pla entro a la sgleisa; e mays que nulls temps non deo esser feit ni mur ni altre obra entro ambdues les tors ni en altre loch en lo puy que sia a dampnatge de les partides e deuen esser levades tals vias e tals camis que sien a partien de totas las partidas. E pausaren per honor de las virtuts que la sgleisa tot entorn una brassa no sia embargada nulls temps per negun obs. E si per ventura las partidas avien volentat de poblar en lo avant dit loc, pausaren ab grat de totas partidas que·ls de la partida dels dessus poblen del molar Mohedir ensus e ·ls de dejos plus gros enjos e entre ambdues les dites partides ni la una partida ni l'altre no pusca poblar sines acort. Aquesta abiença e aquesta composicios fo feita en l'esgleya de sancta Eulalia d'Unya, VI° kalendas aprilis anno Christi M. CC°. LXX°. VIII°. P. rege Aragonia h[abente], B. episcopo Convenarum exist[ente], ablidors et a pausados. Testimonis d'aquesta causa son: don G. de par d'Unya, presbiter, et don B. d'Unya, presbiter et don R. d'Unha et A. Neps et B. de Sancta Maria par de Sanso, R. de Durano et R. de R. Isarn e don Marti Enart de Salardu, notari public de tota la subirana vall qui escrivio la present carta». Vegi's, també, aquest altre document de Moncorbau, amb data de 1279: «Notum sit omnibus hominibus, presentibus et futuris, quod .XV. casals de Montcorval, habitantzs de la porta de G. de don Sanç entro a la de G. Gasia, an establida tor comunal sobre casa per defendre les los causes e totas tres son endexs segus del poi entro la cot. Los establidors de la tor son aquez: R. G., ab sos fills, et G. Gasia e G. Malet e B. Descabran, don Marti, presbiter, e Pere de Zacal e G. de Zacal e M. Orelha e G. de Mont e don B. de Vila, presbiter, e sas fraires, e don Sirat, presbiter, e B. Sirat e R. Barad e R. Gasia e Marti de don Sanz, ab sos frayres. E an via comunal sies nulh enbarch entro a la tor a an i maso comunal on obre la porta de la tor e son daz XXXVI. solidos de morlas en la via en la maso comunal e que i obren portes aquels que aizina i an. Primer an establit que se degu parçoner ab son grad aucidie altre parzoner, que deu fer fi a dit e a coneguda dels altres parzoners e ultra la fi deu dar C. solidos e star exillat fora dex per I. an, mes totes les causes sues denz los dex deuen estar segures, e si per aventura le qui la mala feyta pren envadie los dex per sa sobreria la mala feyta que fes deu adobar

ticulars, que en sa majoría se troben copiats en els registres de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i altres són relatius a concordies entre la vall i el Bisbe de Comenge, de les que se'n pactaren ja d'antic.[1] Finalment haig de mencionar un privilegi que la vall d'Aràn va estar a punt d'obtenir del rei Martí en 1399 (al mateix temps que n'obtingué d'altres[2]) i ja estava redactat, però no va arribar a esser expedit, sinó que fou inutilisat;[3] pel qual la vall hauría tingut la facultat d'imposar sises als castells i llocs d'ella sempre que hagués volgut.[4]

e·ls C. solidos que pren deu perder. Item, tuit li parzones deuen defendre los dex; e si per aventura defenen los dex mala feyta fos feyta, tuit engalment la deben desfer. Item, si alguna desacordança ere entre·ls parzones, li altres parzones ag deben acordar. Item, si degun parzoner panave la tor e la vedave per I. dia als altres, deu perder sa part en la tor e apelat perjuri e tradidor. Item, nuls hom no es autreiad si de vila ges e re no i poscha vener. Item, nuls parzones no ampar altre si de daun no garda los autres. Item, en riveta et en montanha drit per paran se deuen ajudar. Item, los avan diz parzones an jurat sobre senz los avan diz establimenz e an jurat empres que quals que no voles tenir ço que la carta diz que perda L. solidos o sa part de la tor. Factum est hoc in ecclesia sancti Stephani de Montecorval in die sancti Barnabe, anno Domini M.º CC.ºLXX.ºVIIII.º P. rege Aragonum. B. episcopo Convenarum. — Testes sunt : G., presbiter de Bella, R. G. de Vila, presbiter, Pere de Çacal e Pere Jorda de Poi, qui hanc cartam fecit.» (*Ibid.*, f. 40.)

[1] De l'antiguitat d'aquestes concordies èns en dóna coneixement un document de Jaume II, que fa referencia a una antiga ordinació convinguda entre 'ls canonges de la iglesia de Sant Bertràn de Comminges i els homes de la vall d'Aràn, sobre 'ls delmes. Aquest document és com segueix: «Jacobus, etc., venerabili vicario ecclesie Convenarum, sede vaccante, salutem et gratiam. Sicut pro parte fidelium nostrorum hominum vallis nostre Aranni accepimus licet juxta compositionem seu ordinationem editam ab antiquo et a longis citra temporibus observatam canonici ecclesie civitatis sancti Bertrandi Convenarum non consueverint ratione quarte partis decimarum quarumdam ecclesiarum dicte vallis eis pertinentis recipere nisi quinque solidos monete curribilis in dicta valle tantum in qualibet procuratione ipsarum ecclesiarum, attamen dicti canonici conantes dictam compositionem infringere noviter exigunt decimas integre in ecclesiis supradictis et eas extorquere nituntur in prejudicium et gravamen hominum predictorum; quare fuit nobis humiliter suplicatum ut in hiis dignaremur oportunum remedium adhibere ideoque vos tenore presentium requirimus et rogamus quatenus contra dictam conventionem et usum ejus dictos homines nostros super solutione dictarum decimarum gravari seu inquietari aut novitates aliquas in hiis fieri minime permitatis, alias, cum dicti canonici jure eis competenti et solito debeant esse contenti, nos non permiteremus prefatis hominibus nostris circa hec injuriam irrogari. Datum Barchinone, IIIIº nonas septembris, anno Domini Mº CCCº XVº.» (Registre 156, f. 237, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó). En quant al fur eclesiàstic del Bisbe de Comenge a la vall, vegi's registre 678, f. 159 v.º.

[2] Vegi's docs. XXXVIII, XXXIX i XL.

[3] Està transcrit aquest document en el registre 2192, f. 144, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó; al marge hi ha la següent indicació · «Non fuit expedita, sed laniata».

[4] En 1388 (11 octubre) el rei Joàn havía otorgat un document concedint a la vall d'Aràn la facultat de fer certes imposicions o vectigals, però amb caràcter temporal, sols per deu anys. (Registre 1894, fol. 90, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.)

Molts dels privilegis de la vall d'Aràn foren traduïts al català i publicats així en un volum, que avui és de gran raresa,[1] la portada del qual és aquesta: «Privilegis, | franqueses, | y libertats, conce | dides per los Serenis. Reys de Arago | a la vall de Aran, del Principat de | Catalunya, y a les Vniversitats y | singulars de aquella, ab les | concordies que fan | en son favor. | Traduydes de Llati en Catala. | Any *(Imatge de la Verge del Roser)* 1640. | En Barcelona, per Sebast. y Jaume Mathevat.» D'aquesta edició s'han servit els Srs. J. Bertràn i Musitu i Salvador Mondon per a algunes de llurs respectives traduccions castellana i francesa d'uns quants dels principals privilegis de la vall; el primer, en son estudi *El derecho especial del valle de Arán* (Barcelona, 1901), i el segón, en son fascicle *Une vallée du Haut-Comminges. Privilèges accordés au val d'Aran en 1298, 1309 et 1313.* (Extret de la «Revue de Comminges», 1912-13.)[2]

[1] Vegi's Brocà, *Taula de les stampaçions de les Constitucions y altres drets de Cathalunya y de les costumes y ordinaçions de sos diverses paratges*, p. 55. En aquest llibre dels *Privilegis*, hi ha documents repetits i faltes diverses d'impressió fins en la numeració de les pàgines.

[2] També utilisaren un document publicat per D. Francisco de Bofarull (vegi's més avall, doc. V), i d'un altre un fragment publicat per en Gracia, *Ordinaciones, pragmáticas y edictos reales del valle de Arán*. Aquesta obra, conté disposicions fetes en el s. XVII, per a reformar el govern de la vall; i d'ella n'hi ha dues edicions; una de Saragossa en 1618 i altre de Barcelona en 1752 (v. Brocà, *Taula de les stampaçions*, p. 55). El mateix Gracia és autor d'una altra obra: *El valle de Aran. Relacion al rey Don Felipe III por el doctor Juan Francisco de Gracia de Tolba* (Osca, 1613), reeditada en 1889 a Bagnères de Bigorra per la «Société Raymond».

I

PRIVILEGIS
DE LA
VALL D'ARAN

I

1265, juliol, 23. —Vall d'Aràn.

Jaume I concedeix seguretat en tots sos dominis i constitueix sots especial guiatge als homes de la vall d'Aràn.

A. Original perdut[1].
B. Copia autèntica de 26 febrer 1300, autoritzada per el veguer de Barcelona. Arxiu de la Corona d'Aragó, pergamí n.º 1818 de Jaume I (abans: 16 Armari d'Urgell, sac P. n.º 347)[2]. — *C.* Copia inserta en la confirmació de Pere III[3].
D. Copia de *B,* feta en el s. XIX, en la col·lecció ms. de *Traslados de las escrituras del reinado de Jaime I,* t. IV, n.º 1818, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó[4].

Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Majoricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispessulani, nobilibus, dilectis et fidelibus suis universis richis hominibus, militibus, vicariis, bajulis, merinis, superjuntariis[a], justitiis et universis aliis officialibus et subditis nostris ad quos presentes pervenerint, salutem et dilectionem. Noveritis nos intrasse personaliter in vallem de Aran et homines ejusdem vallis receperunt nos cum magna reverentia et honore, tanquam naturalem dominum eorundem, et obedierunt nobis in omnibus ut boni

[a] supprajunctariis *C.*

[1] Ja en 1300 estava mal conservat, segons la referencia que d'ell tenim en l'encapsalament de *B*, transcrit en la nota immediata. — [2] Son encapsalament es així: «Hoc est translatum sumptum fideliter a quadam carta in pergameno scripta, que videbatur sigillata fuisse et que erat aliquantulum madefacta et tineis corrosa, et hostendebatur cum ipsa carta, ab eo tamen separatum, quoddam sigillum majus illustris domini Jacobi, felicis recordationis regis Aragonum, Majoricarum et Valencie, comitis Barchinone et Urgelli et domini Montispessulani, pendens in quadam cordula que videbatur terminis esse corrosa et propter ejus corrositatem dictum sigillum esse remotum sive recidisse a carta, set

vassalli debent suo domino obedire. Unde, cum nos de ipsis, tanquam de fidelibus et bonis hominibus nostris, paccati simus et eos in suo jure defendere teneamur et securos per omnia loca terre et jurisdictionis nostre tenere, dicimus et mandamus vobis, firmiter et districte, quatenus eosdem homines vallis de Aran, cum omnibus bestiis et mercibus ac rebus eorum, permittatis ire et redire per omnia loca terre jurisdictionis nostre et stare ibidem salve pariter et secure, tam in heremo quam in populato, et eos vel bona eorum non invadatis, capiatis, impediatis, detineatis, marchetis, offendatis seu etiam pignoretis, culpa, crimine seu debito[b] alieno, nisi ipsi debitores vel fidejussores fuerint manifesti; nec in hiis etiam casibus nisi prius in eis fatica inventa fuerit de directo. Nos enim eos homines dicte vallis, presentes et futuros, tanquam homines nostros proprios, cum omnibus bonis eorum,

[b] debito *corregit en* delicto *C*.

nichilominus tenor dicte carte legi poterat, qui est talis». Les subscripcions, per a la validació d'aquest transllat, són aquestes: «Sig ✠ num Antici Titionis, vicarii Barchinone et Vallesii, qui huic translato, sumpto fideliter ab originali suo et cum eodem legitime comprobato, ex parte domini regis et auctoritate officii quo fungimur, auctoritatem impendimus et decretum ut ei tanquam originali suo fides plenaria ab omnibus impendatur: appositum per manum mei Bernardi de Cumbis, notarii publici Barchinone regentisque scribaniam curie vicarii ejusdem civitatis, in cujus manu et posse dictus vicarius hanc firmam fecit quinto kalendas martii, anno Domini millesimo.CC°.nonagesimo nono, presentibus testibus Petro de Palaciolo, Jacobo de Cabaneis, jurisperitis, et Berengario Januarii, civibus Barchinone. Et ideo ego Bernardus de Cumbis, notarius predictus, hoc scripsi et hoc meum sig(*signe manual*)num hic apposui. Sig(*s. man.*)num Petri Portelli, notarii publici Barchinone, hujus translati testis. Sig(*s. man.*)num Arnaldi Magistri, notarii publici Barchinone, testis hujus translati. Sig(*s. man.*)num Bernardi de Villarubia, notarii publici Barchinone, qui hoc translatum, sumptum fideliter ab originali suo et cum eodem legitime comprobatum et firmatum etiam sive autenticatum per Antiquum Titionis, vicarium Barchinone et Vallesii, in posse videlicet predicti Bernardi de Cumbis, notarii, prout per subscriptionem ipsius notarii supra factam apparet, scribi fecit et clausit quinto kalendas martii, anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo nono. — [3] Vègis més avall, document XXXI. — [4] El copista fou D. Josep M.ª Mayolas, oficial de dit Arxiu sots la direcció de D. Pròsper de Bofarull.

sub nostra constituimus comenda et guidatico speciali. Quicumque autem contra hoc mandatum nostrum venire attemptaverit iram et indignationem nostram et penam mille morabatinorum se noverit incursurum, dampno eis illato primitus restituto, et nos nichilominus procederemus contra ipsum tanquam adversus illum qui nostros proprios homines deprimeret. Si qui vero querimoniam habuerint de predictis hominibus vel aliquo eorum, compareat coram nobis; et nos faciemus, in posse nostro vel alicujus hominis nostri, fieri querelantibus ab eisdem justitie complementum. Datum in valle de Aran, X.º kalendas augusti, anno Domini M.ºCC.ºLX.º quinto.

II

1265, juliol, 23. —Vall d'Aràn.

Jaume I concedeix als homes de la vall d'Aràn, entre altres coses, l'ús de la moneda jaquesa.

Diploma perdut, ressenyat en un *vidimus* donat per el veguer de Barcelona en 27 de febrer de 1300.

A. Original del *vidimus*. Pergamí, amb senyal d'haver portat segell pendent. Arxiu de la Corona d'Aragó, perg. n.º 1322 de Jaume II (abans: 16 Armari d'Urgell, sac P. n.º 340)[1].

B. Copia, del s. XIX, en la col·lecció ms. de *Traslados de las escrituras de Jaime II*, t. VIII, f. 140 a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Antiqus Titionis, vicarius Barchinone et Vallesii, attestamur et veritatis testimonium perhibemus quod nos vidimus et tenuimus quoddam instrumentum in pergameno scriptum et sigillatum sigillo majori cereo pendenti illus-

[1] Al dors d'aquest pergamí: «Carta testimonialis vicarii Barchinone quod vidatur instrumentum factum per dominum regem Jacobum, bone memorie, hominibus de Aran, quod vocavit ipsos homines suos».

trissimi domini Jacobi, felicis recordationis regis Aragonum, Majoricarum et Valencie comitisque Barchinone et Urgelli et domini Montispessulani, quod quidem instrumentum supradictum fuerat madefactum et propter ejus madefactionem et tinearum corrosionem in aliquibus partibus legi non poterat. Verumtamen per ea que de ipso instrumento legi poterant liquide apparebat quod dictus dominus rex vocabat homines vallis de Aran homines suos et fecit dictum instrumentum dictis hominibus suis vallis de Aran et quod in ipso instrumento eis et suis imperpetuum, inter alia, concessit quod ipsi homines dicte vallis de Aran possent uti in ipsa valle moneta jaccensis et in quo etiam privilegio eisdem hominibus dicte vallis quedam alia concessit. Apparebat etiam manifeste, per tenorem instrumenti supradicti, datum dicti instrumenti fuisse factum in dicta valle de Aran, decimo kalendas augusti, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quinto, et ipsum instrumentum clausum fuisse per Simonem de Sancto Felicio, de mandato domini regis predicti, loco, die et anno prefixis. In cujus rei testimonium evidens et cautelam firmiorem presentem cartam fieri fecimus et eandem sigillari sigillo appendicio curie vicarii jamdicte civitatis Barchinone. Que est acta in civitate Barchinone, quarto kalendas marçii, anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo nono.

III

1265, juliol, 23.—Vall d'Aràn.

Jaume I ordena al sobrejunter i als homes dels llocs de la junta de Ribagorça i de Pallars que admetin als homes de la vall d'Aràn en la dita junta.

A. Original. Pergamí, amb senyal d'haver portat segell pendent.

Arxiu de la Corona d'Aragó, perg. n.º 1816 de Jaume I (abans: 16 Armari d'Urgell, sac P. n.º 354). — *A'*. Altre exemplar original, perdut [1].

B. Copia autèntica de 26 febrer 1300, autoritzada per el veguer de Barcelona. Arxiu de la Corona d'Aragó, perg. n.º 1816, duplicat, de Jaume I (abans: 16 Armari d'Urgell, sac St. Armengol, n.º 40). Treta de *A'* [2].

C. Copia de *B*, feta en el s. XIX, en la col·lecció ms. de *Traslados de las escrituras de Jaime I*, t. IV, n.º 1816, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó [3].

Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Majoricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispessulani, dilecto et fidelibus suis superjuntario et universis hominibus de Benavarre et de Montaynana [a] et de Arannio atque Trempo et de Almenari ac Tamarito et aliarum quarumlibet villarum et locorum junte de Rippacurcia et de Paillars, [b] salutem et gratiam. Noveritis quod nos intravimus in vallem nostram de Aran et homines omnes ejusdem vallis hobedierunt nobis in omnibus sicut boni et fideles vassalli debent suo domino hobedire et rogaverunt nos quod mitteremus vel poneremus eos vobiscum in junta. Unde vobis dicimus et mandamus firmiter et districte, sub pena omnium bonorum vestrorum, quatenus vos et tota junta ipsos homines vallis de Aran

[a] Muntanyana *B*. — [b] Pallars *B*.

[1] En 1300 ja estava mal conservat, segons la referencia que d'ell tenim en l'encapsalament de *B*, sota transcrit. — [2] Son encapsalament és així: «Hoc est translatum sumptum fideliter a quadam carta in pergameno scripta et sigillata sigillo minori cerco pendenti illustris domini Jacobi, felicis recordationis, regis Aragonum, Majoricarum et Valencie, comitis Barchinone et Urgelli et domini Montispessulani, que quidem carta propter ejus vetustatem et madefactionem erat aliquantulum fracta, set nichilominus poterat legi integre totus ejus tenor qui talis erat». Les subscripcions i clàusules finals per a la validació d'aquest translat són iguals a les de *B* del doc. I (v. pàg. 4, nota 2), exceptuades les dels dos testimonis, que són les següents: «Sig(*s. man.*)num Berengarii de Vallesicca, notarii Barchinone, hujus translati testis. Sig(*s. man.*)num Jacobi Davidis, notarii publici Barchinone, pro teste subscribentis». — [3] L'autor d'aquesta transcripció fou també en Mayolas.

in junta vestra recipiatis et habeatis, visis presentibus de cetero, et eos, cum omnibus bonis eorum, emparetis, manuteneatis et deffendatis tanquam nostra propria[c] contra omnes homines, tam milites quam alios, qui eis vel bonis eorum malum aliquod facerent[d] vel dampnum inferrent aut molestiam vel gravamen, vel eos homines aut bona eorum pignorarent, marcharent vel impedirent, ipsis paratis existentibus in posse nostro facere querelantibus ab eisdem justitie complementum. Et hoc non mutetis aliqua ratione, si de nostri confiditis gratia vel amore; alioquin sciatis quod si culpa vestri malum aliquod acciperent, quod tornaremus nos inde vobis et omnibus bonis vestris. Scientes nichilominus quod in predictis et quibusdam aliis que Johannes de Set castella, portarius[e] noster, habet pro nobis facere in Rippacurcia constituimus et ponimus ipsum Johannem de Set castella, qui dictos homines pro nobis manuteneat et deffendat et videat in predictis. Mandantes vobis quod[f] in omnibus in quibus ipse[g] Joannes vos requisierit et necessarios habuerit, in predictis, hobediatis eidem in omnibus tanquam nobis, quandocumque et quotienscumque ab eo fueritis requisiti, et eundem contra omnes personas sequamini et juvetis. Datum in valle de Aran X° kalendas augusti, anno Domini M° CC° LX° quinto.

IV

1298, juliol, 30. — (Castell Lleó)?

Arnau de Sant Marsal, procurador i llootinent del rei de Mallorca en la vall d'Aràn, promet als cònsuls i jurats de les viles d'aquesta de guardâ'ls-hi els bons usos i cos-

[c] propria *omès per B.* — [d] facerent *omès per B.* — [e] fidelis portarius *B.* — [f] quatenus *B.* — [g] dictus *B.*

tums que el rei d'Aragó els hi havía mantingut; prometent ells pagar integrament els rèdits i drets que aquell solía rebre en dita vall.

A. Original. Arxiu de la Corona d'Aragó, perg. n.º 1119 de Jaume II (abans: 16 Armari d'Urgell, sac P. n.º 331).

B. Copia, del s. XIX, en la col·lecció ms. de *Traslados de las escrituras de Jaime II*, t. VII, f. 107 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó[1].

Noverint universi, presentes pariter et futuri, quod dominus Arnaldus de Sancto Marssiale, miles, procurator et tenens locum illustrissimi regis Majoricarum in valle Aranni, me presente publico notario et testibus infra scriptis promisit et concedit consulibus et juratis villarum de Aranno ibidem presentibus, videlicet Petro Sala, Vitali Sala, consulibus de Canigano; Sancio Gasto, Johanni de Blanqueta, consulibus ville de Bausen; Ademario de Leas, domicello domini dicte ville de Leas; Arnaldo de Honerto, Johanni Bruni, Raymundo Valensa, consulibus de Bolsost; Petro d'Error, presbitero, Arnaldo de Santeles, d'Error; Arnaldo Calveti, Bernardo d'Arres, consulibus ville d'Arres; Petro Bertrandi, Sancio de Perfeta, consulibus ville de Villamos; Petro For, consuli ville de Benos; Bernardo de Cal, Martino de Bernardo Ademarii, consulibus ville de Begos; Martino de Conti, Bernerio, consulibus ville d'Arres; Petro de Coma, Vitali, consulibus ville de Villa; Arnaldus Tron, Guillermus Montanerii, Arnaldo dels Peixos, consulibus ville de Honerto; Arnaldo de Bona, Arnaldo de Pena, consulibus ville de Bellano; Petro de Honerto, Arnaldo de Sebelia, consulibus ville de Montecorballo; Vitali de Monte, presbitero, consuli de Monte; Sancio Maleti, presbitero, Arnaldo de Grausaco, Petro Buxi, consulibus ville de Vilaco; Guillermo Bel, Espano,

[1] El copista fou D. Joan F. Granados, oficial de dit Arxiu sots la direcció de D. Prosper de Bofarull.

Ramundo de Dominico, Guillermo de Peiruco, consulibus ville de Velha; Amato de Petromia, Sancio de Bernardi, consulibus de Gausaco; Martino de Trapela, Arnaldo Berengarii, consulibus de Casalibus; Arnaldo Nerrohl, Sancio, consulibus ville de Bertren; Petro Esquerra, consuli ville de Scunhalibus; Arnaldo de Blanca, Bonohomine de Garona, consulibus de Casarihl; Piaca, presbitero, Peirucas, consulibus ville de Garos; Arnaldo Bardia, consuli de Laspan; Spurio de Bonohomine, Ferrando, Ramundo Grasidas, consulibus ville d'Arters; Martino Clavilha, Petro de Martinoriba, consulibus ville de Gricha; Sancio Casa, Martino de Guillermo, consulibus de Salarduno; Arnaldo Baroni, Petro de Blanqua, consulibus ville d'Unha; Arnaldo Armengol, Guillermo de Lamoga, consulibus ville de Bagiri; Bernardo Majer, Johanni Bacalha, consulibus ville de Trasdos; Sancio de Capite Aranni, consuli dicti loci de Capite Aranni; Guillermo Montanerii, Guillermo de Podio, consulibus ville de Podio; et omnibus hominibus dictarum villarum quarum sunt consules tenere et observare omnes illos bonos usus et consuetudines quos et quas rex Aragonum dictis hominibus de Aranno tenere consueverat antequam predicta vallis Aranni veniret ad dominium gallicorum, promitens dictus dominus Arnaldus de Sancto Marssiale dictis hominibus de Aranno omnia supradicta ratum et firmum habere et tenere quamdiu se[que]strum durabit suo posse. Et ibidem dicti consules promiserunt, concesserunt et convenerunt dicto domino Arnaldo de Sancto Marssiale dare et solvere integre omnes illos redditus, proventus et omnia alia jura que dictus dominus rex Aragonum in dicta valle Aranni consuevit recipere et habere. Item, predictus dominus Arnaldus de Sancto Marssiale, ad requisitionem et instantiam predictorum consulum et juratorum et plurium aliorum hominum dicte vallis dedit, constitutit et

concessit Arnaldum d'Error in judicem dicte vallis. Actum fuit hoc secundo die exitus mensis julii, regnante domino Jacobo, rege Majoricarum, et Bertrando, episcopo Convenarum, anno Domini M° CC° XC° VIII°. Hujus rei sunt testes: frater Bonus homo de Arters, de ordine fratrum predicatorum, ville de Sancto Gaudentio; Guillermus Ramundi de l'Espulga, Bernardus Talha, frater Petrus Cuca, de Sancto Juliano, presbiter; et ego Bernardus Fabri, publicus vallis Aranni notarius predicto domino rege Majoricarum, qui premissis omnibus interfui et in formam publicam, ad instantiam et requisitionem dictorum consulum et de mandato et voluntate dicti domini Arnaldi de Sancto Marssiale, redegi et signum meum consuetum aposui *(signe manual)*.

V

1298, novembre, 5. — Castell Lleó.

Relació de costums de la vall d'Aràn confirmades per Arnau de Sant Marsal, lloctinent del rei de Mallorca, a petició dels homes de la vall, expressant llurs obligacions.

A. Original. Arxiu de la Corona d'Aragó, perg. n.° 1154 de Jaume II (abans: 16 Armari d'Urgell, sac P. n.° 322).

B. Copia, del s. XIX, en la col·lecció ms. de *Traslados de las escrituras de Jaime II*, t. VIII, f. 143 v.°, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó[1].

a. Bofarull, *Reseña histórica del carácter y desarrollo de los municipios catalanes desde la época de la Reconquista hasta el reinado de Felipe V (Segundo Certamen Literario-Artístico* de l'Ateneu de Vilanova i Geltrú). pàg. 111.

TRADUCCIONS. *Castellana:* Bertrán y Musitu, *El derecho especial del valle de Arán*, p. 103; — *francesa:* Mondon, *Une vallée du Haut Comminges. Privilèges accordés au val d'Aran en 1298, 1309 et 1313*. (Extret de la *Revue de Comminges*, 1912-13) p. 6.

[1] L'autor d'aquesta transcripció fou també en Granados.

Noverint universi, presentes pariter et futuri, hujus presentis pagine seriem inspecturi ac etiam audituri, quod dominus Petrus d'Error, dominus Petrus Nigri, dominus Martinus de Podio, presbiteri; Bernardus d'Arro, de Salarduno; Bernardus de Petro Ysarni, de Vilaco; curia, ut asserunt, constituta totius vallis de Aranno per universitates dicte vallis Aranni, personaliter venerunt omnes insimul apud Castrum Leonem dicte vallis coram domino Arnaldo de Sancto Marssiale, milite, locum tenente in dicta valle Aranni illustrissimi domini regis Majoricarum, dicentes et suplicantes dicto domino Arnaldo, militi, locum tenenti, ut eis, sicuti curie jurate, et omnibus universitatibus et singulis dicte vallis, confirmaret, emologaret, retificaret et penitus aprobaret, ex parte predicti domini regis et sua, omnes consuetudines inferius scriptas et traditas per dictam curiam et expressas, in dicta valle, ut ibi dictum fuit, diutius aprobatas; quarum consuetudines, ibidem scriptas et tradi-
§ I tas per dictam curiam, tenor dignoscitur esse talis: Prima consuetudo est quod universitates hominum de Aranno, et quilibet eorum per se, possunt et debent explectare et possidere pascua et aquas libere et absque omni servitute et possunt in eisdem aquis piscari et ibi molendina edifi-
§ II care. Item, habent et possident nemora libere et sine servitute omni et debent et possunt venari quamcumque venationem et accipere ex inde nissos, falcones, austercones
§ III et alia genera avium. Item, debent et possunt vendere et emere, mercari in foris et in mercatis et extra forum, per totam vallem Aranni, absque leuda et pedagio, dumtaxat
§ IV et teneant et habeant domicilia in dicta valle. Item, debent et possunt vendere et emere terras, vineas, prata et domos et omnes alias possetiones, sine requisitione domini, tam alienis quam cognatis, pretio majori; et nichil
§ V inde dominium potest petere seu habere. Item, nemo extraneus, seu dominus vel alius, potest vel debet facere col-

dram, circulos vel nulla genera lignorum in suis nemo-
ribus absque eorum voluntate, seu trahere extra terram.
Item, debent et possunt facere in dicta terra menam fer- § VI
ri, sine omni servitute et sine requisitione domini. Item, § VII
si aliquis homo, miles seu domicellus, infansonus, fran-
cus, rusticus seu vilanus, vulneraverit aliquem hominem
vallis Aranni, cujuscumque conditionis existat, debet fa-
cere emendam pecuniariam vulnerato et amicis vulnera-
ti predicti, et hoc secundum arbitrium curie dicte vallis
Aranni, ut est consuetum, et dominus dicte terre non debet
petere aliquam caloniam seu habere vulneratori, nisi cla-
morem a vulnerato vel ab amicis suis habuerit; et si dic-
tus dominus clamorem habuerit, quod inde habeat jus
suum secundum forum Aragonie. Item, si aliquis homo va- § VIII
llis Aranni, cujuscumque conditionis exi[s]tat, interfecerit
aliquem hominem de dicta valle, debet facere emendam
pecuniariam parentibus et amicis dicti interfecti secun-
dum arbitrium curie dicte vallis de Aranno, ut est consue-
tum temporibus retroactis, et domino dicte terre solvere
caloniam secundum forum Aragonie. Item, quicumque § IX
homo de Aranno debet et potest pignorare suum debito-
rem ad suam propriam domum ut in platea sine requisi-
tione, nisi dominus a dicto creditore clamorem habuerit.
Item, nullus homo de Aranno, sive sit clericus vel secula- § X
ris, debet conveniri vel citari, coram ecclesiastico vel judice
seculari, extra dictam terram de Aranno, sed coram judice
ordinario dicte terre, et hoc infra dictam terram de Aranno;
et si, ex quacumque causa, aliqua controversia oriatur
taliter quod bellum sit inter duos vel plures firmatum, infra
dictam vallem debet pugnari et in dicta terra esse campus.
Item, possunt et debent habere suum judicem ordinarium § XI
qui possit in sua villa causas dijudicare ac etiam determi-
nare secundun patrie consuetudinis; excepto tamen, quod
si dominus terre predicte ab aliquo homine clamorem ha-

buerit, quod tunc dictus judex determinaverit causas in loco sibi per dominum assignato. Quas omnes predictas consuetudines dictus dominus Arnaldus de Sancto Marssiale, miles, tam pro se quam pro dicto domino rege Majoricarum, laudavit et confirmavit dicte curie et dictis universitatibus de Aranno, prout sua est interesse; et ita voluit fieri et
§ XII mandavit. Et ibidem dicta curia, pro se et omnibus universitatibus vallis predicte, promiserunt et concesserunt dare, reddere et persolvere domino regi Majoricarum, vel illi domino qui pro tempore fuerit, unum sestarium frumenti de qualibet domo seu ospitio villarum predictarum de Aranno semel singulis annis, prout alias est et fuit consuetum ad persolvendum temporibus retroactis; quod sesta-
§ XIII rium dicti frumenti dicitur sestarium regale. Item, dicta curia, pro se et dictis universitatibus de Aranno, dixerunt et concesserunt quod omnes homines de Aranno debent sequi dominum dicte terre in exercitu seu cavalgata per unam diem suis propriis sumptibus; et si plus dictus dominus eos voluerit ducere vel detinere ultra dictam diem, quod dictus dominus provideat dictis hominibus in expen-
§ XIV sis quousque in proprio domicilio sint reversi. Item, dicta curia dixit et concessit quod dominus dicte terre debet habere leudam seu pedagium in villa de Bolsost, in villa de Velha et in villa de Salarduno, a mercatoribus extra terram; et non de hominibus dicte terre. Actum fuit hoc quinto die introitus mensis novembris, regnante domino Jacobo, rege Majoricarum, Bertrando, episcopo Convenarum, anno Domini M°.CC°XC.°VIII.° Hujus rei sunt testes: dominus Johannes Plapat, presbiter, Guillermus Plapat, ville de Casarill, Ademarus de Casarihl, Romeus de Trona, ville de Bolsost, Benedictus de Vinhalí, Berengarius de Caramahii, servientes Castri Leonis, Guiraldus Fabri, de Calvineto; et ego Bernardus Fabri, publicus vallis Aranni notarius, qui ad requisitionem et instantiam dicte curie istam

cartam scripsi et in formam publicam redegi et signo meo consueto signavi *(s. man.)*.

VI

1310, gener, 27. — Sta. María de Mig-Aràn.

Relació de les reformes introduides en algunes costums de la vall d'Aràn per Julià Gasanyola i de les ordinacions fetes per Pere de Castell i·l sobredit Julià Gasanyola, per respectiva delegació del rei Jaume de Mallorca (inclosa transcripció dels corresponents documents reials), establertes d'acord amb els homens de la vall.

A. Original. Carta partida per ABC. Arxiu de la Corona d'Aragó, pergamí n.º 2706 de Jaume II (abans: 16 Armari d'Urgell, sac P. n.º 298).[1]

B. Copia, del s. XIX, en la col·lecció ms. de *Traslados de las escrituras de Jaime II*, t. XVII, n.º 2076, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

a. Gracia, *Ordinaciones, pragmáticas y edictos reales del valle de Arán*. pp. 5 i 6, publica els dos documents reials transcrits en el present diploma i un passatge d'aquest.[2]

TRADUCCIÓ: Mondon, *Une vallée du Haut-Comminges*, p. 11; dóna, juntament amb son text llatí, la traducció francesa del passatge publicat per en Gracia.

INDICACIONS: Gracia, *obra cit.* p. 5. — *Colección de fueros y cartas-pueblas de España por la Real Academia de la Historia. Catálogo*, p. 25 (amb referencia a n'en Gracia).

Noverint[a] universi quod ortis pluribus scandalis et homicidiis in valle Aranni pluries perpetratis, tum propter

[a] *Els passatges que actualment són ilegibles en l'original, van entre claudator.*

[1] Aquest exemplar està bastant maltractat; en alguns indrets és totalment ilegible. L'altre exemplar de la mateixa expedició original (que era el de la part superior) és perdut. — [2] Hi ha dos edicions de la obra d'en Gracia: una de Saragossa, 1618, altra de Barcelona, 1752. El passatge que publica diu que el treyé «de un registro antiguo que se ha hallado en el dicho valle».

malas consuetudines dicte vallis cum etiam propter abusum et dissimulationem rectorum vallis predicte, hiisque ad notitiam illustris domini Jacobi, Dei gratia regis Majoricharum, tenentis dictam vallem in sequestro, delatis per suplicationem procuratorum infrascriptorum universitatis vallis predicte; prefatus dominus rex, scandalis obviare cupiens et paci et utilitati hominum dicte vallis libenter intendens, pro tollendis et removendis malis consuetudinibus dicte vallis et pro refformatione boni status ejusdem destinavit et missit ad vallem predictam discretum Julianum Gasanyole, judicem suum, prout in quadam litera regia infrascripta latius continetur, cujus series sic se habet: ¶ Pateat universis quod nos Jacobus, Dei gratia rex Majoricharum, comes Rossilionis et Ceritanie et dominus Montispessulani, tenentes in sequestro vallem de Aranno, destinamus ad dictam vallem fidelem judicem nostrum discretum Julianum Gasanyole ad inquirendum veritatem super quibusdam de quibus delatus est nobilis Petrus Bernardi de Asuava, miles, tenens locum nostrum in dicta valle, et sui domestici, per homines dicte vallis, et super aliis omnibus que obicientur et proponentur adversus ipsum nobilem et familiares seu domesticos suos et quoscumque officiales nostros et suos in dicta valle et alios quoscumque homines dicte vallis, et super omnibus aliis ad refformationem et bonum statum dicte vallis pertinentibus et debentibus pertinere; super quibus omnibus et ad ea pertinentibus damus et concedimus dicto judici plenam et liberam potestatem et auctoritatem, diffinitivis tamen nobis sententiis reservatis. Precipientes dicto nobili Petro Bernardi et omnibus officialibus nostris in dicta valle ac universitati hominum dicte vallis ut dicto judici nostro et ejus ordinationibus, processibus et preceptis, circa premissa et eorum occasione faciendis, obediant, pareant efficaciter et intendant. Datum Perpiniani, quinto idus octobris,

anno Domini millesimo trecentesimo nono. Qui quidem judex, dicte litere auctoritate, convocavit et congregari fecit universitatem et homines dicte vallis juxta ecclesiam beate Marie de Medio Aranno die mercurii intitulato undecimo kalendas novembris, anno Domini millesimo trecentesimo nono. Et confestim, volens mandatum regium excequi cupiensque, annuente Domino, comunem utilitatem et pacem dicte vallis tractare et malas consuetudines penitus extirpare que inoleverant in valle predicta, interrogavit dictam universitatem et homines ejusdem, in presentia sui et nobilis [Petri Bernardi de] Asuava, militis, locum tenentis domini regis predicti in dicta valle, si volebant et placebat eis servari pro lege et consuetudine dicte
vallis: quod quicumque[b] homicidium perpetraret, morte § I
afficeretur; et quicumque, mente deliberata, aliquem inva- § II
deret vel alias ei pararet insidias vel dampnum inferret, in [corpore vel in bonis] puniretur secundum jus comune;
item, si volebant quod nullus hominum dicte vallis, vel § III
alius extraneus, auderet portare arma absque licentia curie infra mediam leugam per loca populata, nisi alias exiret terram vel ad montana vel nemora pergeret, quo casu possit portare ensem. Quibus [dicta universitas et homines] ejusdem, deliberatione habita inter se, unanimiter et concorditer respondentes dixerunt et concesserunt et instantissime rogaverunt quod predicta omnia [servarentur]
in dicta valle pro lege et consuetudine eorum; salvo quod § IV
si criminosus aufugeret, ita quod non posset de eo sumi vindicta in suo corpore, [et contumaciter per annum vel] plus se absentaret, amitat bona sua mobilia tantum et ve-
niant ad manum dicti domini regis et conficentur; et salvo § V
etiam quod possint portare gladium duorum palmorum et medii ubicumque. Et hec petierunt supliciter per dominum

b *Des d'aquí fins a continuari (en la línia 1 de la pàgina següent) és el passatge que publica en Gràcia.*

regem predictum laudari et approbari et etiam confirmari.
§ VI [Et insuper voluerunt] quod nullus, turbis coadhunatis, auderet ire armatus in dicta valle, nec homines armatos congregare vel ducere, nec alias conventiculam hominum, pro invasionibus faciendis vel dampnis inferendis, nisi pro deffencione licita et justa; et si contra foret, quod principalis dicte congregationis [seu turbe puniatur secundum jura] et leges comunes, et etiam comites sui, qui eum ad predicta comitantur, penam sexaginta solidorum monete curribilis incurrant, dum tamen ulterius [non] sit ad actum vel effectum criminis alicujus processum, quod si fieret puniatur juxta criminis qualitatem sub forma predicta, prout hec omnia in ordinatione [per dictum judicem] facta liquide continetur. Quibus auditis et intellectis et dicto domino regi relatis, idem judex, ad dictam vallem Aranni iterato, accessit una cum domino Petro de Castello, milite et locum tenente dicti domini regis in dicta valle, et populo et universitate hominum dicte vallis apud [beatam Mariam de Medio] Aranno, convocatis et congregatis sexto kalendas februarii anno predicto, et presentavit, vice dicti domini Petri de Castello, quandam literam regiam, sigillo cereo dicti domini regis sigillatam in dorsso, cujus forma dinoscitur esse talis: ¶ Jacobus, Dei gratia rex Majoricarum, comes Rossilionis [et Ceritanie et dominus Montispessulani], fidelibus et dilectis militibus, consulibus et universitati hominum vallis de Aranno, salutem et gratiam. Vestris et dicte vallis comoditatibus libenter operam dantes, ad regimen dicte vallis et vestrum mitimus dilectum nostrum Petrum de Castello, militem, exhibitorem presentium, cum dis[creto judice nostro Juliano de Gasanyole], quibus, super reformatione patrie et quibusdam nobis suplicatis ex parte vestre universitatis et quarundam dicte vallis singularium personarum, [totaliter comissimus vices nostras et dedimus speciale] mandatum; injungentes vobis, sub fidelitatis de-

bito, quatenus ipsis Petro de Castello et [Juliano Gasanyole et eorum ordinationibus] obediatis et efficaciter pareatis. Nos enim grata et rata habebimus quecumque per ipsos et cum ipsis facta fuerint et ordinata; et eis super omnibus que ex parte nostra vobis dicent velitis fidem credulam adhibere. Datum in Caucolibero, sexto idus novembris, anno Domini millesimo trecentesimo nono. Qua littera in presentia dicti Petri de Castello et dicte universitatis lecta, dictus judex interrogavit [dictum populum et universitatem predictam] et eorum consules et procuratores si ea, que [jam superius pro lege et consuetudine eorum petierant et concesserant, volebant in suo robore perdurare; qui] omnes predicti, consilio habito, perseveraverunt in omnibus predictis et singulis et ea servari voluerunt pro lege ut superius continetur. Et confestim dicti P. de Castello et Julianus Gasanyole, [laudantes et approbantes predicta] vice et nomine dicti domini regis, [auctoritate qua in hac parte funguntur, omnia predicta et singula confirmaverunt et se servaturos promisserunt. Et populus et universitas predicti et Guillermus Arnaldi de Montecorballo, miles, et Petrus de Honerto, domicellus], et Raimundus de Castellariis et magister Guillermus de Vilacho et Romeus d'Error et Joannes de Begos, [presbiteri, et Guillermus Trocer et Bernardus de Castrovaquerio] et Guillermus Plapat [et Guillermus Belli et Raimundus Stephani], procuratores seu sindici universitatis hominum vallis predicte; [et Sancius de la Sala, consul ville de Bausen, et Petrus Sitach, consul ville de Canejano, et Arnaldus de Sancto Vincentio et Bonushomo de Sancto Petro, consules ville d'Error, et Petrus Testa et Sancius de Fonte], consules ville de Artics, et Arnaldus de Amado et Bernardus de Binenca, consules de Villamos, [et Bernardus de Jordan et Guillermus d'Artes, consules ville de Begos, et Bernardus Trenquer et Raimundus de Guaros, consules

ville d'Arros, et Arnaldus de Pujol et Petrus de Podio, consules ville de Honerto, et] Bernardus de Sancio et Petrus de Ramona, consules de Villa, et Arnaldus d'Aran et Bernardus [Evardi, consules ville de Bellano, et Guillermus de Pareto et Petrus de Bernardo, consules ville de Montecorballo, et Raimundus Bolsost et Raimundus de Martinofferrario, consules ville de Monte], et Guillermus Cucha et Guillermus Remundi Sach, consules de Villacho, Petrus Solerii et Portolanus, consules de Viella, Vitale Galobar [et Petrus Issarni, consules de Gahusacho, Petrus d'Artes et Petrus Belengarii, consules ville de Casalius, Petrus] de Laborda et Martinus de Petro Arnaldi, consules de Ber[tren, Petrus] Ispani et Bernardus Dato, consules de Scuyalibus, Petrus de Remundo et Guillermus Dato, consules de Casaril, Arnaldus de Bona, consul ville de [Garos, Petrus Sancii et Guillermus Sala, consules de Laspan, Raimundus Arnaldi et Martinus] de Sala, consules ville de Artes, et Sancius de la Forga, consul de Bossost, et Petrus Bruni et Petrus Fabri, consules de Benos, et ceteri consules de Guixa et de Salarduno et de [Hunya et de Bagirio et de Podio et de Transdosso hec omnia laudaverunt, et promisserunt, sub fidelitatis debito, servare] predicta et curare et juvare pro viribus dictum dominum regem et officiales suos ad faciendum servari predicta, si aliquis in aliquo predictis rebellis existeret. Et insuper, de voluntate dictorum Petri de Castello et Juliani Gasanyole
§ VII et universitatis predicte, extitit ordinatum: [quod nullus detineatur in carcere pro aliquo] excessu si possit ydonee de parendo juri et judicio sisti et judicato solvendo satisdare, nisi esset crimen grave, mente deliberata perpetra-
§ VIII tum, vel alias enorme. Item, quod curia de levibus criminibus, scilicet de abstractione gladii sine ictu et lapidis jactus sine sanguinis [efusione vel alia atroci offensione, vel pugni seu] palme percussione, non possit inquirere nisi ad

partis denunciationem; salvo quod de pugni percussione curia non inquirat nisi ad querimoniam partis offense, nisi esset talis persona cujus injuria sine scandalo tollerari seu dissimulari non posset. Item, fuit ordinatum [quod pro § IX
vulnere legali in rixa vel casu], vel alias calore, ire vel vim illato non ex proponito, solvantur curie pro pena triginta solidi morlanorum, nisi esset vulnus atrox, quod arbitrio curie, juxta facti qualitatem et personarum conditionem, esset acrius puniendum; et si vulnus non esset legale, set solum aliqua [lesura modica vel sanguinis effusio non atrox], solvantur quindecim solidi morlanorum, quocumque modo talis lesura sanguinolenta illata esset. Item, fuit § X
ordinatum quod predicti solidi solvantur de moneta morlanorum, vel eorum valore seu extimatione. Fuit preterea § XI
ordinatum, quod sagiones vel nuncii curie habeant tantummodo [pro citatione facienda infra] villam in qua fuerint unum morlanum vel ejus extimationem; et si eos pergere contigerit extra villam, habeant pro leuca .III. morlanos vel eorum extimationem. Et si aliquem pignoraverint, recipiant inde sex morlanos vel eorum valorem; si tamen pign[oraverint aliquem in aliquo loco in quo] jam sint, ita quod pro dicto pignore ad dictum locum non venerint, habeant inde .III. morlanos tantum. Et si contingeret quod sagio vel nuncius dicti Castri Leonis, pro facienda citatione vel pignoratione missus aliquem, alium, unum vel plures, ad instantiam alicujus, juste citaverit vel pignoraverit, recipiat inde tantummodo pro singulis citationibus unum morlanum, et pro singulis pignorationibus .III. morlanos, et non plus, nisi pro dictis citationibus longius eum abire seu profiscisci contingeret, in quo casu haberet pro singulis leucis tres morlanos, et pro pignoratione sex morlanos, juxta formam predictam. Hoc amplius ordinaverunt prefati P. de Castello et Julianus Gasanyole, de voluntate dicte universitatis: quod si aliquis captus fueret, in Cas- § XII

tro Leone predicto vel alibi, solvat tantummodo pro carcelagio duos solidos morlanorum, et non plus, quantumqumque diu captus detineretur, et tres morlanos pro
§ XIII tertio dicti castri. Item, fuit constitutum quod si aliquis citatus comparere neclexerit, nec aliquam justam causam habuerit, solvat pro pena et contumacia, castellano dicti castri, duos solidos morlanorum vel eorum extimationem; si tamen malitiose et irreverenter comparere differret vel alias curie obtemperare respueret, puniatur arbitrio judicantis. Et de predictis omnibus et singulis, tam dicti Petrus de Castello et Julianus Gasanyole quam dicti procuratores et consules, petierunt per me, notarium infrascriptum, fieri publicum instrumentum. Quod fuit actum sexto kalendas februarii, anno Domini M.ºCCC.º nono, ante beatam Mariam de Medio Aranno, in presentia et testimonio dicti populi et Hugueti de Pulcrovicino, judicis dicte vallis, et Bernardi Belos et Bernardi Moli, amborum de Toyrio, et Guillermi Vallis, Johannis de Podioceritano et Jauberti Eybrini et Bernardi Podii, de Claymon, et Bernardi Rossilionis, de Podioceritano, testium. Et ego Arnaldus Stephani, scriptor Perpiniani, ad requisitionem omnium predictorum, hanc cartam scripsi mandato Bernardi Fabri, scriptoris publici predicti Castri Leonis et totius vallis Aranni. Et [c] ego Bernardus Fabri, publicus notarius Castri Leonis et totius vallis Aranni, subscripsi et signo meo consueto signavi *(s. man.)*.

[c] *D'aquí fins a la fí va escrit de mà diferenta, la lletra de la qual és la mateixa en que estàn escrits per sencer els docs. IV i V; essent, per lo tant, la de dit notari Bernat Fabre.*

VII

1313, agost, 23. — Lleyda.

Jaume II d'Aragó confirma o modifica respectivament diversos capítols de costums de la vall d'Aràn, presentats per els homes de la mateixa demanant-ne l'aprobació. (Privilegi dit, generalment, de la Querimonia).

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 210 (abans: *Gratiarum 11 Jacobi II)*, f. 83, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació d'Alfons III.[1]

TRADUCCIONS: *Catalana, francesa i castellana,* en les de la confirmació d'Alfons III.[1]

INDICACIONS: *Colección de los fueros y cartas-pueblas de España por la Real Academia de la Historia,* p. 25.[2] — Soler, *La Vall d'Aràn,* p. 95. — Gracia, *ob. cit.*, p. 7.

In Christi nomine. Pateat universis quod coram nobis Jacobo, Dei gratia rege Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comite Barchinone,[a] comparuerunt Guillermus Arnaldi de Montecorvaldo,[b] miles, Johannes de Casarill, Raymundus Arnaldi de Castellars, Guillermus de Sancta Maria de Capite Aranni, Guillermus de Muntanerio, de Podio, Bernardus de Castrovequerio, Sancius de Canal, de Canejallo, procuratores ac sindici hominum et universita-

[a] rege Aragonum, etc. *B*. — [b] Montecorvallo *C*.

[1] Vègis més avall doc. XIII. — [2] Després d'extractar aquest document ne senyala una copia dins un expedient de 1755, per a la confirmació dels privilegis de la vall, el qual deu trobar-se actualment a Madrit, a l'Arxiu Històric Nacional: *Cámara de Aragón*.

tum vallis nostre de Aranno,[1] postulantes cum instantia et humiliter suplicantes, tam nomine suo quam nomine procuratorio universitatum predictarum, ut libertates suas, franquitates et inmunitates ac consuetudines, in dicta valle longis temporibus per predecessores nostros observatas, eisdem confirmare de benignitate regia dignaremur; quas quidem nobis in scriptis per capitula obtulerunt. Nos itaque, eorum suplicationibus benignius inclinati, volentes universos et singulos habitatores dicte vallis ut naturales et fideles nostros, ut regie dignitati convenit, in justitia confovere ac refermare[c] eosdem in statu pacifico et tranquillo; propterea, visis et examinatis in consilio nostro capitulis supradictis, quedam ex ipsis, utpote justa et rationabilia, confirmanda duximus et super eorum aliquibus provisionem et ordinationem fecimus ut inferius declara-
§ 1 tur: ¶ Primo etenim concedimus et confirmamus capitulum continens quod homines dicte vallis de Aranno habent terras, vineas, domos, ortos et arbores fructiferas liberas atque franchas, absque omni usatico, servitute regali, questia, subventione ac precaria; et possunt eas vendere tanquam proprias, absque requisitione et absolutione do-

c reformare *B*.

1 L'acta de la procuració dels sobre-dits, se troba transcrita dins un document que és el pergamí n.º 3108 de Jaume II (abans: 16 Armari d'Urgell, sac P. n.º 332) de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Aquest document és l'acta de la prestació d'homenatge i jurament de fidelitat al rei Jaume II d'Aragó per aquests mateixos procuradors de la vall d'Aràn, en nom d'aquèsta, el dia 12 d'agost de 1313, a la ciutat de Lleida, «in castro regio ipsius civitatis, in capella videlicet ipsius castri». Una reunió dels cònsuls de les viles i castells de la vall, tinguda a l'iglesia de Sant Miquel de Viella el dia 25 de juliol del mateix any (la qual està ressenyada en aquella acta de procuració), havía elegit aitals síndics o procuradors «ad presentandum se coram illustre domino rege Aragonum, voce et nomine dicte universitatis, et ad prestandum et faciendum homagium seu ffidelitatem domino regi, voce et nomine universitatum hominum dicte vallis de Aranno, et oferendum regie majestati libertates et privilegia, consuetudines et foros in dicta valle perpetuo observatas et faciendum confirmari et auctorizari et sigillari regie majestati dictas consuetudines et libertates...».

minii.[1] Salvamus tamen semper nobis et nostris, super
hiis, sesterium frumenti quod pro qualibet domo dari de-
bet quolibet anno.[2] ¶ Item, concedimus capitulum con- § II
tinens quod habent et possident aquas franchas et liberas,
ita quod in eis piscari possunt et construere molendina et
rigare prata comuniter, absque requisitione dominii nos-
tri.[3] ¶ Item, concedimus capitulum continens quod habent § III
et possident nemora et silvas franchas et liberas, quod pos-
sunt reschare in eisdem ligna, circulos, trabes, tegmina do-
morum et omnia genera lignorum in usum et comodum
sui.[4] Possunt etiam in eisdem venari ancipitres aut stur-
cones et falchones,[5] et qui primo invenerit nidos dictarum
volucrum potest extrahere a nidis quando vult, tanquam
proprios, et vendere sive dare cui voluerit; et venari etiam
in eisdem silvis ursos, apros, cervos et omnia genera fe-
rarum, et vendere aut dare cui voluerint, absque requisi-
tione dominii nostri. ¶ Item, concedimus capitulum con- § IV
tinens quod habent et possident pascua sua et nemora
francha et libera, et eis uti possunt sicut quilibet pater-
familias utitur propriis suis rebus. Possunt etiam in suis
montaneis et pascuis pascere animalia sua, et reschare
erbas ad opus yemis, et pignorare homines alterius vicinie
reschantes erbas in suis propris montaneis, et pignorare
animalia alterius vicinie depascentia erbas in suis propriis
montaneis, et decollare arietes vel oves et capras in pas-
cuis propriis, in vetatis propris et pascuis vel montaneis,
et conburere erbas reschatas ab hominibus alterius vici-
nie, vel ab hominibus ejusdem vicinie contra voluntatem
consulum seu juratorum, absque requisitione dominii nos-
tri. ¶ Item, concedimus capitulum continens quod consu- § V

[1] Cfr. doc. V § IV. — [2] Cfr. doc. V § VII. D'aquest tribut n'estigueren exempts, per concessions especials, alguna població de la vall i alguns particulars hereditariament. — [3] Cfr. doc. V § [illegible]. — [4] Cfr. doc. V § [illegible]. — [5] Cfr. doc. V § II.

les seu jurati cujuslibet loci dicte vallis possunt pignorare habitatores loci unde consules fuerint, absque omni contradictione, tam milites quam scutiferos quoscumque generosos, sive nuncios eorum, in montaneis, in villis et nemoribus, si receperint de comunitate vicinie, videlicet de montaneis prohibitis aut vetatis, si ponant vel inmitant animalia sua in montaneis vetatis, ubi animalia vicinorum non depascunt, seu resechant ligna vel arbores in nemoribus vetatis ante tempus solitum, ubi vicini sui sunt certis temporibus de mandato consulum seu juratorum soliti resechare, videlicet arietes decollare vel oves et comedere; vel extrahere a domibus eorum quecumque pignora et facere redimi ea, secundum quod merita excedentium exigunt vel deposcunt: et hoc sine mandato judicis vel dominii nostri.

§ VI ¶ Item, concedimus capitulum continens quod homines dicte vallis tenentur sequi nos et successores nostros in exercitum et cavalcatam eorum propriis sumptibus tantum per unam diem. Et si, de voluntate nostra et successorum nostrorum, oportuerit eos sequi dictum exercitum vel cavalcatam ultra unam diem, ex tunc nos vel locum nostrum tenens debemus ipsis hominibus in necessariis providere.[1]

§ VII ¶ Super capitulo vero continente quod nullus ex hominibus de dicta valle debet capi aut retineri captus si suficientem cautionem potest oferre, nisi sit manifestus latro aut raptor aut comitens in crimine lese majestatis, set debet parere in judicio diebus et horis quibus judex eum citaverit; et si aliquis de valle fecerit homicidium, nisi faciat proditionaliter, debet evadere solvendo pecuniam amicis nomine interfecti, secundum longam consuetudinem antiquitus observatam,[2] videlicet mille solidos jaccenses pro milite interfecto vel pro suo consimili, sexcentos solidos jaccenses pro libero vel infançone,

1 Cfr. doc. V § XIII. — 2 Cfr. doc. V § VIII.

trecentos solidos jaccenses pro conservo vel etiam coliberto, et sic debet evadere si homicidium potest solvere consuetum; et pro extractione cultelli et missione sagite, lancee vel lapidis vel cujuscumque generis armorum, dum sanguine non evulserit vel extraxerit, inmunis a judice penitus habeatur: sic, pro bono et tranquillo statu dicte vallis et in ea degentium, providendum ducimus ac etiam ordinandum quod super hiis servetur ordinatio[1] facta per illustrem Jacobum, bone memorie, regem Majoricarum, patruum nostrum, dum tenebat in sequestro dictam vallem, que etiam hominibus postulantibus ipsius vallis fuit ab eisdem pro lege suscepta, quam etiam nos reputamus bonam et rationabilem atque justam et eam ex nunc, ex certa scientia, confirmamus et etiam approbamus. ¶ Item, § VIII
concedimus capitulum continens quod quilibet homo dicte vallis si vult vendere domos, terras, vineas, prata, molendina aut aliqua bona inmobilia, debet requirere fratres, si habet, vel consanguineos germanos aut propinquiores in linea parentele, si vult emere res vendibiles quas ipse vult vendere; et si respuat emere, non obstante ydiomate vulgari vocato t o r n a r i a, potest licite vendere cui[d] voluerit, sive sit extraneus in tornaria. Et post annum et diem non potest aliquis propinqus rem venditam recuperare, maxime si per venditorem primo extiterit requisitus; et si propinqus vel consanguineus per venditorem non fuerit requisitus, habito sacramento quod non audivit neque scivit venditionem factam, quod possit recuperare, si voluerit.
¶ Super capitulo vero continente quod consuetum est hominibus dicte vallis quod si aliquis hedificaverit domum, § IX
molendinum, vineam vel terram excoluerit et arbores plantaverit in loco comuni vicinie, consules seu jurati

[d] cuicumque C

[1] Voyez doc. VI, § VII, l. 11

ejusdem vicinie, convocato populo vel universitate vicinie, possunt diruere domos seu molendina et erradicare vineam vel arbores reschare, fruges pascere cum animalibus et reschare et reducere ad utilitatem vicinie, absque requisitione judicii: sic, ad vitandum scandalum[e] quod inde oriri posset, ordinandum ducimus ac etiam providendum quod castellanus noster dicte vallis, ad requisitionem consulum

§ X et universitatis[f] illius loci, faciat supradicta. ¶ Item, concedimus capitulum continens quod homines dicte universitatis sunt in possessione, usu, consuetudine et modo, a tanto tempore citra quod memoria hominum non extat, quod si vir, contracto matrimonio, cum uxore sua convenerit seu convenientiam fecerit super rebus acquisitis vel acquirendis, si inde aliqua gravamina imineant, solvant creditoribus suis per equas partes; et si meliorationes seu incrementa fecerint, illa condividant equis partibus seu per equas partes, si altero mortuo et uno vivo liberi non extant. Et hoc idem servatur si filius familias, vel[g] filia, fecerit convenientiam cum parentibus suis super bonis acquisitis seu post convenientiam acquirendis, habendis pro indiviso, quousque dicta convenientia et assensus uniuscujusque partis fuerit divisa. Idem etiam servatur supraproxime ut dictum est si extraneus cum extraneo similem fecerit convenientiam seu contractum. Si vero mulier seu uxor non convenerit cum viro suo[h] seu convenientiam non fecerit super predictis, seu alia persona supradicta, tunc bona uxoris pro debitis seu gravaminibus mariti sui minime diminuantur. Et hoc intelligitur quo ad regimen do-

§ XI mus, non autem in delictis comitendis. ¶ Super capitulo vero continente quod homines dicte universitatis tempore antecessorum nostrorum erant in possessione, usu et consuetudine creandi notarios seu tabelliones suos et sagiones

[e] periculum *C.* — [f] universitatis *omès per B.* — [g] seu *C.* — [h] cum viro suo *omès per B.*

certos et, suis exigentibus demeritis, eos officio suo privandi, ad quod suplicarunt in integrum restitui per regiam magestatem: ita ducimus concedendum, videlicet, quod possint creare notarios et removere cum causa; sagiones vero non possint instituere sive ponere, quia habent poni per nos vel officiales nostros et habent exercere jurisdictionem regalem. Et ab inde excipimus scribaniam nostre curie dicte vallis. ¶ Super capitulo autem continente § XII
quod consules seu proceres hominum dicte universitatis sunt et fuerunt ab antiquo in possesione, usu, consuetudine et modo tractandi et confirmandi pacem, interdicendi et aponendi bannum seu penam et levandi illam a parte contradicentis seu inobedientis, sine requisitione seu assensu nostro vel officialium nostrorum: sic statuendum ducimus ac etiam ordinandum quod predicti consules et proceres, si voluerint, possint tantum inter discordantes de amicabili avinentia tractare et convenire; non autem alia contenta in capitulo possint facere, cum specialiter pertineant ad dominationem nostram, et sic ea per castellanum nostrum dicte vallis expediri volumus et jubemus.
¶ Super capitulo etiam continente quod homines dicte § XIII
universitatis erant in possessione, usu, consuetudine et modo quod si aliquis ex hominibus dicte universitatis alterum leserit, percusserit, sive sanguis efusus fuerit sive non, consuevit produci ad concordiam et pacem amicabili compositione, sine lege seu pena danda vel aplicanda dominio nostro si coram nobis vel oficialibus nostris minime conquerantur,[1] ad quod in integrum se restitui suplicarunt: sic ducimus providendum et ordinandum, pro bono et tranquillo statu vallis predicte, quod servetur predicta ordinatio[2] per prefatum regem Majoricarum facta dum tenebat vallem in sequestro, que etiam hominibus dicte

1 Cfr. doc. V § VII. — 2 Vegis doc. VI § VIII, 18.

vallis, ut predictum est, postulantibus fuit ab eisdem pro lege suscepta, quam etiam reputamus bonam et rationabilem atque justam et eam, ut predicitur, confirmamus.

§ XIV ¶ Item, quo ad capitulum continens quod homines dicte vallis sunt in possessione, usu, consuetudine et modo faciendi pacem seu habendi treugam ab anno in annum cum nobilibus comite Convenarum et Arnaldo de Yspania et cum aliis vicinis dicte universitatis: sic respondendum ducimus ac etiam providendum quod id faciant prout consueverunt; salvo quod retineant sibi quod si nos vel nostri mandaremus eis contrarium, quod, datis decem diebus illi vel illis cum quibus fecissent pacem vel treugam, quod illam pacem vel treugam non servarent nec eam ser-

§ XV vare teneantur. ¶ Item, concedimus capitulum continens quod est et fuit de consuetudine in valle de Aranno quod judex ordinarius audiebat partes sine aliquibus sumptibus et sine aliquo salario per partes dando, set sumptibus regiis dictus judex suum judicium judicabat; hoc tamen adjecto: quod si judex predictus, ad requisitionem partium coram eo litigantium vel alterius earum, haberet exire domum suam pro eundo ad aliquam partem dicte vallis extra locum deputatum ad audiendum causas, tunc eidem provideatur prout in dicto casu ibidem est fieri consuetum.

XVI ¶ Item, quantum ad capitulum continens quod fuit ab initio et nunc esse asseritur de consuetudine in valle de Aranno quod si aliquis diceret vel obiceret aliquod improperium sive verbum inhonestum, videlicet leprosum, proditorem, homicidam vel alia verba que in dampnum vel verecundiam devenerint, aut percuteret ipsum de pugno in facie aut in capite vel in corpore, et compromitebatur in arbitros ex utraque parte electos, judicabant aliquam summam peccunie illi cui obiciebatur vituperium vel injuria illata, inspecta quantitate et qualitate personarum: sic ordinandum ducimus ac etiam providendum quod super

hiis servetur predicta ordinatio[1] facta per prefatum regem Majoricarum dum tenebat vallem in sequestro, que etiam, ut pretactum est, hominibus dicte vallis postulantibus fuit ab eisdem pro lege suscepta, quam etiam nos reputamus bonam et rationabilem atque justam et eam confirmamus ut superius continetur. ¶ Item, quo ad capitulum § XVII continens quod habetur de consuetudine in valle Aranni, ab initio et hactenus observata, quod consules de valle Aranni, in loco solito congregati, solent ponere et mittere curiam in valle Aranni qui per annum potest dispensare et gerere negotia gentium de valle et pertractare, si necesse fuerit, cum castellano et per se, et ordinare pondera et gravamina et negotia dicte vallis, et post annum mutare si non bene ordinent negotia dicte vallis: sic ducimus providendum quod dicti consules possint ponere et statuere aliquos probos viros ad predicta, non tamen quod nominentur curia, set procuratores vel paciarii aut consiliarii dicte vallis. ¶ Item, super capitulo quo continetur quod § XVIII habetur de consuetudine antiqua in dicta valle quod quisque poterat pignorare vicinum suum pro debito claro et concesso,[2] et si non concederet debitum, quod conveniebat eum verbo suo coram judice et ibi probabatur debitum suum coram judice, et solvebat expensas si subcumbebat in judicio: taliter respondendum ducimus ac etiam ordinandum, ne proinde inter eos scandalum aliquod suscitetur, quod predicta fiant per castellanum nostrum vallis predicte. ¶ Item concedimus capitulum continens quod § XIX est de consuetudine quod si aliquis homo vallis de Aran exit a villa in qua natus fuerit et faciat residentiam in alia, non potest uti in montaneis vel in nemoribus vel in terminis comunibus dicte ville ubi natus fuit et inde recessit, nec pascere animalia sua, nec reschare ligna vel

[1] Vegis doc. VI § VIII. — [2] Cfr. doc. V § IX.

erbas taylare, nec excolere novalia quousque in dicta villa domicilium suum teneat sive residentiam suam faciat. Et si aliquis extraneus in aliqua villa residentiam suam faciat, recipiat partem suam de comuni tantum sicut ille qui fuit
§ XX et extitit oriundus. ¶ Item, volumus et concedimus quod castellanus[1] dicte vallis aut aliquis officialis noster non intromitant se in aliquo ex oficio suo de aliquibus excessibus vel delictis nisi super eis exponeretur querimonia coram ipsis; nisi de hiis tantum ex quibus deberet insequi pena mortis vel mutilatio membrorum, de quibus se intromitere possint ex officio suo, ubi non exponeretur que-
§ XXI rimonia super eis. ¶ Ceterum super facto solutionum sive salariorum recipiendorum per notarios dicte vallis, qui creabuntur per probos homines universitatis ipsius vallis, pro instrumentis et aliis scripturis conficiendis per eos: sic statuendum ducimus ac etiam providendum quod predicti notarii habeant et recipiant tantum pro carta simplicis debiti, in qua non interveniat juramentum, tres denarios jaccenses; et si fuerit cum juramento, quatuor denarios ejusdem monete. Item, pro compromiso sex denarii ejusdem monete recipiantur. Item, pro compromisso cum pronunciatione, novem denarii. Item, pro carta venditionis seu emptionis, sex denarii tantum recipiantur monete predicte. Item, pro testamento quod ascendat ad quingentos solidos, decem et octo denarii recipiantur; et si de majori fuerit quantitate, duo solidi; et quantumcumque de majori quantitate fuerit, ultra duos solidos minime recipiantur. Item, pro folio actorum comunium solvantur tres denarii, et pro translato eorum duo denarii pro quolibet folio. Et sic de aliis scripturis ad eandem rationem. Si autem oporteret dictos notarios ire extra villam ad protestandum vel alias pro conficiendis instrumentis vel

1 castlanus *C*.

aliis scripturis, eis ultra dictum salarium provideatur in necessariis suis. ¶ Denique, ad maximam instantiam et § XXII suplicationem procuratorum et sindicorum predictorum nobis factam, tam nomine suo quam nomine universitatum predictarum quarum procuratores existunt, statuimus, concedimus et ordinamus imperpetuum, per nos et nostros, quod vallis predicta, ex hoc statuto nostro, semper unita sit regno nostro Aragonum et corone ejusdem regni, nec per venditionem, donationem, permutationem aut alium quemvis modum a dicto regno et corona ipsius separari aut alienari valeat ullo modo. Mandamus igitur procuratoribus, vicariis, bajulis, justitiis, çalmedinis, merinis, judicibus necnon castellano vallis jamdicte, tam presentibus quam futuris, et eorum loca tenentibus, quod predicta omnia et singula, ut superius dicta, concessa, statuta, provisa et ordinata sunt, firma habeant et observent et ab omnibus faciant perpetuo inviolabiter observari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam[c] nostram fieri jussimus, sigilli pendentis magestatis nostre munificentie roboratam. Data Ilerde, X.º[d] kalendas septembris, anno Domini M.º CCC.º tertiodecimo.

Signum *(signe reial)* Jacobi, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comitis Barchinone.

Testes sunt:	Philipus de Saluciis,	Othonus de Montecatheno,
Guillermus de Montecatheno,	Berengarius, de Angularia,	Guillermus de Cervaria.

Sig*(s. man.)*num Guillermi Luppeti, predicti domini

c *B havia escrit de moment* presentem privilegium nostrum, *però tot seguit ou corregit per la mateixa ma.* — d decimo C.

regis scriptoris, qui de mandato ejusdem hec scribi fecit et clausit loco, die et anno prefixis.[e]

G. Lupeti, mandato regio.[f]

VIII

1314, setembre, 30. — Lleyda.

Jaume II, haguda certificació de lo que percibíen els escrivans de la veguería de Lleyda, determina els salaris que l'escrivà de la vall d'Aràn podía rebre per les diferentes classes d'escriptures judicials.

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 155 (abans: *Commune 47 Jacobi II),* fol. 82, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Jacobus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone ac sancte romane Ecclesie vexillarius, amirantus et capitaneus generalis],[a] dilecto consiliario nostro Guillermo de Castronovo, tenenti pro nobis vallem Aranni, salutem [et dilectionem].[b] Quia ut pro parte universitatis hominum vallis predicte de Aran fuit nobis gravi conquestione mo[n]stratum quod scriptor vester causarum et aliarum scripturarum quas coram vobis seu judice dicte vallis fieri contingit de ipsis scripturis immoderatum salarium recipere non veretur: sic, habita certitudine de salario quod escriptores vicarie Ilerde pro scripturis recipiunt, ad petitionem dicte universitatis pro-

e *B en lloc d'aquesta clàusula diu:* Fuit clausa per Guillermum Lupeti, scriptorem domini regis, mandato regio. — f *Aquesta indicació, consignada en B sota la suscripció reial, devía estar escrita en A sota'l replec inferior del pergamí; i en el dors d'aquell, entre'ls forats de penjar el segell, hi devía dir:* Registrata.

a Jacobus etc. *B*. — b salutem etc. *B*.

vidimus quod dictus scriptor recipiat de uno folio papireo scripto ex utraque parte, videlicet quod sint due carte de uno folio integro, pro qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte triginta sex linee duodecim denarios jaccenses, de actis comunibus, inter ambas partes; et si fiant de uno folio IIII.^{or} carte, de qualibet carta in qua sint scripte decem et octo linee ex utraque parte, sex denarios jaccenses inter ambas partes. De transsu[m]pto vero, si fiant de uno folio integro due carte, pro qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte triginta sex linee, a parte ipsum transumptum recipiente, octo denarios jaccenses; si vero fiant de uno folio integro quatuor carte, videlicet de qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte decem et octo linee, a parte ipsum transumptum recipiente, quatuor denarios jaccenses. De littera vero citationis peremptoria super delictis sex denarios jaccenses. Item, de querimonia duos denarios jaccenses. De aliis vero litteris et scripturis persolvantur scripture secundum qualitatem personarum et qualitatem facti prout justum et equum vobis videatur. Quare vobis dicimus et mandamus quatenus provisionem et ordinationem nostram hujusmodi observetis et observari faciatis juxta ejus seriem et tenorem, et non contraveniatis nec aliquem contravenire permittatis aliqua ratione. Data Ilerde, II.º kalendas octobris, anno Domini millesimo CCC.º XIIII.º

Bernardus de Serradello, ex petitione provisa.

IX

1315, setembre, 2. — Barcelona.

Jaume II corretgeix alguns abusos judicials de la vall d'Aràn en què'ls homes d'aquesta eren vexats.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 156 (abans: *Commune 48 Jacobi II)*, f. 238, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Jacobus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone ac sancte romane Ecclesie vexillarius, amirantus et capitaneus generalis],[a] dilecto Raymundo de Vallesenicii, castellano Castri Leonis ac tenenti bajuliam et generalem administrationem pro nobis in valle nostra Aranni, vel ejus locum tenenti, salutem et [dilectionem].[b] Intelleximus ex parte universitatis fidelium nostrorum hominum dicte vallis quod cum sepe contingat homines dicte vallis, vel aliquos ex eis, per vos, ex officio vestro, aut judicem dicte vallis, pro levibus negotiis fiscalibus seu curie nostre dicte vallis citari vel conveniri, iidem homines sic citati et conventi, si nolunt componere super eis, compelluntur solvere salarium scripturarum factarum usque ad finem littis, et licet super hiis quibus impetuntur sententialiter absolvantur attamen exiguntur ab eisdem solutio sagionum citationum scripturarum et pro inde etiam molestantur et indebite opprimuntur. Quare, ad humilem suplicationem pro parte dictorum hominum nobis factam, volentes in hiis eis secundum justitiam providere, vobis dicimus et mandamus quatenus si predicti citati seu conventi pro factis curie obtinuerint, ita quod fuerint absoluti, non compellatis seu compelli permitatis eos vel bona sua ad solvendum aliquid in predictis, nisi vellent copiam processus, et tunc moderate satisfaciant pro copia ipsa, vel nisi judex predictus haberet proficisci extra locum ad instantiam partis convente, quo casu satisfiat sibi juxta tenorem privilegii per nos indulti hominibus antedictis[1] et teneantur etiam satisfacere dicti con-

[a] Jacobus, etc. *B*. — [b] salutem, etc. *B*.

[1] Vègis el § xv del doc. VII.

venti pro pedagio sagionis, excepta prima citatione, si tamen pro hiis quibus conveniantur fuerint condempnati. Data Barchinone, IIII.º nonas septembris, anno Domini M.º CCC.º XV.º

Guillermus Augustini, mandato regio facto per Dalmatium de Pontonibus, vicecancellarium.

X

1316, febrer, 11. — Tortosa.

Jaume II estatueix que els plets que hi hagi entre habitants de la vall d'Aràn siguin tramitats a Castell Lleó de vuit en vuit dies, els divendres de cada setmana, i si aquest fos feriat el dia següent; que cada una de les tres batllíes de dita vall tingui son saig i, ademés, el castellà de Castell Lleó ne tingui un altre; i que en els plets de reclamació de deutes sigui suficient que l'acreedor mostri el document del deute, a menys que el deutor argüiís sa falsetat.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn, document n.º 17.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 212 (abans: *Gratiarum 12 Jacobi II)*, fol. 101, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació d'Alfons III.[1]

Traducció. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats concedides per los Serenis. Reys d'Aragó a la vall d'Aràn,*[2] p. 90.

Nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, ad instantiam et humilem suplicationem procuratorum sive sindicorum universitatis habitatorum vallis nostre de Aranno, cum pre-

[1] Vegis més avall, doc. XV. — [2] Recull imprès a Barcelona en 1640.

§ I senti carta statuimus ac etiam ordinamus, pro bono statu vallis ipsius et habitatorum ejusdem, quod de cetero cause sive placita que fuerint inter aliquos habitatores dicte vallis ducantur et teneantur ordinarie apud Castrum Leonem de octo in octo diebus qualibet die veneris; et si forte ipsa die veneris fuerit feriata, ducantur et teneantur ipse cause secunda die non feriata.
§ II ¶ Item, statuimus et ordinamus quod nullus miles nullusque presbiter, nec aliquis bajulus, sagio seu alius officialis noster, possint esse in aliquibus causis seu placitis
§ III procuratores. ¶ Statuimus etiam et ordinamus quod in tribus bajuliis ordinatis in valle predicta sint tres sagiones tantum, videlicet: unus sagio in qualibet bajuliarum ipsarum; et quod quilibet sagio utatur tantum in bajulia in qua per nos, aut castellanum nostrum Castri Leonis qui pro nobis tenuerit dictam vallem, fuerit deputatus, nec aliquis ipsorum sagionum utatur oficio sagionie in bajulia que alii sagioni pro exercendo suo officio fuerit assignata. Sed castellanus noster dicti Castri Leonis, ultra dictos tres sagiones, habeat unum sagionem qui generaliter pro ipso castellano utatur suo officio per uni-
§ IV versa et singula loca vallis predicte. ¶ Item, statuimus et ordinamus quod si forte in causis seu placitis que ducentur inter aliquos habitatores dicte vallis fuerit per alterum ab altero petitum debitum quod hostenderit sibi deberi cum publico instrumento, quod suficiat ad fundandam intentionem solius creditoris sola hostensio debitorii instrumenta sive libelli oblatione; et quod ipsis instrumentis publicis stetur et credatur contra debitores et per ea condempnentur debitores creditoribus suis, nisi debitores ipsi vellent ipsa instrumenta arguere de falso vel hostenderint per scripturam publicam seu legitime probaverint satisfecisse creditoribus suis vel alias non teneri eisdem. Mandantes per presentem cartam nostram castellano nos-

tro Castri Leonis ac tenenti pro nobis dictam vallem ac universis et singulis judicibus ac officialibus nostris ipsius vallis, presentibus et futuris, quod predicta omnia et singula firma habeant, teneant et observent et teneri ac observari inconcusse et inviolabiliter faciant ut superius continetur. In quorum testimonium presentem cartam nostram fieri jussimus nostri sigilli pendentis munimine communitam. Data Dertuse, tertio idus febroarii, anno Domini millesimo trecentesimo quintodecimo. Examinata D. Guillermus Lupeti ex petitione provisa.[a]

Registrata[b]

XI

1317, mars, 29. — Barcelona.

Jaume II estableix una aclaració sobre un dels capítols[1] *del privilegi de 1313; determina els salaris que l'escrivà de la vall podía rebre per les diferentes classes d'escriptures; i corretgeix alguns abusos judicials.*

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 214 (abans: *Gratiarum 13 Jacobi II*), f. 30, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C.* Transcripció inclosa en la confirmació d'Alfons III.[2]

Traducció. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 108 v.º

Nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, considerantes quod § 1

[a] *Aquesta indicació en A està escrita sota'l replec interior del pergamí.* — [b] *Aquesta indicació en A està escrita al mig del dors del replec.*

[1] El § xx; vègis pàg. 32. L'incumpliment d'aquest capítol per part del batlle i administrador general de la vall havia motivat ja en 1315 (2 setembre) un document del rei dirigit a aquest, manant-li la inviolable observancia de dita disposició. (Arxiu de la Corona d'Aragó, registre 156, f. 135). — [2] Vègis més avall doc. XVI

in quibusdam statutis, ordinationibus et provisionibus per nos factis subditis nostris vallis de Aranno, cum carta nostre magestatis sigillo appendicio communita, nunc dubium insurgebat super eo, videlicet, quod continetur in quodam capitulo dictorum statutorum, quod officiales nostri dicte vallis non[a] intromittant se in aliquo ex officio de aliquibus excessibus seu delictis nisi super eis exponeretur querimonia coram ipsis, nisi de hiis tantum de quibus debet insequi pena mortis vel mutilatio membrorum, scilicet an sufficeret quod solum exponeretur querimonia vel quod querelator haberet causam continue prosequi et partem facere: idcirco, ad omnem dubium removendum, declaramus, statuimus et ordinamus quod si pro dictis excessibus ex quibus subsequi non debeat pena mortis nec membrorum mutilatio, in quibus querimonia necessaria est, fuerit exponita querimonia coram officialibus nostris vallis predicte per illum cui injuria seu offensa illata fuerit, ex tunc ipsi officiales nostri ex officio possint procedere, licet querelator ipse querimoniam suam non prosequatur; si vero querimonia ipsa proponita extiterit per aliquem qui lesus seu injuriatus non fuerit, ipsi officiales nostri

§ II non se intromitant in aliquo. ¶ Preterea, quia[b] sepius pro parte universitatis hominum vallis predicte de Aran fuit nobis gravi conquestione monstratum quod scriptor causarum et aliarum scripturarum que coram tenente pro nobis generalem bajuliam et aministrationem vallis jamdicte seu judice ejusdem vallis fieri contingunt, de ipsis scripturis immoderatum recipit salarium; eapropter, habita certitudine de salario quod scriptores vicarie Ilerde pro scripturis recipiunt, ad petitionem dicte universitatis providimus quod dictus scriptor recipiat de uno folio papireo scripto ex utraque parte, videlicet quod sint due carte de uno folio integro, pro qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte triginta sex linee, duodecim denarios jaccenses, de actis comunibus, inter ambas partes. Et si fiant de uno folio quatuor carte, de qualibet carta in qua sint scripte decem et octo linee ex utraque parte,

[a] *Aquest passatge imprès de lletra petita és repetició de bona part del* § XX *del doc.* VII. — [b] *Lo imprès de lletra petita en aquest paragraf està près del doc.* VIII.

sex denarios jaccenses inter ambas partes. De transsumpto vero, si fiant de uno folio integro due carte, pro qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte triginta sex linee, a parte ipsum transsumptum recipiente, octo denarios jaccenses. Si vero fiant de uno folio integro quatuor carte, videlicet de qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte XVIII linee, a parte ipsum transsuptum recipiente, quatuor denarios jaccenses. De littera vero citationis peremptoria super delictis, sex denarios jaccenses. Item, de querimonia duos denarios jaccenses. De aliis vero litteris et scripturis persolvantur scripture secundum qualitatem personarum et qualitatem facti, prout justum fuerit et tenenti pro nobis bajuliam et aministrationem dicte vallis equum videbitur.[1] ¶ Ceterum, § III
cum intelleximus[c] ex parte universitatis hominum dicte vallis quod cum sepe contingat homines dicte vallis, vel aliquos ex eis, per tenentem bajuliam et generalem aministrationem pro nobis in dicta valle nostra Aranni, ex officio suo, aut per judicem ejusdem vallis, pro levibus negotiis fiscalibus seu curie nostre dicte vallis citari vel conveniri, iidem homines sic citati et conventi, si nolunt componere super eis, compelluntur solvere salarium scripturarum factarum usque ad finem litis, et licet super hiis quibus impetuntur

c *Tot lo que segueix imprès de lletra petita està près del document* IX.

1 No obstant aquesta reiteració en punt a la taxa dels salaris de l'escrivà, tornà a produir-se l'abús de percebre'ls aquest majors, segons se desprèn del següent document de 16 de febrer de 1326 (Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 187, f. 33): «Jacobus, etc., dilecto et fideli suis alcaydo Castri Leonis et aministratori ac notario vallis nostre Aranni, presentibus et futuris, etc. Intelleximus pro parte universitatum hominum dicte vallis quod vos contra privilegia per nos eisdem concessa, quibus taxavimus vobis salarium quod de processibus et aliis scripturis debetis recipere juxta usum et ordinationem curie civitatis Ilerde, recipitis immoderata salaria et ultra id quod continetur in privilegiis antedictis. Quapropter, ad supplicationem pro parte dictorum hominum nobis exhibitam, vobis dicimus et mandamus quatenus observando ipsa nostra privilegia et contenta in eis non exigatis seu exigi faciatis ab ipsis hominibus pro jamdictis processibus et aliis scripturis ultra id quod continetur in privilegiis antedictis. Insuper cum dicti homines asserant quod vos dictus alcaydus ab eisdem pro vestris juribus recipitis barchinonenses et turonenses pro jaccenses ultra valorem extimationem *(sic)* ipsorum jaccensium, mandamus vobis quatenus ab ipsis hominibus recipiatis tantum jaccenses, cum in ipsa valle eis currere comuniter tantum velimus; verumtamen si jaccenses non habuerint, recipiatis barchinonenses et turonenses ab eis ut in cambio jaccenses valuerint supradicti: taliter vos habendo quod jamdictos homines pro premissis non oporteat ad nos recurrere iterato. Data Barchinone XIV kalendas marcii anno Domini M° CCC° XXV°».

sententialiter absolvantur, attamen exigitur ab eisdem solutio sagionum citationum scripturarum et proinde etiam molestantur et indebite opprimuntur; quare ad humilem supplicationem pro parte dictorum hominum nobis factam, volentes in hiis eis secundum justitiam providere, statuimus et ordinamus quod si predicti citati seu conventi pro factis curie obtinuerint, ita quod fuerint absoluti, non compellantur in persona seu bonis ad solvendum aliquid in predictis, nisi vellent copiam processus, et tunc moderate satisfaciant pro copia ipsa, vel nisi judex predictus haberet proficisci extra locum ad instantiam partis convente, quo casu satisfiat sibi juxta tenorem privilegii per nos indulti hominibus antedictis et teneantur etiam satisfacere dicti conventi pro pedagio sagionis, excepta prima citatione, si tamen pro hiis quibus conveniantur fuerint condempnati. Mandantes per presentem cartam nostram tenenti pro nobis generalem bajuliam et amministrationem vallis jamdicte aliisque officialibus nostris, presentibus et futuris, quod predicta omnia et singula per nos declarata, statuta et ordinata firma habeant perpetuo et observent, et contra ea non veniant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri et magestatis nostre sigillo appendicio jussimus roborari. Data Barchinone, IIII.º kalendas aprilis, anno Domini millesimo CCC.º septimodecimo.

Franciscus de Bastida, ex petitione provisa.

XII

1320, juny, 28. — Calatayud.

Jaume II reitera la disposició continguda en un dels capítols del privilegi de 1313[1] *i, fent omissió de la declaració de 1317 sobre aquest mateix punt,*[2] *ordena que'ls oficials reials no procedeixin contra'ls homes de la vall d'Aràn*

[1] El § xx del doc. VII; vègis pàg. 32. — [2] En el § I del doc. XI.

en los delictes que no impliquin pena de mort o de mutilació de membres, encara que hi hagi hagut instancia de part si dit clam no fos proseguit.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 86.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 218 (abans: *Gratiarum 15 Jacobi II), f.* 76 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació d'Alfons III.[1] — *D*. Transcripció inclosa en una declaració d'Alfons III.[2] — *E*. Transcripció inclosa en la confirmació de Joan I[3].

TRADUCCIÓ. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 93.

Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone ac sancte romane Ecclesie vexillarius, amirantus et capitaneus generalis, fideli suo alcaydo Castri Leonis, presenti et qui pro tempore fuerit, salutem et gratiam. Ex parte universitatum hominum vallis de Aranno fuit nobis expositum, supplicando, quod cum nos eisdem concesserimus, inter cetera: quod[a] castellanus[b] dicte vallis aut aliquis officialis noster non intromittat se in aliquo ex officio suo de aliquibus excessibus vel delictis nisi super hiis exponeretur querimonia coram ipsis, nisi de hiis tantum de quibus debet insequi pena mortis vel mutilatio membrorum, prout in carta nostra, sigillo nostro pendenti sigillata,[4] hec et alia continentur, vos tamen in hiis excessibus vel delictis ex quibus pena mortis vel membrorum mutilatio sequi non debet, exponita coram vobis querimonia, licet qui eam exposuit non prosequatur eandem, proceditis ex officio contra illos; unde petierunt sibi super hiis de benignitate regia provideri. Nos igitur eorum supplicatione admissa, volentes eos ampliori gratia

[a] *Lo imprès de lletra petita és repetició de bona part del § 22 del doc.* VII.
[b] *B diu* castlanus.

[1] Vegis més avall, doc. XV. — [2] Vegis més avall, doc. XIX. — [3] Vegis més avall, doc. XXXVII. — [4] El doc. VII.

prosequi et favore, vobis et aliis officialibus nostris in dicta valle, presentibus et futuris, dicimus et mandamus quatenus in dictis excessibus vel delictis ex quibus pena mortis vel membrorum mutilatio sequi non debeat contra eos vel eorum aliquem non procedatis, nisi coram vobis vel officialibus ipsis exponita sit super illis querimonia quam aliquis prosequatur. Data Calatajubii, quarto kalendas julii, anno Domini M.º trecentesimo vicesimo. Vidit D.

Egidius Petri, ex petitione provisa in audientia domini regis. [b]

Registrata [c]

XIII

1322, novembre, 3. — Constantí.

Jaume II, per a evitar perjudicis de mal intencionats, ordena al procurador de la vall d'Aràn, al castellà de Castell Lleó, al jutge i als demés oficials seus d'aquella, que no citin a judici als homes de la vall en els dies destinats per a l'aprofitament comú dels emprius o per a la cullita del blat, del vi i dels demés productes.

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 222 (abans *Gratiarum*: *17 Jacobi II)*, f. 118, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació d'Alfons III.[1]

Traducció. *Catalana:* en la de la confirmació d'Alfons III.[1]

Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, dilecto et fidelibus

b *Aquesta indicació està en A escrita sota'l replec inferior del pergamí.* — c *Aquesta indicació està en A escrita al mig del dors del replec.*

1 Vègis més avall, doc. XV.

nostris procuratori vallis nostre de Aranno ac castellano sive alcaydo Castri Leonis ac judici ceterisque officialibus nostris ejusdem vallis, presentibus et futuris, salutem et dilectionem. Cum pro parte universitatis vallis de Aranno fuerit coram nobis monstratum quod cum inter eos ab antiquo ordinatio facta fuerit quod ademprivia silvarum et montanearum, que inter eos comunia sunt, certis diebus, et non aliis, simul et comuniter per incolas cujuscumque universitatis dicte vallis, prout ad eos spectant, accipiantur et habeantur, quodque etiam fructus bladi et vini ac aliorum expletorum certis diebus singulis cujuscumque universitatum prefixis simul colligantur vel colligi incipiant, frequenter accidit quod aliqui malitiose ducti, intendentes magis forte circa convicinos suos aut alios dampnifficandos quam circa juris sui prosequtionem, dictis diebus ipsos citari faciunt seu eos in judicium trahunt, propter quod ipsi sic citati seu in judicium tracti privantur dictis adempriviis et alias in colligendis dictis expletis dampnificantur. Quapropter, ad supplicationem et postulationem pro parte dicte universitatis vallis predicte nobis factas, vobis dicimus et mandamus quatenus deinde non citetis nec citari faciatis seu in judicium trahi permittatis incolas dicte vallis diebus predictis; et si forsan, propter oblivionem aut alias, dictis diebus citati essent et non comparerent, adversus eos ea de causa minime procedatis. Data in loco de Costantino, tertio nonas novembris, anno Domini millesimo CCC.º vicesimo secundo.[1]

Franciscus de Bastida, mandato regio.

[1] Tres dies després d'aquest document, el rei ne dirigía un altre al procurador de la vall i castellà de Castell Lleó, el qual, perque no deixa de tenir interès, transcric aquí: «Jacobus, etc., dilecto nostro procuratori vallis nostre de Aranno ac castellano sive alcaydo Castri Leonis, presenti et qui pro tempore fuerit, salutem, etc. Cum universitates vallis de Aran et singulares earundem sicut didiscimus frequenter victualibus indigeant, cum terra illa, ut vos bene noscis, non sit multum fertilis et ea de causa sepius necessitates plurimas patiuntur et vos ex

XIV

1328, maig, 15. — Saragossa.

Alfons III confirma als habitants de la vall d'Aràn el privilegi que'ls hi havía concedit Jaume II en 1313.[1]

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 1.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 475 (abans: *Gratiarum 2 Alfonsi III),* f. 74, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C.* Copia autèntica, de la fí del s. XVI, feta per Antòn Saforcada, Pbre., notari per autoritat apostòlica. Pergamí existent a l'Arxiu de Viella.[2]

Traduccions. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses i libertats,* p. 16; Mondon, *Une vallée du Haut Comminges,* p. 14; — *francesa:* Mondon, *ibidem,* p. 15; — *castellana:* Bertrán y Musitu, *El derecho especial del valle de Arán,* p. 113.

Noverint universi quod nos Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, attendentes pro parte universitatis vallis nostre de

comisso per nos vobis officio teneamini super procurandis eis victualibus ac aliis ipsis utilibus auxilium et favorem vestrum impendere ac eis queque utilia procurare et nociva propellere eosque utiliter a quorumvis injuriis deffendere. Idcirco vobis firmiter et expresse dicimus et mandamus quatenus quotiens dicte universitates auxilio vel favore vestro eguerint circa habenda victualia aut alia eis necessaria vel utilia procuranda vos tanquam bonus eorum gubernator et rector super eo vestrium auxilium, favorem et consilium prebeatis ac ipsos manuteneatis et deffendatis, nec permittatis eosdem per aliquos opprimi seu gravari, immo franquitates, immunitates, statuta ac mandata nostra et privilegia sua observetis eisdem prout melius et plenius hactenus usi sunt eis. Data in loco de Costantino. VIII.º idus novembris, anno Domini M.º CCC.º XX.º secundo». (Arxiu de la Corona d'Aragó; registre 222, f. 118).

[1] Vègis doc. VII. — [2] Una altra copia autèntica, avui perduda, fou la de Joan Pí, arxiver i notari de Barcelona, escrita en 1640 (4 de maig); sobre la qual fou feta la traducció catalana.

Aranno fuisse in presentia nostra exhibitam quandam cartam serenissimi principis domini Jacobi, recolende memorie, regis Aragonum, genitoris nostri, ejus sigillo majestatis appendicio roboratam, continentie subsequentis:

In[a] Christi nomine. Pateat universis quod coram nobis Jacobo, Dei gratia rege Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comite Barchinone, comparuerunt Guillermus Arnaldi de Montecorvallo, miles, Johannes de Casarill, Raymundus Arnaldi de Castellars, Guillermus de Sancta Maria de Capite Aranni, Guillermus de Muntanerio, de Podio, Bernardus de Castrovequerio, Sancius de Canal, de Canejallo, procuratores ac sindici hominum et universitatum vallis nostre de Aranno, postulantes cum instantia et humiliter suplicantes, tam nomine suo quam nomine procuratorio universitatum predictarum, ut libertates suas, franquitates et immunitates ac consuetudines, in dicta valle longis temporibus per predecessores nostros observatas, eisdem confirmare de benignitate regia dignaremur; quas quidem nobis in scriptis per capitula obtulerunt. Nos itaque, eorum suplicationibus benignius inclinati, volentes universos et singulos habitatores dicte vallis ut naturales et fideles nostros, ut regie dignitati convenit, in justitia confovere ac refermare eosdem in statu pacifico et tranquillo; propterea, visis et examinatis in consilio nostro capitulis supradictis, quedam ex ipsis, utpote justa et rationabilia, confirmanda duximus et super eorum aliquibus provisionem et ordinationem fecimus ut inferius declaratur: ¶ Primo etenim concedimus § I
et confirmamus capitulum continens quod homines dicte vallis de Aranno habent terras, vineas, domos, ortos et arbores fructiferas liberas atque franchas, absque omni usatico, servitute regali, questia subventione ad precaria, et possunt eas vendere tanquam proprias, absque requisitione et absolutione dominii. Salvamus tamen semper nobis et nostris, super hiis, sesterium frumenti quod pro qualibet domo dari debet quolibet anno. ¶ Item, concedimus capitulum continens quod habent et possident aquas franchas et liberas, ita quod in eis piscari posssunt et § II
construere molendina et rigare prata comuniter, absque requisitione dominii nostri. ¶ Item, concedimus capitulum continens quod habent et possident nemora et silvas franchas et liberas, quod possunt reschare in eisdem ligna, circulos, § III
trabes, tegmina domorum et omnia genera lignorum in usum et comodum sui.

[a] *Tot lo que va imprès de lletra petita és repetició del doc.* VII.

Possunt etiam in eisdem venari ancipitres aut sturcones et falchones, et qui
primo invenerit nidos dictarum volucrum potest extrahere a nidis quando vult,
tanquam proprios, et vendere sive dare cui voluerit; et venari etiam in eisdem
silvis ursos, apros, cervos et omnia genera ferarum, et vendere aut dare cui vo-
§ IV luerint absque requisitione dominii nostri. ¶ Item, concedimus capitulum conti-
nens quod habent et possident pascua sua et nemora francha et libera et eis uti
possunt sicut quilibet pater familias utitur propriis suis rebus. Possunt etiam in
suis montaneis et pascuis pascere animalia sua et reschare erbas ad opus yemis,
et pignorare homines alterius vicinie reschantes erbas in suis propriis montaneis,
et pignorare animalia alterius vicinie depascentia erbas n suis propriis monta-
neis, et decollare arietes vel oves et capras in pascuis propriis, in vetatis propriis
et pascuis vel montaneis, et conburere erbas reschatas ab hominibus alterius
vicinie, vel ab hominibus ejusdem vicinie contra voluntatem consulum seu ju-
§ V ratorum, absque requisitione dominii nostri. ¶ Item, concedimus capitulum con-
tinens quod consules seu jurati cujuslibet loci dicte vallis possunt pignorare habi-
tatores loci unde consules fuerint, absque omni contradictione, tam milites quam
scutiferos quosqumque generosos, sive nuncios eorum, in montaneis, in villis et
nemoribus, si receperint de comunitate vicinie, videlicet de montaneis prohibitis
aut vetatis, si ponant vel inmitant animalia sua in montaneis vetatis, ubi ani-
malia vicinorum non depascunt, seu resechant ligna vel arbores in nemoribus
vetatis ante tempus solitum, ubi vicini sui sunt certis temporibus de mandato
consulum seu juratorum soliti reschare, videlicet arietes decollare vel oves et co-
medere; vel extrahere a domibus eorum quecumque pignora et facere redimi ea,
secundum quod merita excedentium exigunt vel deposcunt: et hoc sine mandato
§ VI judicis vel dominii nostri. ¶ Item, concedimus capitulum continens quod homi-
nes dicte vallis tenentur sequi nos et successores nostros in exercitum et caval-
catam eorum propriis sumptibus tantum per unam diem. Et si, de voluntate
nostra et successorum nostrorum, oportuerit eos sequi dictum exercitum seu
cavalcatam ultra unam diem, ex tunc nos vel locum nostrum tenens debemus
§ VII ipsis hominibus in necessariis providere. ¶ Super capitulo vero continente quod
nullus ex hominibus de dicta valle debet capi ac retineri captus si suficientem
cautionem potest oferre, nisi sit manifestus latro aut raptor ac comitens in cri-
mine lese majestatis, set debet parere in judicio diebus et horis quibus judex eum
citaverit; et si aliquis de valle fecerit homicidium, nisi faciat proditionaliter,

debet evadere solvendo pecuniam amicis nomine interfecti, secundum longam consuetudinem antiquitus observatam, videlicet mille solidos jaccensium pro milite interfecto vel pro suo consimili, sexcentos solidos jaccensium pro libero vel infançone, trecentos solidos jaccensium pro conservo vel etiam coliberto, et sic debet evadere, si homicidium potest solvere consuetum; et pro extractione cultelli et missione sagite, lancee vel lapidis vel cujuscumque generis armorum, dum sanguine non evulserit vel extraxerit, immunis a judice penitus habeatur: sic, pro bono et tranquillo statu dicte vallis et in ea degentium, providendum ducimus ac etiam ordinandum quod super hiis servetur ordinatio facta per illustrem Jacobum, bone memorie, regem Majoricarum, patruum nostrum, dum tenebat in sequestro dictam vallem, que etiam hominibus postulantibus ipsius vallis fuit ab eisdem pro lege suscepta, quam etiam nos reputamus bonam et rationabilem atque justam et eam ex nunc, ex certa scientia, confirmamus et etiam approbamus. ¶ Item, concedimus capitulum continens quod quilibet homo dicte § VIII vallis si vult vendere domos, terras, vineas, prata, molendina aut aliqua bona immobilia, debet requirere fratres, si habet, vel consanguineos germanos aut propinquiores in linea parentele, si vult emere res vendibiles quas ipse vult vendere; et si respuat emere, non obstante ydiomate vulgari vocato t o r n a r i a, potest licite vendere cuicumque voluerit, sive sit extraneus in tornaria. Et post annum et diem non potest aliquis propinqus rem venditam recuperare, maxime si per venditorem primo extiterit requisitus; et si propinqus vel consanguineus per venditorem non fuerit requisitus, habito sacramento quod non audivit neque scivit venditionem factam, quod possit recuperare, si voluerit. ¶ Super capitulo § IX vero continente quod consuetum est hominibus dicte vallis quod si aliquis edificaverit domum, molendinum, vineam vel terram excoluerit et arbores plantaverit in loco comuni vicinie, consules seu jurati ejusdem vicinie, convocato populo vel universitate vicinie, possunt diruere domos seu molendina et erradicare vineam vel arbores reschare, fruges pascere cum animalibus et reschare et reducere ad utilitatem vicinie, absque requisitione judicii: sic, ad vitandum periculum quod inde oriri posset, ordinandum ducimus ac etiam providendum quod castellanus noster dicte vallis, ad requisitionem consulum et universitatis illius loci, faciat supradicta. ¶ Item, concedimus capitulum continens quod § X homines dicte universitatis sunt in possessione, usu, consuetudine et modo, a tanto tempore citra quod memoria hominum non extat, quod si vir, contracto

matrimonio, cum uxore sua convenerit seu conventieniam fecerit super rebus acquisitis vel acquirendis, si inde aliqua gravamina imineant solvant creditoribus suis per equas partes; et si meliorationes seu incrementa fecerint illa condividant equis partibus seu per equas partes, si altero mortuo et uno vivo liberi non extant. Et hoc idem servatur si filius familias, seu filia, fecerit convenientiam cum parentibus suis super bonis acquisitis seu post convenientiam acquirendis, habendis pro indiviso, quousque dicta convenientia et assensus uniuscujusque partis fuerit divisa. Idem etiam servatur supraproxime ut dictum est si extraneus cum extraneo similem fecerit convenientiam seu contractum. Si vero mulier seu uxor non convenerit cum viro suo seu convenientiam non fecerit super predictis, seu alia persona supradicta, tunc bona uxoris pro debitis seu gravaminibus mariti sui minime diminuantur. Et hoc intelligitur quo ad

§ XI regimen domus, non autem in delictis comitendis. ¶ Super capitulo vero continente quod homines dicte universitatis tempore antecessorum nostrorum erant in possesione, usu et consuetudine creandi notarios seu tabelliones suos et sagiones certos et, suis exigentibus demeritis, eos officio suo privandi, ad quod suplicarunt in integrum restitui per regiam magestatem: ita ducimus concedendum, videlicet quod possint creare notarios et removere cum causa; sagiones vero non possint instituere sive ponere, quia habent poni per nos vel officiales nostros et habent exercere jurisdictionem regalem. Et ab inde excipimus scriba-

§ XII niam nostre curie dicte vallis. ¶ Super capitulo autem continente quod consules seu proceres hominum dicte universitatis sunt et fuerunt ab antiquo in possesione, usu, consuetudine et modo tractandi et confirmandi pacem, interdicendi et aponendi bannum seu penam et levandi illam a parte contradicentis seu inobedientis, sine requisitione seu assensu nostro vel officialium nostrorum: sic statuendem ducimus ac etiam ordinandum quod predicti consules et proceres, si voluerint, possint tantum inter discordantes de amicabili avinentia tractare et convenire; non autem alia contenta in capitulo possint facere, cum specialiter pertineant ad dominationem nostram, et sic ea per castellanum nos-

§ XIII trum dicte vallis expediri volumus et jubemus. ¶ Super capitulo etiam continente quod homines dicte universitatis erant in possessione, usu, consuetudine et modo quod si aliquis ex hominibus dicte universitatis alterum leserit, percusserit, sive sanguis efusus fuerit sive non, consuevit produci ad concordiam et pacem amicabili compositione, sine lege seu pena danda vel aplicanda do-

minio nostro si coram nobis vel oficialibus nostris minime conquerantur, ad
quod in integrum se restitui suplicarunt: sic ducimus providendum et ordinan-
dum, pro bono et tranquillo statu vallis predicte, quod servetur predicta ordinatio
per prefatum regem Majoricarum facta dum tenebat vallem in sequestro, que
etiam hominibus dicte vallis, ut predictum est, postulantibus fuit ab eisdem
pro lege suscepta, quam etiam reputamus bonam et rationabilem atque justam
et eam, ut predicitur, confirmamus. ¶ Item, quo ad capitulum continens quod § XIV
homines dicte vallis sunt in possessione, usu, consuetudine et modo faciendi
pacem seu habendi treugam ab anno in annum cum nobilibus comite Convenarum
et Arnaldo de Yspania et cum aliis vicinis dicte universitatis: sic respondendum
ducimus ac etiam providendum quod id faciant prout consueverunt, salvo quod
retineant sibi quod si nos vel nostri mandaremus eis contrarium, quod, datis de-
cem diebus illi vel illis cum quibus fecissent pacem vel treugam, quod illam pa-
cem vel treugam non servarent nec eam servare teneantur. ¶ Item, concedimus § XV
capitulum continens quod est et fuit de consuetudine in valle de Aranno quod
judex ordinarius audiebat partes sine aliquibus sumptibus et sine aliquo salario
per partes dando, set sumptibus regiis dictus judex suum judicium judicabat;
hoc tamen adjecto: quod si judex predictus, ad requisitionem partium coram
eo litigantium vel alterius earum, haberet exire domum suam pro eundo ad ali-
quam partem dicte vallis extra locum deputatum ad audiendum causas, tunc
eidem provideatur prout in dicto casu ibidem est fieri consuetum. ¶ Item quan- § XVI
tum ad capitulum continens quod fuit ab initio et nunc esse asseritur de consue-
tudine in valle de Aranno quod si aliquis diceret vel obiceret aliquod imprope-
rium sive verbum inhonestum, videlicet leprosum, proditorem, homicidam vel
alia verba que in dampnum vel verecundiam devenerint, aut percuteret ipsum
de pugno in facie aut in capite vel in corpore, et compromitebatur in arbitros ex
utraque parte electos, judicabant aliquam summam peccunie illi cui obiciebatur
vituperium vel injuria illata, inspecta quantitate et qualitate personarum: sic
ordinandum ducimus ac etiam providendum quod super hiis servetur predicta
ordinatio facta per prefatum regem Majoricarum dum tenebat vallem in sequestro,
que etiam, ut pretactum est, hominibus dicte vallis postulantibus fuit ad eisdem
pro lege suscepta, quam etiam nos reputamus bonam et rationabilem atque justam
et eam confirmamus ut superius continetur. ¶ Item, quo ad capitulum con- § XVII
tinens quod habetur de consuetudine in valle Aranni, ab initio et hactenus ob-

servata, quod consules de valle Aranni, in loco solito congregati, solent ponere
et mittere curiam in valle Aranni qui per annum potest dispensare et gerere ne-
gotia gentium de valle et pertractare, si necesse fuerit, cum castellano et per se,
et ordinare pondera et gravamina et negotia dicte vallis, et post annum mutare
si non bene ordinent negotia dicte vallis: sic ducimus providendum quod dicti
consules possint ponere et statuere aliquos probos viros ad predicta, non tamen
quod nominentur curia, set procuratores vel paciarii aut consiliarii dicte vallis.
§ XVIII ¶ Item, super capitulo quo continetur quod habetur de consuetudine antiqua in
dicta valle quod quisque poterat pignorare vicinum suum pro debito claro et
concesso, et si non concederet debitum, quod conveniebat eum verbo suo coram
judice et ibi probabatur debitum suum coram judice, et solvebat expensas si
subcumbebat in judicio: taliter respondendum ducimus ac etiam ordinandum,
ne proinde inter eos scandalum aliquod suscitetur, quod predicta fiant per
§ XIX castellanum nostrum vallis predicte. ¶ Item, concedimus capitulum continens
quod est de consuetudine quod si aliquis homo vallis de Aran exit a villa in qua
natus fuerit et faciat residentiam in alia, non potest uti in montanis vel in
nemoribus vel in terminis comunibus dicte ville ubi natus fuit et inde recessit,
nec pascere animalia sua, nec reschare ligna vel erbas taylare, nec excolere novalia,
quousque in dicta villa domicilium suum teneat sive residentiam suam faciat. Et
si aliquis extraneus in aliqua villa residentiam suam faciat, recipiat partem suam
§ XX de comuni tantum sicut ille qui fuit et extitit oriundus. ¶ Item, volumus et con-
cedimus quod castlanus dicte vallis aut aliquis officialis noster non intromit-
tant se in aliquo ex oficio suo de aliquibus excessibus vel delictis nisi super eis
exponeretur querimonia coram ipsis; nisi de hiis tantum ex quibus deberet insequi
pena mortis vel mutilatio membrorum, de quibus se intromitere possint ex officio
§ XXI suo ubi non exponeretur querimonia super eis. ¶ Ceterum super facto solutionum
sive salariorum recipiendorum per notarios dicte vallis, qui creabuntur per probos
homines universitatis ipsius vallis, pro instrumentis et aliis scripturis conficiendis
per eos: sic statuendum ducimus ac etiam providendum quod predicti notarii
habeant et recipiant tantum pro carta simplicis debiti, in qua non interveniat
juramentum, tres denarios jaccenses; et si fuerit cum juramento, quatuor denarios
ejusdem monete. Item, pro compromiso, sex denarii ejusdem monete recipiantur.
Item, pro compromisso cum pronunciatione, novem denarii. Item, pro carta
venditionis seu emptionis, sex denarii tantum recipiantur monete predicte. Item,

pro testamento quod ascendat ad quingentos solidos, decem et octo denarii recipiantur; et si de majori fuerit quantitate, duo solidi; et quantumcumque de majori quantitate fuerit, ultra duos solidos minime recipiantur. Item, pro folio actorum comunium solvantur tres denarii, et pro translato eorum duo denarii pro quolibet folio. Et sic de aliis scripturis ad eandem rationem. Si autem oporteret dictos notarios ire extra villam ad protestandum vel alias pro conficiendis instrumentis vel aliis scripturis, eis ultra dictum salarium provideatur in necessariis suis. ¶ Denique, ad maximam instantiam et supplicationem procuratorum et sin- § XXII
dicorum predictorum nobis factam, tam nomine suo quam nomine universitatum predictarum quarum procuratores existunt, statuimus, concedimus et ordinamus imperpetuum, per nos et nostros, quod vallis predicta, ex hoc statuto nostro, semper unita sit regno nostro Aragonum et corone ejusdem regni, nec per venditionem, donationem, permutationem aut alium quemvis modum a dicto regno et corona ipsius separari aut alienari valeat ullo modo. Mandamus igitur procuratoribus, vicariis, bajulis, justitiis, çalmedinis, merinis, judicibus necnon castellano vallis jamdicte, tam presentibus quam futuris, et eorum loca tenentibus, quod predicta omnia et singula, ut superius dicta, concessa, statuta, provisa et ordinata sunt, firma habeant et observent et ab omnibus faciant perpetuo inviolabiliter observari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri jussimus, sigilli pendentis magestatis nostre munificentie roboratam. Data Ilerde, decimo kalendas septembris, anno Domini M.º CCC.º tertiodecimo. Signum *(s. r. figurat)* Jacobi, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comitis Barchinone. Testes sunt: Guillermus de Montecatheno, Philipus de Saluciis, Berengarius de Angularia, Othonus de Montecatheno, Guillermus de Cervaria. Sig *(s. m. figurat)* num Guillermi Luppeti, predicti domini regis scriptoris, qui de mandato ejusdem hec scribi fecit et clausit loco, die et anno prefixis. Eapropter, ad supplicem postulationem pro parte jamdicte universitatis nobis exhibitam, hujus scripti nostri serie cartam suprainsertam et omnia et singula in ea contenta laudamus, approbamus, ratificamus ac etiam confirmamus prout in ea latius continentur et prout contentis in dicta carta habitatores dicte vallis melius hactenus usi sunt. Mandamus igitur per presentem cartam nostram procuratoribus,

vicariis, bajulis, justitiis, çalmedinis, merinis, judicibus necnon castellano vallis jamdicte, tam presentibus quam futuris, et eorum loca tenentibus, quod laudationem, approbationem, ratificationem et confirmationem hujusmodi teneant firmiter et observent et faciant inviolabiliter observari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri jussimus, sigilli pendentis magestatis nostre munimine roboratam. Data Cesaraugustе, idus madii, anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo octavo. Examinavit R.

Signum *(signe reial)* Alfonsi, Dei gratia regis Aragonum, Valencie Sardinie et Corsice ac comitis Barchinone.

Testes sunt:

Reverendus Johannes, Toletanus archiepiscopus,

Reverendus Petrus, Cesaraugustе Archiepiscopus, domini regis cancellarius,

Eximinus Cornelii,

Jacobus, dominus de Exericha,

Petrus de Luna.

Sig (*s. man.*) num Bernardi de Podio, predicti domini regis scriptoris, qui de mandato ipsius hec scribi fecit, cum litteris rasis et emendatis in linea xv.ª ubi dicitur: «arietes», et in linea xxi.ª ubi scribitur: «Majoricarum», et in linea xxv.ª ubi legitur: «dominio», et in linea xliii.ª ubi continetur: «in valle Aranni ab initio», et in linea lviii.ª ubi dicitur: «domini regis scriptoris, qui de mandato ejusdem»; et clausit die et anno quo supra.

Bernardus de Podio, mandato domini regis.
Corrigatur supra atque claudatur.[f]

Registrata.[g]

XV

1328, maig, 15. — Saragossa.

Alfons III confirma als habitants de la vall d'Aràn tres privilegis que'ls hi havía concedit Jaume II en 1316[1], *en 1320*[2] *i en 1322*[3], *respectivament.*

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 25.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 475 (abans: *Gratiarum 2 Alfonsi III*), f. 76 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

TRADUCCIÓ. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 91 bis.

Nos Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, considerantes quod pro parte vestri habitatorum et universitatis vallis nostre de Aranno fuerunt nobis exhibite et ostense quedam carte illustrissimi domini Jacobi, felicis recordationis, regis Aragonum, genitoris nostri, ejus sigillo appendicio communite, tenorum sequentium: Nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, etc., ad instantiam et humilem suplicationem procuratorum sive sindicorum

[f] *Aquestes indicacions estàn escrites en A, dins el replec inferior del pergamí.* — [g] *Aquesta indicació està escrita en A, al dors del replec.*

[1] Vègis doc. X. — [2] Vègis doc. XII. — [3] Vègis doc. XIII.

§ I universitatis habitatorum vallis nostre de Aranno, cum presenti carta statuimus ac
etiam ordinamus, pro bono statu vallis ipsius et habitatorum ejusdem, quod de
cetero cause sive placita que fuerint inter aliquos habitatores dicte vallis ducantur
et teneantur ordinarie apud Castrum Leonem de octo in octo diebus qualibet die
veneris; et si forte ipsa die veneris fuerit feriata, ducantur et teneantur ipse cause
§ II secunda die non feriata. ¶ Item, statuimus et ordinamus quod nullus milles nullus-
que presbiter, nec aliquis bajulus, sagio seu alius officialis noster, possint esse in
§ III aliquibus causis seu placitis procuratores. ¶ Statuimus etiam et ordinamus quod in
tribus bajuliis ordinatis in valle predicta sint tres sagiones tantum, videlicet: unus
sagio in qualibet bajuliarum ipsarum; et quod quilibet sagio utatur tantum in
bajulia in qua per nos aut castellanum nostrum Castri Leonis qui pro nobis te-
nuerit dictam vallem fuerit deputatus, nec aliquis ipsorum sagionum utatur ofi-
cio sagionie in bajulia que alii sagioni pro exercendo suo officio fuerit assignata.
Sed castellanus noster dicti Castri Leonis, ultra dictos tres sagiones, habeat unum
sagionem qui generaliter pro ipso castellano utatur suo officio per universa et
§ IV singula loca vallis predicte [1]. ¶ Item, statuimus et ordinamus quod si forte in cau-

1 Aquesta disposició sobre'ls saigs, confirmada per aquest privilegi, va ésser conculcada més endavant, arrivant a haver-n'hi major nombre que'l fixat; els quals realitzaren abusos. Per a corretgir això i restablir pràcticament en son vigor lo determinat en aquest capítol, el rei Pere III, en 1339, a 8 de maig, dirigí al castellà de Castell Lleó i administrador de la vall, el següent document: «Petrus, etc., dilecto consiliario nostro Thomasio Petri de Focibus, castellano Castri Leonis et administratori vallis nostre de Aranno, salutem et dilectionem. Cum intellexerimus quod homines dicte vallis habent privilegium, per progenitores nostros eis indultum, quod in dicta valle non sint nisi tantum quatuor sagiones sive sarjants, videlicet: tres in dicta valle, quorum unus sit in unaquaque bajulia ejusdem vallis, quia tres bajulie ibi esse dicuntur, et alius sagio sive sarjant sit vobiscum et faciat negotia vestra in dicti Castri; et contra predictum privilegium dicantur esse decem sarjants sive sagiones vel amplius in dicta valle, cum literis nostris et antecessorum nostrorum, qui ut asseritur destruunt ipsam vallem et exequtiones faciunt absque mandato vestro et judicis dicte vallis et redemptiones extorquent illicitas ab hominibus dicte vallis. Idcirco, volentes super hiis congruum remedium adhiberi, vobis dicimus et mandamus quatenus, constito vobis de dicto privilegio, ex dictis decem sagionibus sive sarjants eligatis quatuor de melioribus, prout vobis videbitur, qui juxta tenorem dicti privilegii faciant et procurent negotia dicte vallis et Castri, ac amoveatis inde alios sagiones sive sarjants, non obstantibus quibuscumque concessionibus de jamdictis officiis ad vitam seu alias eis factis, cum concessio eis facta contra formam dicti privilegii eis non debeat observari. Data Valencie, VIII.º idus madii, anno Domini M.º CCC.º XXX.º nono». (Arxiu de la Corona d'Aragó; registre 949; f. 66 v.).

sis seu placitis que ducentur inter aliquos habitatores dicte vallis fuerit per alterum ab altero petitum debitum quod ostenderit sibi deberi cum publico instrumento, quod suficiat ad fundandam intentionem solius creditoris sola ostensio debitorii instrumenta sive libelli oblatione; et quod ipsis instrumentis publicis stetur et credatur contra debitores et per ea condempnentur debitores creditoribus suis, nisi debitores ipsi vellent ipsa instrumenta arguere de falso vel ostenderint per scripturam publicam seu legitime probaverint satisfecisse creditoribus suis vel alias non teneri eisdem. Mandantes per presentem cartam nostram castellano nostro Castri Leonis ac tenenti pro nobis dictam vallem ac universis et singulis judicibus ac officialibus nostris ipsius vallis, presentibus et futuris, quod predicta omnia et singula firma habeant, teneant et observent et teneri ac observari inconcusse et inviolabiliter faciant ut superius continetur. In quorum testimonium presentem cartam nostram fieri jussimus, nostri sigilli pendentis munimine comunitam. Data Dertuse, tertio idus febroarii, anno Domini millesimo CCC.º quintodecimo. — Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, etc., fideli suo alcaydo Castri Leonis, presenti et qui pro tempore fuerit, salutem etc. Ex parte universitatum hominum vallis de Aranno fuit nobis expositum, supplicando, quod cum nos eisdem concesserimus, inter cetera «quod castlanus dicte vallis aut aliquis officialis noster non intromittat se in aliquo ex officio suo de aliquibus excessibus vel delictis nisi super hiis exponeretur querimonia coram ipsis, nisi de hiis tantum de quibus debet insequi pena mortis vel mutilatio membrorum», prout in carta nostra, sigillo nostro pendenti sigillata, hec et alia continentur, vos tamen in hiis excessibus vel delictis ex quibus pena mortis vel membrorum mutilatio sequi non debet, exponita coram vobis querimonia, licet qui eam exposuit non prosequatur eandem, proceditis ex officio contra illos; unde petierunt sibi super hiis de benignitate regia provideri. Nos igitur eorum supplicatione admissa, volentes eos ampliori gratia prosequi et favore, vobis et aliis officialibus nostris in dicta valle, presentibus et futuris, dicimus et mandamus quatenus in dictis excessibus vel delictis ex quibus pena mortis vel membrorum mutilatio sequi non debeat contra eos vel eorum aliquem non procedatis nisi coram vobis vel officialibus ipsis exponita sit super illis querimonia quam aliquis procequatur. Data Calatajubii, quarto kalendas julii, anno Domini M.º trecentesimo vicesimo. — Jacobus, Dei gracia, rex Aragonum, etc., diecto et fidelibus nostris procuratori vallis nostre de Aranno ac castellano sive alcaydo Castri Leonis ac judici ceterisque officialibus nostris ejusdem vallis

presentibus et futuris. Salutem, etc. Cum pro parte universitatis vallis de Arano fuerit coram nobis mostratum quod, cum inter eos ab antiquo ordinatio facta fuerit quod ademprivia silvarum et montanearum, que inter eos comunia sunt, certis diebus et non aliis simul et comuniter per incolas cujuscumque universitatis dicte vallis, prout ad eos spectant, accipiantur et habeantur, quodque etiam fructus bladi et vini ac aliorum expletorum certis diebus singulis cujuscumque universitatum prefixis simul colligantur vel colligi incipiant, frequenter accidit quod aliqui malitiose ducti, intendentes magis forte circa convicinos suos aut alios dampnifficandos quam circa juris sui prosequtionem, dictis diebus ipsos citari faciunt seu eos in judicium trahunt, propter quod ipsi sic citati seu in judicium tracti privantur dictis ademprivіis et alias in colligendis dictis expletis dampnificantur. Quapropter, ad supplicationem et postulationem pro parte dicte universitatis vallis predicte nobis factas, vobis dicimus et mandamus quatenus deinde non citetis nec citari faciatis seu in judicium trahi permittatis incolas dicte vallis diebus predictis; et si forsan, propter oblivionem aut alias, dictis diebus citati essent et non comparerent, adversus eos eade causa minime procedatis. Data in loco de Costantino, tertio nonas novembris, anno Domini millesimo CCC.º vicesimo secundo. Et nunc nobis supplicandum duxeritis ut cartas predictas et contenta in eis confirmare de benignitate regia dignaremur. Idcirco, supplicationi vestre favorabiliter annuentes, tenore presentis carte nostre omnia et singula in cartis suprainsertis contenta laudamus, approbamus, ratifficamus ac etiam confirmamus prout in ejus latius continentur et prout eis melius hactenus usi estis. Mandantes per presentem cartam nostram, castellano Castri Leonis ac tenenti pro nobis dictam vallem et universis et singulis judicibus ac officialibus nostris vallis predicte, qui nunc sunt et pro tempore fuerint, quod laudationem, approbationem, ratifficationem et confirmationem hujusmodi teneant firmiter et observent et faciant inviolabiliter observari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram vobis fieri et sigillo nostro pendenti jussimus communiri. Data

Cesarauguste, idus madii, anno Domini M.º CCC.º vicesimo octavo. Examinavit R.

Bernardus de Podio, mandato domini regis [a].

·P·

Registrata [b]

XVI

1328, maig, 15. — Saragossa.

Alfons III confirma als homes de la vall d'Aràn la declaració de Jaume II de 1317.[1]

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 85.

B. Copia, feta a l'ensems de l'original, en el registre 475 (abans: *Gratiarum 2 Alfonsi III*), f. 77 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C.* Copia autèntica feta en 1640 per Joan Pi, arxiver i notari de Barcelona. Arxiu general de la vall d'Aràn; pergamí n.º 56.

TRADUCCIÓ. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats*, p. 131.

Noverint universi quod nos Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, attendentes pro parte universitatis vallis nostre de Aranno fuisse in presentia nostra exhibitam quandam cartam serenissimi principis domini Jacobi, recolende memorie, regis Aragonum, genitoris nostri, ejus sigillo majestatis appendicio roboratam, continentie subsequentis: Nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchi-
none, considerantes quod in quibusdam statutis, ordinationibus et provisionibus § I

[a] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec inferior del pergamí.* — [b] *Aquesta indicació està escrita en A, sobre'l dors del replec.*

[1] Vègis doc. XI.

per nos factis subditis nostris vallis de Aranno, cum carta nostre magestatis sigillo appendicio comunita, nunc dubium insurgebat super eo, videlicet, quod continetur in quodam capitulo dictorum statutorum: quod officiales nostri dicte vallis «non intromittant se in aliquo ex officio de aliquibus excessibus seu delictis nisi super eis exponeretur querimonia coram ipsis, nisi de hiis tantum de quibus debet insequi pena mortis vel mutilatio membrorum», scilicet an sufficeret quod solum exponeretur querimonia vel quod querelator haberet causa continue prosequi et partem facere; idcirco, ad omnem dubium removendum, declaramus, statuimus et ordinamus quod si pro dictis excessibus ex quibus subsequi non debeat pena mortis nec membrorum mutilatio, in quibus querimonia necessaria est, fuerit exponita querimonia coram officialibus nostris vallis predicte per illum cui injuria seu offensa illata fuerit, ex tunc ipsi officiales nostri ex officio possint procedere, licet querelator ipse querimoniam suam non prosequatur; si vero querimonia ipsa proponita extiterit per aliquem qui lesus seu injuriatus non fuerit, ipsi officiales nostri non se
§ II intromitant in aliquo. ¶ Preterea, quia sepius pro parte universitatis hominum vallis predicte de Aran fuit nobis gravi conquestione mostratum: quod scriptor causarum et aliarum scripturarum que coram tenente pro nobis generalem bajuliam et amministrationem vallis jamdicte seu judicis ejusdem vallis fieri contingunt, de ipsis scripturis immoderatum recipit salarium; eapropter, habita certitudine de salario quod scriptores vicarie Ilerde pro scripturis recipiunt, ad petitionem dicte universitatis providimus quod dictus scriptor recipiat de uno folio papireo scripto ex utraque parte, videlicet quod sint due carte de uno folio integro, pro qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte triginta sex linee, duodecim denarios jaccenses, de actis comunibus, inter ambas partes. Et si fiant de uno folio quatuor carte, de qualibet carta in qua sint scripte decem et octo linee ex utraque parte, sex denarios jaccenses inter ambas partes. De transumpto vero, si fiant de uno folio integro due carte, pro qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte triginta sex linee, a parte ipsum transumptum recipiente, octo denarios jaccenses. Si vero fiant de uno folio integro quatuor carte, videlicet de qualibet carta in qua sint scripte ex utraque parte XVIII linee, a parte ipsum transumptum recipiente, quatuor denarios jaccenses. De littera vero citationis peremptoria super delictis, sex denarios jaccenses. Item, de querimonia, duos denarios jaccenses. De aliis vero litteris et scripturis persolvantur scripture secundum qualitatem personarum et qualitatem facti, prout justum fuerit et tenenti pro nobis bajuliam et amministrationem dicte vallis

equum videbitur.[1] ¶ Ceterum, cum intellexerimus ex parte universitatis hominum III § dicte vallis quod cum sepe contingat homines dicte vallis vel aliquos ex eis per tenentem bajuliam et generalem amministrationem pro nobis in dicta valle nostra Aranni, ex officio suo aut per judicem ejusdem vallis, pro levibus negotiis fiscalibus seu curie nostre dicte vallis citari vel conveniri, iidem homines sic citati et conventi, si nolunt componere super eis, compelluntur solvere salarium scripturarum factarum usque ad finem litis, et licet super hiis quibus impetuntur sentencialiter absolvantur, attamen exigitur ab eisdem solutio sagionum citationum scripturarum et proinde etiam molestantur et indebite opprimuntur; quare ad humilem supplicationem pro parte dictorum hominum nobis factam, volentes in hiis eis secundum justitiam providere, statuimus et ordinamus quod si predicti citati seu conventi pro factis curie obtinuerint, ita quod fuerint absoluti, non compellantur in persona seu bonis ad solvendum aliquid in predictis, nisi vellent copiam processus, et tunc moderate satisfaciant pro copia ipsa, vel nisi judex predictus haberet proficisci extra locum, ad instantiam partis convente, quo casu satisfiat sibi juxta tenorem privilegii per nos indulti hominibus antedictis, et teneantur etiam satisfacere dicti conventi pro pedagio sagionis, excepta prima citatione, si tamen pro hiis quibus conveniantur fuerint condempnati. Mandantes per presentem cartam nostram tenenti pro nobis generalem bajuliam et amministrationem vallis jamdicte aliisque officialibus nostris, presentibus et futuris, quod predicta omnia et singula per nos declarata, statuta et ordinata firma habeant perpetuo

1 En un document del mateix any *(Registre 475, f. 36)* el rei Alfons concedeix als homes de la vall que'ls diferents drets que haguessin d'abonar poguessin pagar-los en moneda barcelonesa segons el canvi que tingués a Lleyda amb la moneda jaquesa, ja que aquesta amb dificultat se trobava en la dita vall: «Nos Alfonsus, etc. Quia pro parte vestri proborum hominum et universitatis vallis Aranni fuit nobis supplicatum ut cum vos castellano nostro Castri Leonis pro retinentia et custodia dicti castri et vallis et notario ipsius vallis et aliis juribus regalibus denarios jaccenses solvere habeatis ipsosque jaccenses sine magnis laboribus in dicta valle invenire non possitis, dignaremur vobis concedere ut peccuniam quam solvere habetis in jaccenses solvere valeatis in moneta Barchinone; nos, ipsa supplicatione admissa, cum presenti carta nostra concedimus vobis dictis probis hominibus, dum tamen de nostra processerit voluntatem, quod peccuniam quam solvere habetis pro predictis possitis solvi in moneta Barchinone equivalenti jaccense secundum extimationem et cambium quod erit Ilerde, sic tamen quod ad eandem extimationem habeant recipere dictam monetam Barchinone ab illis quibus solvi debeat pro predictis. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus, sigillo nostro munitam. Data Ilerde .III°. idus junii, anno Domini .M° .CCC.° XX° VIII°.»

et observent et contra ea non veniant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri et magestatis nostre sigillo appendicio jussimus roborari. Data Barchinone quarto kalendas aprilis, anno Domini millesimo CCC.º septimo decimo. Eapropter, ad supplicem postulationem pro parte jamdicte universitatis nobis exhibitam, hujus scripti nostri serie cartam supra insertam et omnia et singula in ea contenta laudamus, approbamus, ratificamus ac etiam confirmamus prout in ea latius continentur et prout contentis in dicta carta habitatores dicte vallis melius hactenus usi sunt. Mandamus igitur per presentem cartam nostram tenenti pro nobis generalem bajuliam et amministrationem dicte vallis ceterisque officialibus nostris, presentibus et qui pro tempore fuerint, quod laudationem, approbationem, ratifficationem et confirmationem hujusmodi teneant firmiter et observent et faciant inviolabiliter observari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri et sigillo majestatis nostre pendenti jussimus communiri. Data Cesarauguste, idus madii, anno Domini M.º trecentesimo.º XX.º octavo. Examinavit R.

Bernardus de Podio, mandato domini regis.[a]

· p ·

Registrata[b]

XVII

1328, juny, 11. — Lleyda.

Alfons III declara extesa als bens mobles dels homes de la vall d'Aràn la franquesa de tota classe d'exaccions reials.

[a] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec inferior del pergamí.* — [b] *Aquesta indicació està escrita en A, sobre'l dors del replec.*

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 475 (abans: *Gratiarum 2 Alfonsi III)*, f. 34, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Alfonsus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone].[a] Attendentes pro parte proborum hominum universitatis vallis Aranni fuisse nobis supplicatum ut, cum omnes[b] et singuli homines et habitatores dicte vallis sint et fuerint franchi, liberi et immunes ab omni questia, tolta, donatione, ademprivo, gratia seu precaria ac demanda et qualibet alia exactione regali, cum privilegio inde facto[1], nulla mentione de rebus mobilibus facta, dignaremur eis in ipsorum bonis mobilibus gratiam facere specialem sic quod ipsa bona mobilia se extenderent ad franchitatem predictam. Nos vero, ipsa supplicatione admissa, volentes dictam universitatem prosequi gratiose, cum presenti carta nostra statuimus et ordinamus quod omnia bona mobilia dictorum hominum includantur et intelligantur in privilegio supradicto, quoniam omnia supradicta cum presenti concedimus hominibus et universitati predictis ipsosque gaudere volumus ordinatione pretacta, prout ipsi gaudent privilegio supratacto. Salvamus tamen nobis et nostris sestarium frumenti quod anno quolibet super qualibet domo habemus et habere debemus.[2] Mandantes cum presenti castellano Castri Leonis necnon judici dicte vallis et aliis nostris officialibus, presentibus et qui pro tempore fuerint, quatenus ordinationem nostram predictam inviolabiliter observando, contra ea non veniant nec aliquem contravenire permitant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem

[a] Nos Alfonsus, etc. *B*. — [b] nos *per* omnes *B*.

[1] Vègis el doc. VII § 1. — [2] Cfr amb el final del § 1 del doc. VII (pàg. 25, línies 1-3).

cartam nostram inde fieri jussimus, sigillo nostro appendicio communitam. Data Ilerde, tertio idus junii, anno Domini M.ºCCC.º XXVIII.º

Bartholomeus de Podio, ex petitione provisa in audientia regia.

XVIII

1328, juny, 11. — Lleyda.

Alfons III ordena al castellà de Castell Lleó i al jutge de la vall d'Aràn que en el començ del seu càrrec jurin servar els privilegis, llibertats i franqueses concedits als homes de dita vall.

A. Original perdut.
B. Copia feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 475 (abans: *Gratiarum 2 Alfonsi III)* f. 34, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Alfonsus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone],[a] dilecto et fideli nostris castellano Castri Leonis siti in valle Aranni necnon judici ipsius vallis, presentibus et qui pro tempore fuerint, vel eorum loca tenentibus, salutem [et gratiam].[b] Cum nos ad instantiam universitatis et[c] proborum hominum dicte vallis ordinaverimus et velimus quod vos in introitu officiorum predictorum juretis et jurare teneamini servare omnia et singula privilegia, libertates et franchitates hominibus dicte vallis per progenitores nostros et nos concessa et concedenda et usus quibus tamen hactenus usi sunt. Idcirco vobis dicimus et mandamus quatenus in introitu ipsorum officiorum juretis eis servare usus quibus

[a] Alfonsus, etc. *B*. — [b] salutem etc. *B*. — [c] et, *omès per B*.

hactenus usi sunt necnon privilegia, libertates et franchitates superius annotatas. In cujus rei testimonium presentem inde fieri jussimus, nostro pendenti sigillo munitam. Data Ilerde .III.º idus junii, anno Domini millessimo .CCC.º XXVIII.º

Bartholomeus de Podio, ex petitione provisa in audientia regia.

XIX

1329, abril, 8. — Valencia.

Alfons III fa una declaració del document de Jaume II de 1320[1] *relatiu a un dels capítols del privilegi de 1313.*

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 12.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 478 (abans: *Gratiarum 3 Alfonsi III)*, f. 206, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació de Joan I.[2]

Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, fidelibus suis alcaydo Castri Leonis vallis Aranni ceterisque officialibus nostris vel eorum loca tenentibus, presentibus et futuris, salutem et gratiam. Cum serenissimus dominus Jacobus, felicis recordationis, rex Aragonum, pater noster, vobis dicto alcaydo mandatum fecerit infrascriptum, cum ejus carta tenoris sequentis: Jacobus,[a] Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone ac sancte romane Ecclesie vexillarius, ammiratus et capita-

[a] *Tot lo que va impres de lletra petita es repetició del doc. XII*

[1] Vegis doc. XII. — [2] Vegis mes avall, doc. XXXVI.

neus generalis, fideli suo alcaydo Castri Leonis, presenti et qui pro tempore fuerit, salutem et gratiam. Ex parte universitatum hominum vallis de Aranno fuit nobis expositum, supplicando, quod cum nos eisdem concesserimus, inter cetera: «quod castellanus dicte vallis aut aliquis officialis noster non intromittat se in aliquo ex officio suo de aliquibus excessibus vel delictis nisi super hiis exponeretur querimonia coram ipsis, nisi de hiis tantum de quibus debet insequi pena mortis vel mutilatio membrorum», prout in carta nostra, sigillo nostro pendenti sigillata, hec et alia continentur, vos tamen in hiis excessibus vel delictis ex quibus pena mortis vel membrorum mutilatio sequi non debet, exposita coram vobis querimonia, licet qui eam exposuit non prosequatur eandem, proceditis ex officio contra illos; unde petierunt sibi super hiis de benignitate regia provideri. Nos igitur eorum supplicatione admissa, volentes eos ampliori gratia prosequi et favore, vobis et aliis officialibus nostris in dicta valle, presentibus et futuris, dicimus et mandamus quatenus in dictis excessibus vel delictis ex quibus pena mortis vel membrorum mutilatio sequi non debeat, contra eos vel eorum aliquem non procedatis, nisi coram vobis vel officialibus vestris exposita sit super illis querimonia quam aliquis prosequatur. Data Calatajubii, quarto kalendas julii, anno Domini M.º CCC.º XX.º Quia vero pro parte dictorum hominum dicte vallis fuit nobis humiliter supplicatum, quod cum ex predicto mandato multa mala, dampna et scandala provenerint et proveniant in dicta valle, videlicet ratione illius verbi positi in fine dicti mandati quod est istud, scilicet: «quam aliquis prosequatur», deberemus ipsum verbum ad quam personam se referrat, videlicet ad injuriatam vel aliam quamcumque, et an exponens querimoniam teneatur causam prosequi continue usque ad decisionem ipsius necne de benignitate regia declarare. Ideo, ipsi supplicationi condescendentes benigne, cum intentionis nostre existat quod officiales nostri non possunt ex officio contra aliquem procedere nisi exposita querimonia quam aliquis cujus intersit suam vel suorum injuriam prosequendo continue et usque ad finem prosequatur, predictum verbum scilicet: «quam aliquis prosequatur» sub forma premissa ducimus declarandum. Mandantes vobis

quatenus ex officio contra aliquem non procedatis nisi, ut predicitur, exposita querimonia quam aliquis cujus intersit suam vel suorum injuriam prosequendo continue et usque ad finem prosequatur; et hanc declarationem nostram firmam habeatis et observetis et faciatis inviolabiliter observari, et non contraveniatis nec aliquem contravenire permittatis aliqua ratione. Data Valencie, sexto idus aprilis, anno Domini M.º trecentesimo XX.º nono. Examinavit R.

G. de Villa, ex petitione provisa.[b]

Registrata[c]

XX

1331, febrer, 8. — Valencia.

Alfons III concedeix als homes de la vall d'Aràn que no puga jamai aquesta, ni qualsevol part o lloc d'ella, ésser separada per cap manera de la Corona d'Aragó.

A. Original. Pergamí amb segell pendent (del que'n queda sols un fragment). Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 11.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 482 (abans: *Gratiarum 6 Alfonsi III),* f. 85, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C.* Copia autèntica feta en 1640 per Joan Pi, notari i arxiver de Barcelona; treta de *B.* Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 11 bis. (En paper).

Traducció. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 112.

Pateat universis quod nos Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Bar-

[b] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec interior del pergamí.* —
[c] *Aquesta indicació, ara molt esborrada, està escrita en A, al dors del replec.*

chinone, attendentes vos probos homines universitatum vallis nostre Aranni plura grata et accepta servitia progenitoribus nostris et nobis promptis animis prestitisse; eapropter, volentes vos favore prosequi gratioso, circa utilitatem et augmentum vestrum cura sollicita intendentes, cum presenti privilegio nostro perpetuo valituro per nos et omnes successores nostros statuimus, concedimus atque promittimus vobis probis hominibus dicte vallis et universitatibus vallis ejusdem, presentibus et futuris, quod vallem ipsam seu partem aut aliqua loca ipsius vallis non dabimus, vendemus, impignorabimus, commutabimus aut aliter quovis modo vel titulo alienabimus sive separabimus a corona Aragonum,[1] imperpetuum vel ad tempus, alicui persone seu personis cujuscumque status, legis aut conditionis existant, immo vallem predictam cum pleno jure et proprietate ejusdem incorporamus, annectimus et unimus et incorporata, annexa et unita esse volumus corone predicte et in jure et proprietate nostri et nostrorum successorum et dicte corone regali nostre perpetuo retinemus integre et complete. Mandantes per presens privilegium nostrum inclito infanti Petro, karissimo primogenito et generali procuratori nostro, et aliis quibuscumque qui heredes nostri fuerint seu etiam successores quod concessionem, statutum et promissionem nostram hujusmodi vobis dictis probis hominibus, presentibus et futuris, teneant perpetuo et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presens privilegium nostrum inde fieri jussimus, sigillo magestatis nostre muninime insignitum. Datum Valencie, sexto idus februarii, anno Domini millesimo .CCC.º tricesimo. Subscripsit Ja[cobus].

Signum *(signe reial)* Alfonsi, Dei gratia regis Ara-

1 Cfr. doc. VII, § XXII.

gonum, Valencie, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone.

Testes sunt: Reverendus dominus Johannes, patriarcha Alexandrinus, Raymundus, Valentinus episcopus, Guillermus de Angularia, Raymundus Cornelii, Bernardus de Serriano.

Sig *(s. man.)*num Bernardi de Podii, scriptoris domini regis, qui de mandato ipsius hec scribi fecit et clausit die et anno quo supra.[a]

Bernardus de Podio, mandato domini regis.[b]

Registrata[c]

XXI

1336, juliol, 8. — Lleyda.

Pere III atenent la petició dels homes de Viella i dels demés llocs de la vall d'Aràn els hi aproba i confirma la costum que tenien de fixar el preu de les coses vendibles (pa, vi, carns, oli, etc.) segons el seu valor.

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 859 (abans: *Gratiarum 1 Petri III*), f. 193, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Traducció. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 130 v.º

[a] *B en lloc d'aquesta clàusula diu:* Fuit clausum per Bernardum de Podio, scriptorem domini regis. — [b] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec inferior del pergamí.* — [c] *Aquesta indicació està escrita en A, al mig del dors del replec.*

Nos Petrus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie Sardinie et Corsice comesque Barchinone],[a] attendentes nobis supplicatum fore pro parte hominum loci de Vetula et aliorum vallis Aranni quod cum ipsi homines sint in possessione ex antiqua consuetudine hactenus usitata statuendi pretium rebus venalibus, scilicet: panis, vini, carnium, olei et aliarum rerum, juxta valorem eorundem, dignaremur dictam consuetudinem confirmare; idcirco, dicta supplicatione admissa, dictam consuetudinem laudamus, approbamus, ratificamus ac etiam confirmamus, prout ipsa consuetudine hucusque melius usi sit. Mandantes universis et singulis officialibus nostris, presentibus et futuris, quod predicta observando contra ea non veniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem inde fieri jussimus, sigillo nostro appendicio comunitam. Data Ilerde .VIII. idus julii, anno Domini M. CCC. XXXVI.

[Bartholomeus de Podio, ex petitione provisa] [b].

XXII

1336, juliol, 11. — Lleyda.

Pere III, a petició dels enviats de la vall d'Aràn, confirma la serie de privilegis que indica, concedits an aquesta per sos predecessors.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document, n.º 28.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre

[a] Nos Petrus, etc, *B*. — [b] Idem *B*, *referint-se a la mateixa indicació d'un document copiat en el foli anterior.*

859 (abans: *Gratiarum 1 Petri III)*, f. 193 v.º, a l'Arxiu de la Corona d' Aragó.

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, attendentes nobis per nuncios universitatum hominum vallis Aranni, ad nostram magestatem destinatos, supplicatum fore ut quedam privilegia per excellentissimum dominum Jacobum, bone memorie, regem Aragonum, avum nostrum, et per precelsum dominum Alfonsum, recordationis eximie, regem Aragonum, patrem nostrum, facta hominibus universitatum dicte vallis super infrascriptis, videlicet: quoddam privilegium continens, inter alia, quod dicti homines universitatum predictarum habeant franquitates, libertates et immunitates et consuetudines longis temporibus in dicta valle observatas,[1] ut in dicto privilegio per capitula dicitur clarius contineri, quod quidem privilegium per dictum dominum avum nostrum factum incipit: In[a] Christi nomine. Pateat universis, quod coram nobis Jacobo, Dei gratia rege Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comiteque Barchinone, comparuerunt Guillermus Arnaldi de Montecorvallo, miles, Johannes de Casaria, Raimundus Arnaldi de Castellars, Guillermus de Sancta Maria de Capite Aranni, G. de Montanerio, de Podio, Bernardus de Castrovaquerio, Sanctius de Canall, de Canajallo, procuratores ac sindici hominum et universitatum vallis nostre de Aranno, postulantes cum instantia etc., quod fuit factum Ilerde, decimo kalendas septembris, anno Domini millesimo CCC.ºXIII.; quod privilegium per precelsum dominum Alfonsum, regem Aragonum, bone memorie, genitorem nostrum, fuit confirmatum et etiam approbatum, prout in quadam carta[2] ipsius domini regis patris nostri, ejus sigillo appendicio sigillata, liquet plene, que fuit facta Cesarauguste, idus madii, anno Domini millesimo CCC.º XX.º

[a] *Aquest passatge imprès de lletra petita és el començ del doc.* VII.

[1] Cfr. pàg. 24 línies 5, 6. — [2] Vegis doc. XIV.

octavo. Et etiam quandam cartam per dictum dominum regem avum nostrum factam, continentem quedam statuta et ordinationes per ipsum dominum regem factas subditis nostris dicte vallis, que incipit sic: Nos[b] Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, considerantes quod in quibusdam statutis, ordinationibus et provisionibus per nos factis subditis nostris vallis de Aranno, cum carta nostre magestatis sigillo appendicio comunita, nunc dubium insurgebat super eo, videlicet, quod contineur in quodam capitulo dictorum statutorum: quod officiales nostri dicte vallis non intromittant se in aliquo ex officio de aliquibus excessibus seu delictis, etc., et fuit data Barchinone, XIIII.º kalendas aprilis, anno Domini millesimo .CCC.XVII.; que extitit per dictum dominum regem confirmata cum quadam ejus carta,[3] sigillo suo appendicio comunita, data Cesarauguste, idus madii, anno Domini millesimo .CCC.XXVIII. Et etiam quandam cartam per dictum dominum regem avum nostrum factam hominibus supradictis super quibusdam statutis seu ordinationibus dicte vallis, videlicet quod de cetero cause sive placita que fuerint inter aliquos habitatores dicte vallis ducantur et teneantur ordinarie apud Castrum Leonem, et super quibusdam aliis, prout in dicta carta dicti domini regis avi nostri, que incipit: Nos[c] Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, etc., ad instantiam et humilem supplicationem procuratorum sive sindicorum universitatis hominum vallis nostre de Aranno, cum presenti carta statuimus ac etiam ordinamus, pro bono statu vallis ipsius et habitatorum ejusdem, quod de cetero cause sive placita que fuerint inter aliquos habitatores dicte vallis ducantur et teneantur ordinarie apud Castrum Leonem de octo in octo diebus qualibet die veneris, etc., et fuit data in loco de Costantino, .III.º nonas novembris, anno Domini millesimo .CCC.º vicesimo secundo,[4] que fuit confirmata, ap-

[b] *Aquest passatge imprès de lletra petita és el començ del doc.* XI. — [c] *Aquest passatge imprès de lletra petita és el començ del doc.* X.

[3] Vègis doc. XVI. — [4] Nòtis que la data indicada aquí per a tal document és la de l'últim dels tres inclosos en la mateixa confirmació del rei Alfons.

probata et ratificata per dictum dominum regem genitorem nostrum cum quadam carta,[5] ejus sigillo appendicio sigillata, data Cesarauguste, idus madii, anno Domini millesimo .CCC.ºXXº octavo, latius continetur. Et etiam quandam aliam cartam per dictum dominum regem avum nostrum factam super quibusdam declarationibus factis super aliquibus dubiis, que incipit: **Jacobus,[d] Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone ac sante romane Ecclesie vexillarius, ammiratus et capitaneus generalis, ffideli suo alcaydo Castri Leonis, presenti et qui pro tempore fuerit, salutem et gratiam. Ex parte universitatum vallis de Aranno fuit nobis expositum, supplicando, quod cum nos eisdem concesserimus, inter cetera, «quod castellanus dicte vallis aut aliquis officialis noster non intromittat se in aliquo ex officio suo de aliquibus excessibus seu delictis nisi super hiis exponeretur querimonia coram ipsis, nisi de hiis tantum de quibus deberet sequi pena mortis vel mutilatio membrorum»,** etc., et fuit data Calatajubii, .IIII. kalendas julii, anno Domini millesimo .CCC.º vicesimo; que littera fuit mandata observari per dictum dominum regem patrem nostrum cum quadam carta,[6] ejus sigillo appendicio communita, data Valencie, VI.º idus aprilis, anno Domini. millesimo CCC.º vicesimo nono. Et etiam quandam cartam per dictum dominum regem patrem nostrum factam quod habitatores dicte vallis sint franchi et immunes ab omni questia et quibusdam aliis, prout in dicta carta que incipit: **Nos[e] Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, attendentes pro parte proborum hominum et universitatis vallis Aranni fuisse nobis supplicatum ut cum omnes et singuli homines et habitatores dicte vallis sint et fuerint franchi, liberi et inmunes ab omni questia, tolta, donatione, ademprivio, gratia seu precaria ac demanda et qualibet alia exactione regali, cum privilegio inde facto nulla mentione de rebus mobilibus facta, dignaremur eis in ipsorum bonis mobilibus gratiam facere**

d *Aquest passatge imprès de lletra petita és el començ del doc. XII.* — e *Aquest passatge imprès de lletra petita és el començ del doc. XVII.*

5 Vegis doc. XV. — 6 Vegis doc. XIX.

specialem, etc.; que data fuit Ilerde .III.º idus junii, anno Domini millesimo CCC.º vicesimo octavo. Et etiam quandam cartam dicti domini regis patris nostri super quibusdam ordinationibus factis in dicta valle, que incipit: Alfonsus,[f] Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinsne, dilecto et fideli nostris castellano Castri Leonis, siti in valle Aranni, necnon judici ipsius vallis, presentibus et qui pro tempore fuerint, vel eorum loca tenentibus, salutem et dilectionem. Cum nos, ad instantiam universitatis proborum hominum dicte vallis, ordinaverimus et velimus quod vos in introitu officiorum predictorum juretis et jurare teneamini servare omnia et singula privilegia, libertates et franquitates hominibus dicte vallis per progenitores nostros et nos concessa et concedenda etc, que data fuit Ilerde, tertio idus junii, anno Domini millesimo CCC.º vicesimo octavo; dignaremur de nostra assueta clementia confirmare. Nos vero, supplicationi dictorum nunciorum annuentes benigne, dicta privilegia et cartas et contenta in ipsis, prout in eis latius et plenius continetur, laudamus, approbamus, ratifficamus ac etiam confirmamus prout in ipsis latius continetur necnon omnia alia privilegia et alias libertates, franquitates, consuetudines et usus ac immunitates per predecessores nostros eis concessas, prout usi sunt de eisdem. Mandantes procuratori nostro ejusque vices gerentibus, vicariis, bajulis, justitiis, çalmedinis, necnon procuratori et judici dicte vallis et aliis officialibus nostris, presentibus et qui pro tempore fuerint, quod, predicta observando et observari faciendo, contra ea non veniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium sigillum magestatis nostre appendicium presenti carte nostre jussimus apponendum. Data Ilerde, quinto idus julii, anno Domini millesimo CCC.º trigesimo octavo. Examinavit R.

[f] *Aquest passatge imprès de lletra petita és el començ del doc.* XVIII.

Signum (*s. reial*) P., Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone.

Testes sunt: Inclitus infans Jacobus, comes Urgelli et vicecomes Agerensis,

P., Cesaraugustanus archiepiscopus,

A., Tarraconensis archiepiscopus,

Otho de Montecatheno,

Raymundus de Ripellis.

Sig(*s. man*)num Bartholomei de Podio, scriptoris domini regis, qui de mandato ejusdem hec scribi fecit et clausit, cum litteris rasis et emendatis in linea quinta, ubi dicitur: «nostrum fuit», et in linea VII^{a} ubi narratur: «carta».[g]

Bartholomeus de Podio, mandato regio facto per vicecancellarium.[h]

Registrata[i]

XXIII

1336, juliol, 12. — Lleyda.

Pere III estableix que'l procurador reial de la vall d'Aràn, o son lloc tinent, a l'entrar en l'exercici del seu càrrec tinguin d'assegurar, a Sta. María de Mig Aràn davant dels procuradors dels llocs de dita vall, de tenir taula de justicia de tres en tres anys, segons les Constitucions de Catalunya.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn, document n.º 16.

g *En lloc d'aquesta clausula B diu:* Fuit clausum per dictum Bartholomeum de Podio, scriptorem dicti domini regis. — h *Aquesta indicació en* [illegible] — i *Aquesta indicació està en* [illegible]

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 949 (abans: *Officialium I Petri III),* f. 6, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C.* Transcripció inclosa en la confirmació del mateix rei en 1366.[1] — *D.* Copia, en paper, feta per Pere Pau Ros en 1590 (14 maig). Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 48.

Traducció. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 87.[2]

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, ad comodum et utilitatem hominum universitatum locorum vallis nostre Aranni prout convenit intendentes et ut justitia per officiales dicte vallis plenius observetur et dicti officiales ad faciendam eandem melius animentur quodque per dictos officiales criminosi corrigantur et castigentur et paciffici in tranquillo statu permaneant et quieti, statuimus et ordinamus quod deinde procurator noster vallis Aranni qui pro tempore fuerit vel loca tenentes ejusdem antequam presumant uti dicto officio assecurent et habeant assecurare in loco sancte Marie de Medio Aranni in posse procuratorum locorum dicte vallis qui pro tempore fuerint, quibus ad recipiendam dictam securitatem plene comitimus vices nostras, de tenendo tabulam et alia faciendo, que facere teneantur juxta constitutiones celebrium Cathalonie curiarum, quam quidem tabulam teneantur tenere de triennio in triennium, juxta constitutiones predictas, ob hoc ut fiat conquerentibus de eisdem justitie complementum; si vero ante assecuramentum predictum presumpserint uti dicto officio, non solum incurrant in penam indignationis nostre, immo etiam per nos rigide puniantur. Intendimus tamen quod habitatores dicte vallis teneantur exsolvere quitationes inquisitorum per nos assignandorum ratione tabule antedicte, dum

[1] Vègis més avall, doc. XXIX. — [2] La traducció està feta sobre *D;* amb la data equivocada de 1306.

vacaverint in eadem; volentes et ordinantes quod dicti inquisitores sint habitatores dicte vallis, et non aliunde. Mandantes universis et singulis procuratoribus dicte vallis vel loca tenentibus eorundem quod, predicta observando, contra ea non veniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem inde fieri jussimus, sigillo nostro appendicio comunitam. Data Ilerde .IIII.º idus julii, anno Domini millesimo CCC. tricesimo sexto. Examinavit R.

Bartholomeus de Podio, ex petitione provisa.[a]

Registrata[b]

XXIV

1337, desembre, 17. — Valencia.

Pere III estableix, a petició dels homes de la vall d'Aràn, que quan alguna bestia mati o fassi mal a algún home o animal, que la dita bestia sigui entregada al perjudicat o a son hereu.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 862 (abans: *Gratiarum 3 Petri III)* f. 89 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.
C. Copia del s. XVII, en paper, existent a l'Arxiu de la vall d'Aràn; document n.º 77.

TRADUCCIÓ. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats*, p. 114 v.º

Petrus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone][a], dilecto suo castellano

[a] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec inferior del pergamí.* —
[b] *Aquesta indicació està en A, al mig del dors del replec.*

[a] Petrus, etc. B.

Castri Leonis et administratori vallis de Aran ejusque locum tenentibus, presentibus et qui pro tempore fuerint, salutem [et dilectionem]. [b] Petitio hominum vallis nostre de Aran nobis exhibita continebat quod cum sepe contingat peccora vel alia animalia interficere hominem vel bestiam aut eis vulnera seu percussiones inficere, vos pro noxa vel maleficio ab animali comisso recipitis ipsum animal ipsumque occupatis et vestris utilitatibus applicatis. Nos itaque attendentes occupationem hujusmodi fore indebitam et injustam, volentes ut convenit quod in hiis equitas observetur, presenti decernimus sanctione quod si quo casu contingat dominum bestie vel animalis generis cujuscumque pro aliquo maleficio comisso in persona alicujus hominis id vel eam debere ammittere, quod dampna passi et non alterius juri cedat ipsumque vel ipsa illius qui malum vel dampnum subierit vel ejus heredis utilitatibus applicetur. Quocirca vobis dicimus et expresse mandamus quatenus presens edictum nostrum faciatis de cetero in suis casibus inviolabiliter observari. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram inde fieri et sigillo nostro pendenti jussimus communiri. Data Valencie, XVI.º kalendas januarii, anno Domini .M.º CCC.º XXX.º septimo. [c]

Dominicus de Biscarra, mandato regio facto per vicecancellarium.

XXV

1339, mars, 30. — Valencia.

Pere III concedeix als homes de la vall d'Aràn que puguin penyorar als que'ls hi fessin algun dany en les seves pro-

[b] Salutem, etc. *B.* — [c] *Al marge, en B, hi ha aquesta indicació:* Sine pretio, mandato domini regis.

pietats i vedats, retenint tals penyores fins que'n fossin plenament indemnitzats.

A. Original perdut. — *A'.* Exemplar que no degué expedir-se. Carta en paper, n.º 789 de les de Pere III, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 865 (abans: *Gratiarum 4 Petri III),* f. 236 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, quia ex parte vestri hominum vallis d'Aran fuit nobis humiliter supplicatum quod, cum vos ab antiquis temporibus citra fueritis in possessione pacifica pignorandi personas extraneas et quascumque inferentes talam aut dampnum in vestris possessionibus, hereditatibus et vetatis, dignaremur vobis possessione hujusmodi observare; idcirco, supplicationi vestre favorabiliter annuentes, tenore presentis concedimus vobis quod de cetero valeatis pignorare de die et de nocte quascumque personas, tam extraneas quam alias, inferentes talam vel dampnum in vestris hereditatibus, possessionibus et vetatis predictis ipsaque pignora retinere tantum et tamdiu donec in dampno et pena que per consules locorum vallis jamdicte super hoc statuta extiterit vobis fuerit integre satisfactum. Mandantes per presentem universis et singulis officialibus nostris, presentibus et futuris, eorumque loca tenentibus quatenus concessionem nostram hanc firmam habeant vobisque observent et faciant observari et non contraveniant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus, sigillo nostro munitam. Data Valencie, III.º kalendas aprilis, anno Domini Mº CCCº XXXº nono.[a] Signavit Dominicus.

Johannes Petri, ex petitione provisa per vicecancellarium.[b]

[a] *Al marge, en B, hi ha aquesta indicació: Sine precio, mandato regio.*
[b] *Aquesta indicació en A' està al dors del document.*

XXVI

1339, abril, 8. — Valencia.

Pere III, a petició dels homes de la vall d'Aràn, estableix, que al mesurar el forment i blat de dita vall amb la mesura dita «sister galí» sigui aquesta rasa, com és de costum en altres llocs.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 865 (abans: *Gratiarum 4 Petri III)*, f. 237 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Petrus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone],[a] quia pro parte universitatis hominum vallis nostre de Aranno nobis demonstratum extitit quod mensura vocata s i s t e r g a l í in qua mensuratur frumentum et bladum totius illius terre seu vallis que ab antiquo consuevit dari corrent nunc ex statuto seu ordinatione inter eos facta datur emptoribus rasa prout raditur in civitate Cesarauguste et aliis locis terre nostre, eo quia inter ipsorum aliquos asserendo ipsam mensuram non esse sufficienter plenam seu corrent insurgebant dissensiones et rixe, et ex hoc nobis humiliter supplicatum fuerit ut dictum statutum seu ordinationem approbare et confirmare de benignitate regia dignaremur; idcirco, supplicatione ipsa admissa, attendentes quod in locis aliis mensure raduntur, ne inter ementes et vendentes jurgia suscitentur, ad supplicationem pro parte hominum dicte vallis nobis exhibitam volumus et pro

[a] Nos Petrus, etc. *B*.

bono habemus quatenus dicta mensura radatur prout in locis aliis est fieri consuetum. Quare per presentes mandamus castellano Castri Leonis in administratore dicte vallis aliisque officialibus nostris, presentibus et futuris, vel eorum loca tenentibus quod in tota dicta valle dictam mensuram inter ementes et vendentes radi faciant juxta ordinationem inter eos factam et prout in locis aliis terre nostre est fieri consuetum. In cujus rei testimonium presentem cartam inde fieri jussimus, sigillo nostro pendenti munitam. Data Valencie, VI° idus aprilis, anno Domini M° CCC° XXX° nono.[b]

Bertrandus de Vallo, ex petitione provisa.

XXVII

1352, juny, 26. — Lleyda.

Pere III, a petició dels homes de la vall d'Aràn i haguda previa informació, confirma algunes costums de dret privat observades des d'antic en dita vall.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 4.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 895 (abans: *Gratiarum 21 Petri III)*, f. 23 a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C.* Copia en pergamí existent a l'Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 30.

Traduccions. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats*, p. 198 v.º; Mondon, *Une vallée du Haut Comminges*, p. 24 (ne publica sols els cinc articles de les costums). — *castellana:* Bertran y Musitu, *El derecho especial del valle de Arán*, p. 135; — *francesa:*

b) *Al marge, en B, hi ha aquesta indicació:* Sine precio, mandato domini regis, quia factum regium tangit.

Mondon, *ibidem,* p. 25 (traducció del fragment que publica en català).

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, attendentes dudum nobis fore humiliter suplicatum pro parte vestri consulum et proborum hominum vallis Aranni ut aliquas consuetudines de quibus ab antiquo usi fueratis dignaremur vobis de benignitate regia confirmare; ideo nos providimus super hiis informationem recipi, cum littera nostra continentie subsequentis: ¶ Petrus, Dei gratia rex Aragonum, etc., dilecto nostro castellano Castri Leonis vallis Aranni, vel ejus locum tenenti, salutem et dilectionem. Oblata nobis pro parte consulum et proborum hominum vallis Aranni
§ I predicte suplex petitio continebat quod cum ipsi habeant et habuerunt ex usu et consuetudine antiquis quod si contingat aliquem hominem decedere absque testamento et sine liberis ex suo corpore procreatis, superstite patre tantum vel matre, vel avo vel avia, proavo vel proavia, vel eorum altero vel utroque, quod bona immobilia quevis titulo ad talem deffunctum pertinentia, sive sint bona profectitia, castrentia vel adventitia, revertantur ad illos qui habuerint de illo genere sive illius linee parentele a quorum parentibus seu progenitoribus dicta bona immobilia processerunt, dato quod sint in quarto gradu; dictis parentibus, avis pel proavis, fratibus et sororibus, et aliis proximioribus a dictis bonis penitus exclusis. Bona vero mobilia seu moventia et emptiones facte per dictos descendentes penes parentes proximiores, si quos habent, videlicet ad fratres vel sorores si quos habent, et deinde ad alios proximiores in gradu parentele revertantur; tali vero conditione quod de dictis bonis mobilibus, et de emptionibus similiter, solvantur debita legata et ordinata ipsius
§ II deffuncti. Habeantque etiam de usu et consuetudine

dicte vallis quod filii seu filie sacerdotum seu presbiterorum succedunt parentibus suis ab intestato decendentibus eo modo et forma quo succedunt liberi et naturales ex legittimo matrimonio procreati suis parentibus; et non solum ipsis patri et matri, sed etiam aliis parentibus secundum prerrogativam gradus usque ad ultimum gradum, ac si essent legittimi et naturales.

§ III Habeantque preterea ex usu et consuetudine prefate vallis quod filii naturales nati ex soluto et ex soluta, liberis ex legittimo matrimonio defficientibus, succedunt suis progenitoribus ab intestato decedentibus quemadmodum succedunt legittimi suis progenitoribus; et non solum ipsis patri et matri, sed etiam aliis parentibus secundum gradus et prerrogativam usque ad ultimum gradum, ac si essent legittimi et naturales.

§ IV Habeantque ulterius de usu et consuetudine quod maritus recipit et recipere potest, si voluerit, uxorem in convenientia seu media gadanyeria in omnibus suis lucris,[1] initi matrimonii, medio vel in fine, non obstantibus juribus dicentibus donationem inter virum et uxorem non valere. Item, quod uxor in suo testamento ultimo cessat et mittit posse recipere maritum in convenientia; attamem potest sibi facere donationem causa mortis. Item, quod si mulier est in convenientia cum marito suo, quod ipsa et sui heredes debent esse contenti de medietate bonorum mobilium necnon et immobilium acquisitorum per conjuges supradictos.

§ V Habeantque insuper de usu et consuetudine supradicte vallis quod si contingat aliquam mulierem decedere ab intestato et absque liberis ex suo corpore procreatis, quod dos, dotalitium et donatio facta propter nuptias revertuntur ad illos a quibus processerunt seu eorum heredibus. Ideo pro parte dictorum consulum et proborum hominum dicte vallis fuit nobis humiliter

[1] Vegis doc., VII § x

suplicatum ut predictos usus et consuetudines dignaremur eis de speciali gratia confirmare. Nos vero volentes super hiis prout convenit providere, eapropter vobis dicimus, comittimus et mandamus quatenus informationem de predictis recipiatis; qua recepta eandem ad nostram curiam transmittatis, ut ex tunc valeamus super eisdem juste providere. Nos enim vobis super hiis committimus per presentes plenarie vices nostras. Data Barchinone, quintadecima die martii, anno infrascripto. Cujus littere vigore fuit recepta informatio per locum tenentem dicti castellani Castri Leonis vallis Aranni jamdicte, que fuit nostre curie sub sigilli munimine destinata; et nos, ad suplicationem inde nobis factam, fecimus predictam informationem in nostra curia recognosci. Et cum per relationem inde in nostro consilio factam nobis constiterit quod dicti homines ab antiquo et hucusque dictas consuetudines habuerunt et eis usi fuerunt pacifice et quiete, ideo cum presenti carta nostra perpetuo valitura confirmamus et laudamus ac etiam approbamus consuetudines contentas in littera nostra preinserta dictis hominibus vallis Aranni et eorum successoribus sicut melius dici et intelligi potest ad eorum comodum et bonum etiam intellectum, ita quod ipsi dictas consuetudines de cetero habeant et eis fruantur et gaudeant si et prout melius et plenius hactenus usi fuerunt. Mandantes per presentem cartam nostram universis et singulis officialibus nostris et eorum loca tenentibus, presentibus et futuris, quod hujusmodi confirmationem nostram firmam habeant et observent et faciant ab omnibus inviolabiliter observari et non contraveniant vel aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri jussimus, nostro sigillo munitam. Data Ilerde, .XXVI.[a] die junii, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo secundo. Examinavit R.

Petrus de Gastis, ex provisione facta in consilio mandato domini regis, facta inde relatione de processu predicto.[a]

P

Registrata[b]

XXVIII

1358, mars, 19. — Vilafranca de Penadès.

Pere III, atenent la reclamació dels homes de la vall d'Aràn contra la interpretació que Pons d'Altarriba, comissari general enviat per a inquirir en dita vall, donava a les exempcions i franqueses d'aquesta, declara que aquells tenen el lliure aprofitament de les montanyes i herbatges, tant directament com mitjançant arrendament, que poden penyorar les persones i els animals que fassin danys en els vedats i que no deuen pagar el sister o galí sinó per cada llar; confirmant-els-hi tots els demés llurs privilegis.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 2.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 900 (abans: *Gratiarum 26 Petri III)* f. 53, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació del rei Martí.[1]

TRADUCCIÓ. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 195.

Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, dilectis et fidelibus nostris castellano, judici, bajulis et aliis officialibus curie nostre Castrileonis vel eorum loca tenentibus, presentibus et qui pro tempore erunt, salutem et dilectionem. Ad nostram recurrentes pre-

[a] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec inferior del pergamí.* — [b] *Aquesta indicació està en A, escrita al mig del dors del replec.*

[1] Vegi's més avall, doc. XXXVIII.

sentiam sindici et procuratores et nonnulli alii probi homines locorum vallis nostre de Aranno nobis querula petitione mostrarunt quod dilectus consiliarius noster Pontius de Altariba, miles, comissarius generalis per nos ad inquirendum in dicta valle deputatus, plura et diversa in montaneis, erbagiis, carnalagiis, forestagiis, carreratgiis et juribus recipi solitis de gregibus armentorum seu de summis de bestiar intra terminos locorum dicte vallis talas seu dampna facientibus, necnon et in sestariis frumenti vocatis *galins*, que sestarie seu galins nobis prestant et prestare tenentur homines dicte vallis, et insuper usu et posessione seu quasi quem seu quam homines locorum dicte vallis perpetuis temporibus de predictis juribus pacifice et libere habuerunt, et contra privilegia, concessiones, immunitates et libertates que et quas dicti homines de predictis se habere ostendunt fecit et movit eis curiosa scrupula, ipsa privilegia calumniando et calumniose interpretando, novitates et emprivias faciendo, et, inter alia, que sequntur, videlicet: quod quamquam ipsi homines juxta privilegia et concessiones regias habeant terras, vineas, domos, ortos et arbores liberos et liberas et franchas et absque omni usatico, servitute regali, questia, subventione ac precaria, et quod possunt ea vendere tanquam propria, absque requesitione et absolutione dominii, salvo sestario frumenti pro qualibet domo anno quolibet prestando;[1] habeant etiam et possideant aquas franchas, nemora, silvas[2] et paschua, francha et libera, et eis uti possint, sicut quilibet paterfamilias utitur propriis suis rebus; possint etiam in suis montaneis et pascuis pascere animalia sua et ressecare erbas ad opus yemis et pignorare homines alterius vicinatus et eorum animalia depascentia herbas eorum decollare et conburere herbas resse-

[1] Cfr. doc. VII § I. — [2] Vègis doc. VII § II - III.

catas ab hominibus alterius vicinatus et etiam ab hominibus ejusdem vallis contra voluntatem consulum seu juratorum absque requisitione dominii nostri,[1] prout hec et alia dictis privilegiis seu concessionibus latius contineri dicuntur. Tamen dictus comissarius predicta privilegia et concessiones interpetrans strictissime contra tenorem et effectum ac mentem eorum et etiam nostram, presertim quia beneficia principum non ita sed latissime sint interpetranda, calumniando dicta privilegia et concessiones ut prefertur questionem movit prefatis hominibus de predictis, asserendo quod dictis montaneis et erbagiis debent uti ad sufficientiam eorum et animalium suorum dumtatxat et quod residuum eorum debet nostris utilitatibus applicari quodque per consequens venditiones de ipso residuo per dictos homines fieri non valebant et quia contrarium horum per eos fiebat in hoc jura nostra regia fraudubantur. Super dictis autem carnalagiis, carreragiis et juribus recipi solitis de bestiar talam seu dampna inferentibus intra terminos dictorum locorum dicebat dictus commissarius quod et si ipsis hominibus licitum seu fas erat ex eorum privilegiis, concessionibus et consuetudinibus antiquatis pignorare in suis terminis bestiare seu personas eis in locis suis vetatis talam inferentes, etiam sine messegariis dicte vallis, non tamen dicti homines ipsum bestiare seu personas talam eis inferentes ex quo recursum ipsi talam inferentes ad iter regale habuerint seu dum in ipso regali itinere essent inventi poterant pignorare; cum si in itinere extra locum tale seu dampni possent dicti homines pignorare, hoc esset nostram jurisdictionem regiam usurpare. Super dictis vero sestariis frumenti vocatis g a l i n s dicebat comissarius antedictus quod cum quilibet hominum locorum dicte vallis larem seu domum tenens juxta eorum

[1] Cfr doc. VII § IV

etiam privilegia teneretur nobis dare et solvere anno quolibet unum sestarium frumenti vocatum g a l i n multique essent et sint ipsorum hominum qui non tantum unam larem seu domum scilicet propriam, immo etiam plures domos ut puta fratrum consaguineorum vel aliorum defunctorum quibus succedunt seu alias tenent, quilibet talis qui plures seu plurium domos tenebat tot sestaria frumenti debebat quolibet anno dare, licet unus solus esset quod domos teneret. Dictis hominibus dicte vallis hec negantibus et asserentibus se et eorum predecessores in dicta valle de Aranno usos fuisse et consuevisse predictis omnibus et singulis ab eis supra asseritis uti pacifice, libere et palam a tantis temporibus citra quod memoria hominum in contrarium non existit quodque ipsi usus et consuetudo dictaque privilegia ita fuerant interpetrata et perpetuo observata. Quare fuit nobis pro parte hominum dicte vallis de Aranno humiliter suplicatum ut eis super predictis dignaremur de condecenti remedio providere. Nos igitur, eorum supplicatione benigne admissa, visis, discusis et examinatis dictis privilegiis, concessionibus, immunitatibus et franquitatibus dictorum hominum dicte vallis de Aranno mature et digeste in nostro consilio, que privilegia, immunitates et gratias eis laudamus et ex certa scientia, tenore presentium, confirmamus; constitoque nobis per plenam inde receptam informationem et alias veridice dictos homines dicte vallis et eorum predecessores cunctis semper exactis temporibus usos fuisse et consuevisse pacifice, libere et quiete uti dictis montaneis, herbagiis et forestagiis, silvis et nemoribus et ea ipsos homines libere habuisse et possedisse et nunc etiam habere et possidere vel quasi, tam ad ademprivium propium quam arrendando ea, et peccuniam seu pretia ipsarum arrendationum ipsorum hominum utilitatibus applicando et alias ad eorum omnimodam voluntatem,

cum in hiis potissime bona et substantia eorum consistant, necnon et dictis carreragiis et carneratgiis, pignerando in itineribus regalibus et extra animalia et personas eis talam seu damna in locis vetatis inferentes, nec minus comperto ex diligenti discussione et constito nobis dicta sestaria seu galins non deberi nisi pro domo in qua fiat focus seu domicilium foveatur, et comperto etiam homines dictorum locorum fuisse totis dictis temporibus et esse in pacifica et quieta possessione et quasi omnium et singulorum premissorum, et quod dicti consuetudo, usus et possessio antiquata interpetrata sunt sicut privilegia predicta. Declarantes per presentem dictos homines locorum dicte vallis de Aranno posse licite, libere et quiete uti omnibus et singulis predictis, prout supraproxime enarrantur; et dicta eorum privilegia ita etiam intelligenda et accipienda de cetero fore in perpetuum. Et etiam ad cautelam de novo eis concedentes predicta, vobis et unicuique vestrum dicimus et mandamus, ex certa scientia et expresse, quatenus dictis hominibus omnium et singulorum locorum dicte vallis de Aranno predicta eorum privilegia et concessiones, juxta declarationem et concessionem nostras presentes, necnon et omnia alia et singula privilegia, libertates, immunitates et gratias ipsis hominibus indultas et omnes usus et consuetudines eorundem, abjectis dictis ambiguitatum, scrupulis et impugnationibus, calumniis et malitiis quibuscumque, teneatis et observetis et faciatis per omnes et singulos inconcusse et inviolabiliter perpetuo observari, presertim quia ea que longam interpretationem receperunt ex iteratione factorum non debeant iterari, quinymo homines in suis privilegiis, libertatibus, immunitatibus, usibus et consuetudinibus actenus observatis, manuteneatis et defendatis prout melius et plenius illis usi sunt usquequaque, nec contra ea eos inquietetis, molestetis, perturbetis seu sinatis per quempiam

perturbari nec alias contra predicta seu eorum aliquid veniatis nec aliquem contravenire permittatis aliqua ratione, si iram et indignationem nostras cupitis evitare; set contradictores et transgressores potius rigide compescatis, cum nos predicta sic fieri ex certa scientia providerimus et velimus. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus, nostro sigillo pendenti munitam. Data in loco Villeffranche Penitensis, nonadecima die martii, anno a nativitate Domini millesimo trescentesimo quinquagesimo octavo nostrique regni vicesimo tertio. Subscripsit Eximinus.

Jacobus de Miraveto, ex petitione provisa in consilio per Bernardum de Tous, militem, et per prepositum Terrachone et archidiaconum de Cuylla, locum tenens vicecancellarii, consilio facta relatione per Eximinum Petri de Sala, notarium.

Sapete mandatum per quos et vocetur thesaurarium antequam expediatur.

Ffuit vocatus subthesaurario et auditus, et videtur consilio quod talis declaratio fieri non debebat non vocato thesaurario et audito, maxime cum in dicta declaratione dominus rex de novo concedit privilegia predicta quod non fuit sue intentionis nisi ipso certificato ad plenum, et sic videatur dominus rex et atente recognoscat. ¶ Predictis non obstantibus fuit expedita, mandato expreso domini regis facto per Jacobum Galcerandi, ejus portarium. — Locumtenens cancellarii.[a]

Registrata[b]

[a] *Aquestes indicacions estàn en A, amb disposició semblant, dins el replec inferior del pergamí; i al marge extrem esquer hi ha:* Registrata in gratiis. *En B hi ha al marge intern, prop del començ, aquesta nota:* Presens carta fuit expedita mandato expresso domini regis facto per Jacobum Galcerandi, ejus portarium, non obstantibus quibusvis oppositionibus per quosvis in contrarium appositis et allegatis. —
[b] *Aquesta indicació està en A, al mig del dors del replec.*

XXIX

1366, octubre, 11. — Barcelona.

Pere III, a petició dels homes de la vall d'Aràn, confirma el privilegi que'ls hi havía concedit en 1336 sobre l'obligació del procurador reial de tenir taula de justicia.[1]

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 910 (abans: *Gratiarum 36 Petri III)*, f. 161, a l'Arxiu de la C. d'Aragó.

Nos Petrus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie],[a] attendentes nos dudum subscriptam concessionem fecisse hominibus et universitatibus vallis nostre Aranni, cum carta nostra, sigillo nostro pendenti munita, cujus series sequitur sub hiis verbis: Nos[b] Petrus, Dei gratia rex Aragonum, etc., ad comodum et utilitatem hominum universitatum locorum vallis nostre Aranni prout convenit intendentes et ut justitia per officiales dicte vallis plenius observetur et dicti officiales ad faciendam eandem melius animentur quodque per dictos officiales criminosi corrigantur et castigentur et paciffici in tranquillo statu permaneant et quieti, statuimus et ordinamus quod deinde procurator noster vallis Aranni, qui pro tempore fuerit, vel loca tenentes ejusdem antequam presumant uti dicto officio assecurent et habeant assecurare in loco sancte Marie de Medio Aranni in posse procuratorum locorum dicte vallis qui pro tempore fuerint, quibus ad recipiendam dictam securitatem plene comitimus vices nostras, de tenendo tabulam et alia faciendo, que facere teneantur juxta constitutiones celebrium Cathalonie curiarum; quam quidem tabulam teneantur tenere de triennio in triennium juxta constitutiones predictas, ob hoc ut

[a] *Nos Petrus, etc. B* — [b] *Tot lo que segueix imprès de lletra petita és repetició del doc.* XXIII.

[1] Vègis doc. XXIII.

fiat conquerentibus de eisdem justitie complementum; si vero ante assecuramentum predictum presumpserint uti dicto officio, non solum incurrant in penam indignationis nostre, immo etiam per nos rigide puniantur. Intendimus tamen quod habitatores dicte vallis teneantur exsolvere quitationes inquisitorum per nos assignandorum ratione tabule antedicte, dum vacaverint in eadem; volentes et ordinantes quod dicti inquisitores sint habitatores dicte vallis, et non aliunde. Mandantes universis et singulis procuratoribus dicte vallis vel loca tenentibus eorundem quod, predicta observando, contra ea non veniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem inde fieri jussimus, sigillo nostro appendicio comunitam. Data Ilerde quarto idus julii, anno Domini M.º CCC.º XXX.º VI.º; attendentes insuper pro parte dictorum hominum ac universitatum dicte vallis fuisse nobis humiliter supplicatum ut concessionem preinsertam et contenta in ea dignaremur de benignitate regia confirmare. Igitur, eorum in hac parte supplicationibus annuentes, preinsertam concessionem et omnia in ea contenta laudamus, approbamus ac etiam confirmamus prout eisdem melius et plenius actenus usi fuerunt. Mandantes per presentem procuratoribus dicte vallis ac universis et singulis officialibus ejusdem quatenus preinsertam concessionem et contenta in ea teneant et observent et teneri et observari faciant inviolabiliter per quoscumque prout superius continetur et inde ususi fuerint ac juxta predictas constitutiones Cathalonie generales inde hucusque factas et ordinatas, et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua ratione, si iram et indignationem nostram cupiunt evitare. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus, nostro sigillo pendenti munitam. Data Barchinone, undecima die octobris, anno a Nativitate Domini Mº CCCº LXº sexto nostrique regni XXXº primo.
Visa. R.

Johannes Vallispiri, mandato regio facto ad relationem Berengarii de Pratis, consiliarii et auditoris. p.

XXX

1381, octubre, 21. — Saragossa.

Pere III, a petició dels homes de la vall d'Aràn que li havíen ofert la quantitat de 2,000 florins d'or d'Aragó com a subsidi per a la guerra de Sardenya i per al seu viatge a Sicilia, considerant la situació estratègica de dita vall respecte de França i recordant la prohibició establerta per Jaume II de que en cap manera fos enagenada,[1] concedeix i promet solemnement que no pugui jamai aquesta ser separada en qualsevol forma de la Corona reial d'Aragó, Principat de Catalunya i Comtat de Barcelona.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 14.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 938 (abans: *Gratiarum 64 Petri III)*, f. 177, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació de Joan I.[2]

In Dei nomine. Pateat universis quod nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, attendentes nos pro exsolvendis illis magnis peccunie quantitatibus quas fidelibus nostris Petro dez Caus et Andree d'Olivella, campsoribus Barchinone, debebamus pro diversis ditis quas in sua tabula fecerant pro nobis de nonnullis peccunie quantitatibus, tam pro sostenimento regni Sardinie quam pro passagio quod ad dictum Sardinie et Sicilie regna facere intendebamus, quam etiam pro aliis negotiis urgentibus nostris et curie nostre utilitatem et comodum rei publice regnorum et terrarum nos-

[1] Vegis el § XXII del doc. VII. — [2] Vegis més avall, doc. XXXIV.

trarum concernentibus, pridem deliberasse facere venditionem de diversis villis, castris et locis nostris et inter alia de valle nostra Aranni cum cunctis locis sistentibus in eadem; attendentes etiam probos homines et universitates locorum dicte vallis, ad quorum aures venditio hujusmodi pervenerat, ipsam moleste gerentes, suos nuncios ad nos noviter destinasse ipsosque nuncios ad nos pro hiis humiliter recurrentes coram nobis et in nostro pleno consilio de quodam statuto per serenissimum dominum Jacobum, recolende memorie, regem Aragonum, avum nostrum, ut dicta vallis a corona regia Aragonum nunquam separari posset eis indulto, inserto in quadam carta, plura alia continente, sigillo magestatis dicti domini regis Jacobi in pendenti communita, data Ilerde, decimo kalendas septembris, anno Domini M° CCC° XIII.°, promptam fidem fecisse, cujus statutui tenor sic se habet: Denique[a] ad maximam instantiam et supplicationem procuratorum et sindicorum predictorum nobis factam, tam nomine suo quam nomine universitatum predictarum quarum procuratores existunt, statuimus et ordinamus imperpetuum, per nos et nostros, quod vallis predicta ex hoc statuto nostro semper unita sit regno nostro Aragonum et corone ejusdem regni nec per venditionem, donationem, permutationem aut alium quemvis modum a dicto regno et corona ipsius separari aut alienari valeat ullo modo; denuo attendentes dictos nuncios nobis humiliter supplicasse quod cum vallis predicta Aranni sit in frontaria de regni Francie constituta, per quam ad dictum Francie regnum habetur integre et eodem ad ipsam egressus, sitque vallis ipsa clavis et porta illarum partium regni et terrarum nostrarum et per consequens si a dicta corona et regno Aragonum titulo venditionis vel alio alienaretur eidem regno et rei publice regnorum et terrarum nostrarum dampna irreparabilia et scandala ac detrimenta subsequi possent, ipsam vallem a dicta corona et regno Aragonum

[a] *Aquest passatge imprès de lletra petita és repetició del* § XXII *del doc.* VII.

nequaquam separaremus, sed ipsam dicto regno et corone ac principatui Cathalonie et comitatui Barchinone perpetuo et incommutabiliter uniremus, aliquam quantitatem peccunie gratiosse succurrere volentes nobisque in subsidium solutionis quantitatum predictarum prout eorum posse sufficeret et suppeterent facultates nobisque dare et solvere offerentes; attendentes inquam quod nos omnibus supradictis et aliis circa hec considerandis intra aciem nostre mentis revolventes; habito prius inter nos et fidelem consiliarium et thesaurarium nostrum Petrum de Vallo, ex parte una, et dictos nuncios, ex altera, inde tractatu et colloquio; experti facti evidentia et rationis doctrina edocti quantum ex seggregatione a nostro regali ceptro villarum quidem aut locorum prosper enervetur status quantumque ex ipsorum connexitate et indivisibili unitate locorum eadem sublimetur celsitudo, ipsis nunciis concessimus dictam vallem non vendere nec a corona et regno nostro seggragare: acto et condito inter nos et ipsos ut duos mille florenos auri de Aragonia in subsidium dictarum quantitatum nobis exsolvant nosque faciamus et firmemus, juramento medio, dictis probis hominibus vallis Aranni privilegium subscriptum ut inferius continetur. Idcirco, moti ex causis predictis, tenore presentis publici instrumenti et privilegii cunctis temporibus valituri, ex certa scientia ac deliberate et consulte, per nos et omnes heredes et successores nostros concedimus et statuimus perpetuo ac promittimus in nostra bona fide et virtute subscripti juramenti vobis fidelibus nostris probis hominibus et universitatibus dicte vallis Aranni et locorum sistentium in eadem, qui nunc estis et fuerint imperpetum, licet absentibus tanquam presentibus, et scriptori nostro ac notario subscripto, tanquam publice persone ut infra stipulanti, quod vallem predictam Aranni seu loca in eadem sistentia, merum et mixtum imperium, jurisdictionem, superiorita-

tem, redditus vel jura aliqua eorundem vel nobis in seu pro eis pertinentes seu pertinere debentia quoquomodo vel jura et redditus que in ipsis valle seu locis habemus seu habebimus in futurum aut aliquam partem ipsorum, generaliter vel specialiter, nunquam a corona regia Aragonum, principatu Cathalonie et comitatu Barchinone separabimus, dividemus, segregabimus nec alienabimus, nec separari, dividi, seggregari faciemus nec permittemus, in filium seu filios, uxorem vel uxores, nec aliquam personam vel personas mundi, ecclesiasticas vel seculares, nobis propinquas vel extraneas, per modum seu viam donationis, infeudationis, venditionis, impignerationis, assignationis, permutationis seu legati in testamento vel absque testamento aut per modum de rahenes nec cujusvis alterius generis alienationis quocumque modo posset dici vel exprimi, ad imperpetuum vel ad tempus etiam breve, quavis causa seu necessitate quantumcumque ingente vel urgente, etiam si extrema necessitas nobis et nostris et corone nostre regie Aragonum et principatui Cathalonie esset vel censeretur vel utilitas publica vel privata diceretur, quinimo, ex nunc pro tunc et e converso, volumus et decernimus et vobis et dictis universitatibus legem pactionatam incommutabilem et perpetuam facimus et concedimus cum presenti quod vallis predicta et loca in ea sistentia cum terminis, territoriis, jurisdictionibus, superioritatibus, pertinentiis, integritatibus et juribus supradicte corone regie Aragonum, principatui Cathalonie et comitatui Barchinone predictis remaneant et sint unite perpetuo et incommutabiliter pariter et afixe. Nosque de presenti ipsam vallem et loca corone, principatui et comitatui predictis affigimus, incorporamus, unimus et vinculo indissolubili annectimus et agragamus, sic quod inde vallis predicta et loca ejusdem cum dictis suis territoriis, jurisdictionibus, superioritatibus, pertinentiis, integritatibus et juri-

bus sint et esse debeant perpetuo membrum dicte corone regie et principatus ac comitatus predictorum et sicut membrum notabile ab ipsius corone, principatu et comitatu tanquam a suo corpore nequaquam separari valeat per diem, oram, videlicet, nec momentum, sicut nec potest membrum a suo corpore absque lesione et deformatione ipsius ullatenus segregari; sed quicumque omni tempore fuerit rex Aragonum et comes Barchinone, et nullus alius, sit et esse habeat dominus directus et utilis dicte vallis et locorum eorundem ac omnium aliorum predictorum, sic quod omnis separatio, divisio, segregatio et alienatio ipsorum in totum vel in partem sit amodo nobis et successoribus nostris perpetuo vetita et penitus interdicta. Et si forsan per nos vel successores nostros, scienter vel ignoranter, contrarium fieret vel temptaretur de facto, cum de jure non posset, illud ipso facto, nunc pro tunc et e converso, decernimus et haberi volumus irritum penitus et inane, tanquam factum et attemptatum contra jus et legem pactionatam et proprium juramentum et in dispendium salutis eterne nostri et ipsorum successorum nostrorum ac in prejudicium etiam et jacturam dicte corone regie et dicti regni nostri et principatus ac comitatus predictorum et vestri dictorum proborum hominum et universitatum locorum dicte vallis, quibus jus in predictis sit et esse volumus quesitum, vigore presentis nostri privilegii, in consistentia et connexione perpetua cum dicta corona ac principatu et comitatu jamdictis et eorum indivisibili unitate, cui juri nunquam derogari volumus aliqua via mundi nec aliqua causa cogitata vel incogitata etiam si diceremus vel offerremus nos vobis super hiis vestrum solvere interesse. Nos enim, expresse et de certa scientia, quascumque leges et jura canonica et civilia ac etiam municipalia quibus permissum sit aut indultum certis casibus vel certis rationibus donationem, separationem vel

alineationem per reges aut principes seu quasvis alias personas fieri de civitatibus, villis, castris seu locis non obstante privilegio in contrarium inde facto quo ad hec irritas ex nostre regie plenitudine potestatis esse decernimus ac invalidas penitus et innanes et carere viribus et effectu; et eisdem, nunc pro tunc et e converso, renunciamus et pro renunciatis et cassis haberi volumus et jubemus, ex certa scientia et expresse, et presentem legem pactionatam dictis juribus contrariis volumus et decernimus prevalere illa universa jura que de presenti nostro privilegio seu actui suffregari possent, ex dicte nostre plenitudine potestatis huic nostre legi pactionate totaliter applicantes, nec etiam, illi vel illis personis in quam vel quas premissa alienarentur seu transferrentur adquirentur nec adquiri possent in eis jus aliquod in proprietate vel possessione. Et ulterius volumus ac vobis dictis probis hominibus et universitatibus presentibus et futuris concedimus quod in casu quo premissorum contrarium fieret, quod eo ipso quo nos vel nostri successores cogitabimus et incipiemus vel perficiemus predictas vallem Aranni et loca seu alia supradicta in totum vel in partem a totali, utili vel directo dominio corone regie, comitatus et principatus predictorum quomodolibet separare, dividere aut seggregare per modum donationis, venditionis, dotis constitutionis, infeudationis, venditionis, impignerationis et in emphiteosim donationis seu concessionis, sive per modum de rahenes seu cujusvis alterius generis alienationis, certificati de presenti privilegio et signanter de presenti clausula protinus non revocaretur et statum reduceretur in pristinum infra tamen spatium unius mensis, vallis predicta et loca ejusdem, cum terminis territoriis, jurisdictio, merum et mixtum imperium et omne dominium utile et directum et omnia jura nobis in eisdem pertinentia transeant ipso facto et jure sine aliquo hominis ministerio in quolibet dictorum casuum in vos, ex

donatione quam nunc ut ex tunc inde vobis dictis probis hominibus et universitatibus facimus, ante perfectionem hujusmodi separationis, divisionis, segregationis, donationis, dotis constitutionis, infeudationis, venditionis, impignerationis, permutationis et in emphiteosim donationis vel concessionis seu per modum de rehenes seu cujusvis alterius generis alienationis; que omnia nos et successores nostros nunc ut ex tunc constituimus a vobis nomine procuratorio possidere et vos qui nunc estis et successores vestri qui pro tempore fuerint possitis et possint vestra et eorum propria auctoritate apprehendere ea et ad dictum precarium ad vos resumere et quosvis officiales nostros ab officiis que ibi regent revocare et removere et alios pro nobis facere seu ordinare, absolventes nunc ut ex tunc, de certa scientia et deliberate, vos dictos probos homines et universitates predictas et singulares earum qui nunc sunt et tunc fuerint, si et cum casus evenerit, ab omnibus et singulis juramentis et homagiis, promissionibus et obligationibus et aliis omnibus et singulis quibus nobis et successoribus nostris teneamini et tenebimini propter que predicta possent impediri quomodolibet seu defferri. Nos enim renunciamus expresse et de certa scientia omnibus legibus et juribus, canonicis et civilibus, usaticis, usantiis, constitutionibus editis et edendis et consuetudinibus contra hec facientibus: renunciamus etiam regio et imperiali juri dicenti quod princeps legibus est solutus, submittentes nos et successores nostros huic nostre legi et aliis juribus sicut si mere privata persona essemus. Preterea volumus ac vobis dictis probis hominibus et universitatibus dicte vallis, presentibus et qui pro tempore fueritis, concedimus et liberam licentiam et facultatem plenariam elargimur quod in casu quo contrarium per nos vobis superius premissorum fieret seu quomodolibet temptaretur et non revocaretur ut est dictum, vos vel vestri succes-

sores illi vel illis cui vel quibus foret facta donatio, cessio, venditio, permutatio, impigneratio, infeudatio aut alia quevis alienatio de premissis, nec nobis nec nostris successoribus, seu officialibus, comissariis vel aliis personis potestatem habentibus tradendi possessionem de eisdem, nec jussibus et mandatis nostris et eorum teneamini aliquatenus obedire, immo eis contradicere et resistere cum armis et sine armis totis viribus licite valeatis tanquam personis extraneis et inimicis bona vestra vobis tollentibus vel tollere volentibus et officium aliquod seu jurisdictionem aliquam non habentibus, quod seu quam cum presenti totaliter auferimus et abdicamus et quibus non essetis in aliquo obligati; nec etiam officiales et subditi nostri, presentes et futuri, teneantur vel sint astricti aliquibus mandatis, jussibus seu provisionibus nostris nec successorum nostrorum quantumcumque penalibus et fortioribus eis fiendis, tam super indicendis exercitibus quam alia ratione seu occasione dicte possessionis tradende, ullatenus obedire, quosquidem exercitus nos vel nostri successores aut officiales nostri non possimus nec possint indicere ex causa supradicta nec alias contra vos procedere ullo modo, quin potius sit nobis et dictis successoribus nostris via predicta faciendi preclusa et omnis potestas penitus abdicata; absolventes nichilominus ad cautelam et penitus liberantes et immunes facientes omnes et singulas universitates et singulares personas civitatum, villarum, castrorum et locorum nostrorum, presentes et futuros, nunc pro tunc, ab ipsis exercitibus et penis que inde eis poni possent. Et si forte propter contradictionem et resistentiam de quibus superius mentio habetur in personis alicujus vel aliquorum dampna sive mala inde fuerint subsecuta que per eos illata vel perpetrata dicerentur, de ipsis nobis vel correctioni aut punitioni nostre aut successorum nostrorum seu alterius cujusvis non teneamini ullo modo nec vobis possit

proinde quevis infamia notari nec infligi punitio aliqualis nec acusatio aliqua contra vos fieri de premissis, imo nunc pro tunc et e converso sitis ab ipsis absoluti, quitii perpetuo et immunes. Et ut predicta tenacius observentur promittimus in nostra bona fide regia, in qua vivimus et salvari speramus, ac juramus per dominum Deum et ejus sancta IIII^or Evangelia, nostris manibus corporaliter tacta, quod ea omnia et singula prout expressa sunt superius et quelibet ipsorum firmiter et ad hunguem perpetuo tenebimus, servabimus, attendemus et complebimus irrefregabiliter, et in nullo contrafaciemus vel veniemus nec contrafieri permittemus vel consentiemus jure aliquo sive causa. Renunciantes sub juramento predicto, de certa scientia et consulte, super hiis omni juri, usatico et consuetudini, privilegio et aliis quibuscumque adversantibus quomodolibet ad premissa, que omnia quibus generaliter renunciamus haberi volumus pro appositis et insertis in presenti privilegio singulariter et distincte; renunciantes etiam juri dicenti generalem renunciationem non valere nisi premittatur specialis. Inclitum, insuper, et magnificum infantem Johannem, primogenitum nostrum carissimum, ducem Gerunde comitemque Cervarie, universalem heredem et successorem nostrum, sub paterne benedictionis obtentu, et quoscumque alios successores nostros ad observantiam omnium premissorum pro solidantia hujusmodi perpetue unitatis efficaciter obligamus; injungentes eisdem ut predicta omnia laudent et confirment medio juramento. Premissa, igitur, omnia et singula volumus, concedimus, statuimus, promittimus, convenimus et paciscimur nos dictus rex, per nos et nostros heredes et successores nostros, vobis dictis probis hominibus et universitatibus dicte vallis Aranni et locorum ejusdem, presentibus et futuris, et notario subscripto tanquam publice persone pro vobis et omnibus universitatibus civitatum, villarum et locorum

regni et principatus et comitatus predictorum ac omnibus aliis quorum interest, intererit et interesse potest, poterit et debebit, recipienti, paciscenti ac etiam legittime stipulanti eis melioribus et utilioribus viis, modis et formis quibus intentioni vestre valeat adeptari et prout melius et securius possit intelligi, dici et cogitari ad observantiam premissorum, omni fraude sublata. Mandantes cum presenti vicem especiale in hiis gerenti, dicto generali gubernatori ejusque vices gerentibus ceterisque officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, vel dictorum officialium loca tenentibus quod presens privilegium et omnia et singula in eo contenta rata et firma habeant, teneant et observent et contra ea non veniant nec aliquem contravenire permittant quavis causa. In cujus rei testimonium presens publicum instrumentum fieri et nostra bulla plumbea in pendenti jussimus communiri. Quod est actum et datum in aljafaria nostra civitatis Cesarauguste, XXI[a] prima die octobris, anno a Nativitate Domini M[o] CCC[o] LXXX[o] primo regnique nostri quadragesimo sexto.[1]
Decanus Urgelli. — Vidit dominus rex.

1 El mateix dia expedí el propi rei la següent ordre, que transcric per el seu interès: «Nos Petrus, etc., ex relatione veridica percepimus quod gentes regni Francie et alie extranee nationis, ut solutionem leude quam pro rebus seu mercibus quas a valle Aranni extrahunt vel in eadem inmittunt possint declinare, relinquentes caminum regale et assuetum per aliud suum faciunt transitum in fraudem juris dicte leude quam per talem viam solvere ommittunt; ideo super hiis debite providere et fraudibus que per talem modum cotidie comittuntur occurrere volentes, tenore presentis volumus, statuimus et ordinamus quod aliquis seu aliqui, cujuscumque status aut conditionis existant, inmitenttes in dictam vallem vel abstrahentes ab eadem aliquas res, bona seu merces pro seu de quibus leuda habeat solvi, habeant suum transitum facere per caminum regalem majorem et non per alium et quod dictam leudam pro dictis bonis, rebus seu mercibus in loco de Cap d'Aran dicte vallis solvere teneantur, sub pena .D.[orum] florenorum auri quam a contrafaciente levari et exigi totiens quotiens contrafactum fuerit volumus et jubemus. Mandantes cum hac eadem, de certa scientia et expresse, castellano Castri Leonis dicte vallis ceterisque officialibus nostris per loca dicte vallis constitutis necnon collectoribus et receptoribus seu arrendatoribus juris predicte leude quod ordinationem et statutum nostra hujusmodi rata et firma ha-

Signum *(en blanc)* Petri, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, qui hec laudamus, firmamus et juramus.[1]

Testes hujus rei sunt: Petrus de Vallo, consiliarius et thesaurarius, et Antonius de Naves, de consilio domini regis.

Sig(*s. man*)num Francisci Bisbals, dicti domini regis

beant, teneant et observent et observari faciant et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant quavis causa et dictam penam a contrafacientibus totiens quotiens contrafactum fuerit exigant atque levent quodque predicta statutum et ordinationem per loca assueta dicte vallis voce preconis publicari faciant, ne aliquis sub ignorantie nubilo valeat excusari. In quorum testimonium hanc fieri jussimus, nostro sigillo comuni munitam. Data Cesarauguste, XXIº die octobris, anno a Nativitate Domini millesimo CCC LXXX primo». *(Registre 938,* f. 185).

[1] El rei Pere, passant per sobre d'aquest privilegi, va empenyar la vall d'Aràn, en 1386, al comte de Pallars; però els aranesos no s'hi conformaren i varen fer resistencia an aquest quan intentà pendre'n possessió. L'infant Joan, primogènit, va posar-se del costat dels aranesos, en contra de dit empenyorament, i en aquest sentit escrigué, a 14 de setembre de dit any, una carta *(Registre 1733,* f. 141) als concellers i prohomes de Barcelona dient-els-hi que supliquessin al rei, juntament amb els enviats de la vall que hi anaven per aquest objecte, fos observat en tota sa integritat aital privilegi, del qual els en hi enviava una copia. El mateix dia el propi primogènit declarava que'ls homes de la vall d'Aràn estaven baix la protecció i custodia reial i seva, amb el següent document: «Infant en Johan, etc. Als amats e feels nostres los portant veus per nos en los regnes d'Aragó e de Valencia e en lo principat de Cathalunya e tots e sengles altres officials del dit senyor rey e nostres dins los dits regnes e principat constituits o a lurs lochtinents al qual o als quals les presents pervendran, salut e dileccio. Com nos hajam reebuts e tingam sots proteccio e custodia del dit senyor rey e nostra los jurats e prohomens de la vall d'Aran e altres habitants en aquella e los bens de cascu de aquells, em per amor d'aço notiffican a vosaltres e a cascu de vosaltres la dita salva proteccio e custodia, deym e manam e pena de mil florins d'or posam a vosaltres e a cascu de vosaltres que'ls dits jurats e prohomens de la dita vall ne a alcu de aquells ne bens lurs en alcuna manera no agreugets, maltractets ne inquietets, agravar maltractar o inquietar façats, ans a ells e cascun d'ells e a lurs bens la dita proteccio e custodia nostra tingats e no y contravengats per alguna raho si la pena dessus dita cobejats squivar, faents publicar ab veu de crida la dita salva guarda e proteccio dins les jurisdiccions a vosaltres comanades tota vegada que per los dits jurats e prohomens o sindich o procuradors lurs ne serets requests, segons que es acostumat. Dada en Gerona, a XIIII dies de setembre, en l'any M CCC LXXXVI. PRIMOGENITUS. — Dominus rex mandavit mihi Johanni Roboli». *(Registre 1691,* f. 125, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.)

scriptoris ejusque auctoritate notarii publici per totam terram et dominationem suam, qui hec scribi feci et clausi. Et corrigitur in lineis IIIIª: «ad nos pro hiis» et XIIª: «offerentes» et in penultima: «bulla plumbea».

Dominus rex mandavit mihi Francisci Bisbals, in cujus posse firmavit et juravit. — Dominus rex habuit eam pro visa. Prothonotarius. [a]

Registrata [b]

XXXI

1385, juliol, 1. — Girona.

Pere III, confirma un privilegi[1] *de Jaume I en favor dels homes de la vall d'Aràn.*

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 945 (abans: *Gratiarum 71 Petri III),* f. 68 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Petrus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie],[a] attendentes illustrissimum dominum Jacobum, regem Aragonum, abavum nostrum, memorie recolende, fecisse in favorem proborum hominum vallis Aranni provisionem subsequentem: Jacobus,[b] Dei gratia rex Aragonum, Majoricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispessulani, nobilibus, dilectis et fidelibus suis universis richis hominibus, militibus,

[a] *Aquestes indicacions estàn escrites en A dins el replec inferior del pergamí; i al marge esquer d'elles hi ha:* In gratiarum. — [b] *Aquesta indicació està escrita en A, al mig del dors del replec.*

[a] Nos Petrus, etc. *B.* — [b] *Lo imprès en lletra petita és repetició del doc.* I

[1] El doc. I.

vicariis, bajulis, merinis, suprajunctariis, justitiis et universis aliis officialibus et subditis nostris ad quos presentes pervenerint, salutem et dilectionem. Noveritis nos intrasse personaliter in vallem de Aran et homines ejusdem vallis receperunt nos cum magna reverentia et honore, tanquam naturalem dominum eorundem, et obedierunt nobis in omnibus ut boni vassalli debent suo domino obedire. Unde, cum nos de ipsis, tanquam de fidelibus et bonis hominibus nostris, paccati simus et eos in suo jure defendere teneamur et securos per omnia loca terre et jurisdictionis nostre tenere, dicimus et mandamus vobis firmiter et districte quatenus eosdem homines vallis de Aran, cum omnibus bestiis et mercibus ac rebus eorum, permittatis ire et redire per omnia loca terre jurisdictionis nostre et stare ibidem salve pariter et secure, tam in heremo quam in populato, et eos vel bona eorum non invadatis, capiatis, impediatis, detineatis, marchetis, offendatis seu etiam pignoretis, culpa, crimine seu delicto [c] alieno, nisi ipsi debitores vel fidejussores fuerint manifesti; nec in hiis etiam casibus nisi prius in eis fatica inventa fuerit de directo. Nos enim eos homines dicte vallis, presentes et futuros, tanquam homines nostros proprios cum omnibus bonis eorum sub nostra constituimus comenda et guidatico speciali. Quicumque autem contra hoc mandatum nostrum venire attemptaverit iram et indignationem nostram et penam mille morabatinorum se noverit incursurum, dampno eis illato primitus restituto, et nos nichilominus procederemus contra ipsum tanquam adversus illum qui nostros proprios homines deprimeret. Si qui vero querimoniam habuerint de predictis hominibus vel aliquo eorum, compareant coram nobis; et nos faciemus, in posse nostro vel alicujus hominis nostri, fieri querelantibus ab eisdem justitie complementum. Datum in valle de Aran, X.º kalendas augusti, anno Domini M.ºCC.ºLX.º quinto. Attendentes insuper pro parte vestri proborum hominum nunc habitantium in dicta valle seu in locis sistentibus in eadem fuisse nobis humiliter supplicatum ut provisionem seu concessionem preinsertam et usum inde secutum confirmare ac etiam de novo vobis concedere de nostri benignitate regia dignaremur; igitur, vestris in hac parte supplicationibus annuentes, eandem provisionem seu concessionem et omnia in ea contenta necnon

[c] *Primerament, en B, hi havia escrit debito*

usum inde secutum laudamus, approbamus, ratificamus et confirmamus et etiam de novo concedimus serie cum presenti, per quam mandamus inclito et magnifico infanti Johanni, carissimo primogenito ac in universis regnis et terris nostris gubernatori nostro generali, ejusque vices gerentibus necnon vicariis, bajulis, justitiis, salmadinis et universis aliis officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, dictorumque officialium loca tenentibus quatenus hujusmodi confirmationem et concessionem per nos factam de novo firmas habeant, teneant et observent et non contraveniant quavis causa. In cujus rei testimonium hanc vobis fieri jussimus, nostro sigillo pendenti munitam. Data Gerunde, prima die julii, anno a nativitate Domini Mº CCCº LXXXº quinto regnique nostri quinquagessimo.
Petrus Comitis, promotor.

Dominus rex mandavit mihi Guillermo Poncii.

XXXII

1387, mars, 1. — Barcelona.

Joan I concedeix als homes de la vall d'Aràn que cada any se celebrin a Viella fires que durin vuit dies des del dimarts de Pasqua; donant especial guiatge als que hi concorrin.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 1891 (abans: *Gratiarum 2 Joannis I)*, f. 123, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Johannes, Dei gratia [rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone,

Rossilionis et Ceritanie],[a] circa meliorationem vallis nostre d'Aran ut convenit intendentes, ut valle ipsa suscipiat crementum, ad humilem supplicationem vestri proborum hominum et universitatuum dicte vallis propterea nobis factam, tenore presentis concedimus et licentiam plenariam impertimur vobis, juratis, probis hominibus et universitati dicte vallis quod in ipsa valle, videlicet in loco de Vella, sint et celebrentur de cetero quolibet anno nundine perpetuo, videlicet die martis post festum resurrectionis Domini, et durent per octo dies continue sequentes.[b] Volentes et concedentes quod omnes et singuli, cujuscumque legis aut conditionis existant, ad dictas nundinas venientes cum rebus et mercibus quas secum detulerint sint salvi et securi in veniendo et stando ac etiam redeundo et sub nostra speciali protectione et guidatico constituti; sic quod non possint capi, detineri, impignorari, marcari seu aliquatenus impediri, culpa, crimine vel debitis alienis, nisi ipsi in eis principales fuerint aut fidejussorio nomine obligati, nec etiam in hiis casibus nisi prius in eis fatica inventa fuerit de directo. Excipimus tamen ab hiis et excludimus proditores, bausatores, hereticos aut sodomitas, fabricatores false monete, fractores itinerum vel crimen lese magestatis comittentes. Omnibus et singulis ad dictas nundinas venientibus ex uberiore gratia concedentes quod infra quatuor annos a data presentis carte nostre in antea numerandos pro aliquibus rebus seu mercibus quas ad dictas nundinas detulerint seu extraxerint ab inde lezdam aliquam seu aliud jus quodcumque nobis solvere minime teneantur. Mandamus igitur per presentem cartam nostram procuratori nostro in dicta valle ejusque vices gerentibus, vicariis, bajulis ceterisque officialibus nostris, presentibus et futuris, quod con-

[a] Nos Johannes, Dei gratia etc., *B.* [b] *B diu sequentem*

cessionem nostram hujusmodi teneant firmiter et observent et faciant perpetuo inviolabiliter observari et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. Quicumque autem, ausu temerario ductus, contra premissa venire presumpserit, iram et indignationem nostram et penam mille morabatinorum auri, nostro erario aplicandorum, se noverit absque remedio aliquo incurrisse, dampno illato primitus et plenarie restituto. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri et nostro sigillo in pendenti jussimus comuniri. Data Barchinone, prima die martii, anno a Nativitate Domini millesimo CCC° LXXX° septimo regnique nostri primo. Francisciscus Ça Costa.

Signum *(s. reial)*[b] Johannis, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, qui predicta concedimus et laudamus.

Testes: Infans Martinus, dux Montisalbi, Philipus Dalmatii, vicecomes de Ruppebertino, Gastonus de Montecatheno, Petrus d'Artes et Berengarius de Ortafano, milites.

Dominus rex mandavit mihi Bernardo de Jonquerio.

[b] *En blanc en B.*

XXXIII

1387, mars, 1. — Barcelona.

Joan I, a petició dels homes de la vall d'Aràn, estableix algunes regles respecte dels notaris i dels oficials de dita vall.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 1891 (abans: *Gratiarum 2 Joannis I)*, f. 132 v.°, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Pateat universis quod nos Johannes, Dei gratia [rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie],[a] volentes indempnitatem vallis d'Aran et habitantium in eadem presentium et futurorum omnino procurare [et][b] constitutionibus generalibus Cathalonie scriptis ordinationibus ipsius omnino esse conformes. Idcirco, ad humilem supplicationem per vos juratos et probos homines vallis d'Aran propterea nobis factam, tenore presentis privilegii, cunctis temporibus valituri, statuimus et ordinamus quod ali- § 1
quis notarius sive notarii non possint nec sint ausi recipere nec facere scripturas, processus, inquisitiones nec alios actus curie ipsius vallis in dicta valle inter habitatores in ipsa valle nisi fuerint oriundi, domiciliati et naturales dicte vallis; et quod ipsi notarii seu notarius in ipsius fine regiminis habeant et teneantur prestare cautionem idoneam, in posse procuratoris nostri et consulum ac procerum dicte vallis vel dicti procuratoris locum tenentis, quod dictas scripturas a dicta valle non extrahant nec

[a] Dei gratia etc., *B*. — [b] *B deu et*.

extrahi faciant modo aliquo sive causa, immo si per viam transportationis sui domicilii vel alia quavis causa per longum tempus a dicta valle ipsum notarium seu notarios absentare contigerit, illas scripturas ponat et admittat in posse curie vel alicujus notarii in dicta valle domiciliati qui easdem teneat et pro eisdem consimilem securitatem teneatur facere et prestare. Attamen nostre intentionis est quod casu quo pro aliquibus negotiis arduis ad dictam vallem aliquem notarium seu notarios mittere nos contigerit, ille talis notarius seu notarii, dum tamen sint ydonei, possint et valeant licite processus, inquisitiones, contractus, acta, attestationes, predictis non obstantibus, in dicta valle recipere et conficere et ipsas a dicta valle extrahere licite et impune. Prohibimus tamen ut nullus notarius abstrahat aliquam cartam in forma publica nisi

§ 11 ad instantiam partis fuerit requisitus. Statuimus etiam et ordinamus perpetuo quod omnes et singuli officiales ordinarii dicte vallis in ipsorum officiorum regimine teneantur prestare juramentum ad sancta quatuor Dei evangelia quod tenebunt constitutiones Cathalonie generales, franquitates, libertates, consuetudines et bonos usus dicte vallis prout in libris curie vestre et ipsius vallis largiflue est contentum, alias quod in dictis officiis minime admittantur; et casu quo contrarium fiet, talis admissio sit irrita atque nulla. Mandantes serie cum presenti procuratori nostro ipsius vallis d'Aran aliisque universis et singulis officialibus et subditis nostris ac notariis et dictorum officialium loca tenentibus, presentibus et futuris, quatenus presens privilegium, statutum et ordinationem nostras hujusmodi perpetuo teneant firmiter et observent et inviolabiliter observari faciant et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione sive causa. In cujus rei testimonium hanc vobis fieri jussimus, nostro sigillo pendenti munitam. Data Barchinone prima die martii,

anno a Nativitate Domini M° CCC° LXXX° VII° regnique nostri primo. Franciscus Ça Costa.

Signum *(s. reial)* [c] Johannis, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie.

Testes sunt:

Infans Martinus, dux Montisalbi,

Philipus Dalmatii, vicecomes de Ruppebertino,

Gastonus de Montecatheno,

Petrus d'Artes et

Berengarius de Ortafano, milites.

Sig (*s. man.*) [d] num Bernardi de Jonquerio, secretarii [e] dicti domini regis, qui de mandato ipsius hec scribi feci et clausi. [f]

Dominus rex mandavit mihi Bernardo de Jonquerio.

P.

XXXIV

1387, mars, 1. — Barcelona.

Joan I confirma als homes de la vall d'Aràn el privilegi [1] *que'ls hi havía concedit Pere III en 1381 de no separar mai la dita vall de la Corona reial d'Aragó, Principat de Catalunya i Comtat de Barcelona.*

[c] *En blanc en B.* — [d] *En B hi ha una creu.* — [e] *B diu* secretarique. — [f] *Aquí hi seguiría en A la indicació de les esmenes fetes en dit exemplar, car en B hi ha: etc.*

[1] Vegis el doc. XXX.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 8. — *A'* Altre exemplar que no va arrivar a ser signat per el rei, ni clausurat pel secretari, ni segellat. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 9.[1]

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 1890 (abans: *Gratiarum 1 Joannis I)*, f. 172, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació feta en la cort de Montsó el dia 19 de maig de l'any 1389; de la qual n'hi ha l'original, en pergamí que havía portat segell pendent, en l'Arxiu general de la vall d'Aràn, document n.º 15 i la copia corresponent en el registre 1903 (abans: *Gratiarum 14 Joannis I)*, f. 28, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.[2]

TRADUCCIÓ. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats*, p. 50.[a]

Nos Johannes, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, vidimus quoddam privilegium per

[a] *Es traducció de l'acte de cort confirmatori, que comensa a la p. 44.*

[1] Porta la subscripció den Ça Costa; i en la part inferior del pergamí hi consta que fou comprobat amb el registre per en Berenguer Segarra. — [2] L'encapsalament d'aquest acte de cort es aital: «In Dei nomine. Noverint universi quod die mercurii de mane nonadecima mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo octuagesimo nono illustrissimo principe et domino Johanne, Dei gratia rege Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comiteque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, in villa Montissoni personaliter residente et generalem curiam celebrante, ipsa generali curia convocata et congregata more solito intus ecclesiam monasterii fratrum Minorum dicte ville pro ejusdem curie negotiis tractandis et peragendis, jamdicto domino rege inibi personaliter existente et sedente altius in sua regali cathedra seu solito solio, oblata ibimet per discretum Raymundum Burrull, rectorem parrochialis ecclesie loci de Hunya, sindicum et procuratorem universitatum locorum et castrorum vallis Aranni, ac lecta per me Petrum de Cumba, scriptorem dicti domini regis ejusque auctoritate notharium infrascriptum ac etiam scriptorem dicte curie pro brachio baronum nobilium et militum principatus Cathalonie, ad instantiam maximam dicti sindici seu procuratoris, coram dictis domino rege et curia supplicatione tenoris sequentis: ¶ A vos molt alt e molt excellent princep e senyor e a la molt reverent, alta, noble e honorable cort general que de present se celebra en la vila de Montço humilment supplican demostren los sindichs e procuradors de les universitats dels locs e castells de la vall d'Aran que com vos molt alt senyor rey, per la gracia de Deu ara regnant, per esguart dels grans afanys e dampnatges per los habitants en la dita vall per naturalea e leyaltat lur sostenguts e specialment e assenyalada per rao de la venda o empenyorament feta o fet per lo senyor

serenissimum dominum Petrum, recolende memorie, genitorem nostrum, ejusque bulla plumbea in pendenti comunitum, vobis juratis et probis hominibus ac toti universitati vallis d'Aran indultum seu concessum, hujusmodi seriei: In[b] Dei nomine. Amen. Pateat universis quod nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, etc., attendentes nos pro exsolvendis illis magnis peccunie quantitatibus quas fidelibus nostris Petro dez Caus et Andree d'Olivella, campsoribus Barchinone, debebamus pro diversis ditis quas in sua tabula fecerant pro nobis de nonnullis peccunie quantitatibus, tam pro sUstenimento regni Sardinie quam pro

[b] *Tot lo que va imprès de lletra petita és repetició del doc.* XXX.

rey en Pere, de bona memoria, pare de vos dit senyor, de la dita vall d'Aran al comte de Pallars e per moltes altres justes raons hajats confirmats a la dita vall e als habitants en aquella los privilegis atorgats e fets a la dita vall per los predecessors de vos, Senyor, de no separar la dita vall de la reyal corona d'Aragó ne del principat de Cathalunya, la qual vall es membre principal de la ciutat de Barchinona; e no resmenys haja fet e atorgat a la dita vall e habitants en aquella privilegi e franquesa de tots vectigals e exaccions reyals e vehinals per tota la terra e senyoria vostra segons que en les cartes dels dits privilegis e confirmacio d'aquells es pus largament contengut; perço, senyor e senyors, placia a vosaltres per reverencia de Deu e per los esguarts dessus dits confermar per acte de cort los privilegis e confirmacions demunt dites. Nostre senyor Deu per la sua mercé vos endres en vostres afers a laor e gloria de Deu e honor de vos, senyor, e de la vostra reyal corona e profit de la cosa publica. Amen. Et exhibitis etiam inibi privilegiis et eorum confirmationibus supranominatis per sindicum seu procuratorem jamdictum, dictus dominus rex et generalis curia supradicta, audita supplicatione jamdicta habitoque super privilegio tantum de non separando vallem predictam a regia Aragonum corona eidem valli et ejus habitatoribus concessi et ejus confirmatione regia inde secuta, tacitis seu ommissis aliis contentis in supplicatione jamdicta, quodam colloquio et tractatu in curia supradicta in presentia mei, scriptoris et notharii predicti et infrascripti, ac testium, videlicet: discretorum Bartholomei de Vilalba, notharii civitatis Valencie, Andree Figuera, notharii civitatis Barchinone, et Guillermi Vilareti, notharii et scriptoris dicte curie pro civitate Ilerde, ad hec specialiter vocatorum et sumptorum; ex certa scientia omnes concorditer, demptis dumtaxat et dissentientibus ac contradicentibus ad hoc egregio viro Johanne, comite Impuriarum, et Berengario de Comenge, domicello, procuratore nobilis viri Hugonis, comitis Pallariensis, dissensu ac contradictione dictorum comitis et procuratoris non obstantibus, laudarunt, approbarunt, ratificarunt et confirmarunt per actum generalis curie privilegium predictum de non separando vallem jamdictam, prout latius et plenius continetur in dicto privilegio et ejus confirmatione que sunt sequentium serierum». Aqui hi segueix transcrit el present doc. XXXIV. La continuació, després de la fórmula de clausura «De quibus omnibus et singulis supradictis dictus sindicus petiit dictusque domi

passagio quod ad dictum Sardinie et Sicilie regna facere intendebamus, quam etiam pro aliis negotiis urgentibus nostris et curie nostre utilitatem et comodum rei publice regnorum et terrarum nostrarum concernentibus, pridem deliberasse facere venditionem de diversis villis, castris et locis nostris et inter alia de valle nostra Aranni, cum cunctis locis sistentibus in eadem; attendentes etiam probos homines et universitates locorum dicte vallis, ad quorum aures venditio hujusmodi pervenerat, ipsam moleste gerentes, suos nuncios ad nos noviter destinasse ipsosque nuncios ad nos pro hiis humiliter recurrentes coram nobis et in nostro pleno consilio de quodam statuto per serenissimum dominum Jacobum, recolende memorie, regem Aragonum, avum nostrum, ut dicta vallis a corona regia Aragonum nunquam separari posset eis indulto, inserto in quadam carta, plura alia continente, sigillo magestatis dicti domini regis Jacobi in pendenti communita, data Ilerde, decimo kalendas septembris, anno Domini Mº CCCº XIII.º, promptam fidem fecisse, cujus statuti tenor sic se habet: «Denique ad maximam instantiam et

nus rex et tota dicta curia, exceptis dumtaxat dictis comite Impuriarum et procuratore comitis Pallariensis, voluerunt et mandarunt fieri et ipsi sindico tradi publicum instrumentum per me, scriptorem et notharium predictum infrascriptum, ad habendum de premissis memoriam in eternum. Qùe fuerunt acta die, hora, anno et loco predictis, presentibus dictis domino rege et curia generali ac me, dicto infrascripto scriptore et nothario, et testibus supradictis ad hec vocatis specialiter et assumptis. Signum *(s. reial)* Johannis, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, qui supradictum actum factum in generali curia ut superius descriptum est laudamus, approbamus, firmamus ac hujus serie validamus et hujusmodi firmam nostram hic apponi jubemus manu fidelis scriptoris nostri Petri de Cumba, auctoritate regia per totam terram et dominationem nostram notharii publici, in cujus posse dictus actus curie factus fuit dicta nonadecima die madii anno predicto regnique nostri tertio. Et pro majori premissorum omnium corroboratione sigillum magestatis nostre in pendenti hic jussimus apponendum. Rex Johannes. Sig *(s. man)* num mei Petri de Cumba, scriptoris prefati domini regis ejusque auctoritate nothàrii publici per totam terram et dominationem suam, qui premissis omnibus una cum prenominatis testibus, dum in mei presentia seu posse in dicta generali curia ut premittitur agerentur, vocatus et requisitus interfui eaque in hanc publicam formam ad requisitionem prefati sindici redegi ac scripsi, cum raso et emendato in vicesima tertia linea ubi dicitur: «ex parte una et dictos nuncios ex altera inde tractatu et colloquio experti facti evidentia et rationis doctrina edocti quantum ex se»; et clausit. — Dominus rex in dicta generali curia mandavit mihi Petro de Cumba. Vidit eam Guillermus de Vallesicca, vicecancellarius, qui dixit eam posse expediri. Bonanatus Egidii. — In gratiarum XIIII.» Al mig del dors del replec: «Registrata». En el procés de les corts de Montsó de 1388-89, inèdites encara, no hi ha indicació d'aquest acte de cort.

suplicationem procuratorum et sindicorum predictorum nobis factam, tam nomine suo quam nomine universitatum predictarum quarum procuratores existunt, statuimus et ordinamus imperpetuum, per nos et nostros, quod vallis predicta ex hoc statuto nostro semper unita sit regno nostro Aragonum et corone ejusdem regni, nec per venditionem, donationem, permutationem aut alium quemvis modum a dicto regno et corona ipsius separari aut alienari valeat ullo modo; denuo attendentes dictos nuncios nobis humiliter supplicasse quod cum vallis predicta Aranni sit in frontaria regni Francie constituta, per quam ad dictum Francie regnum habetur ingressus et de eodem ad ipsam egressus, sitque vallis ipsa clavis et porta illarum partium regni et terrarum nostrarum et per consequens si a dicta corona et regno Aragonum titulo venditionis vel alio alienaretur eidem regno et rei publice regnorum et terrarum nostrarum dampna irreparabilia et scandala ac detrimenta subsequi possent, ipsam vallem a dicta corona et regno Aragonum nequaquam separabimus, sed ipsam dicto regno et corone ac principatui Cathalonie et comitatui Barchinone perpetuo et incommutabiliter uniremus, aliquam quantitatem peccunie gratiosse succurrere volentes nobisque in subsidium solutionis quantitatum predictarum prout eorum posse sufficeret et suppeterent facultates nobisque dare et solvere offerentes; attendentes inquam quod nos omnibus supradictis et aliis circa hec considerandis intra aciem nostre mentis revolventes; habito prius inter nos et fidelem consiliarium et thesaurarium nostrum Petrum de Vallo, ex parte una, et dictos nuncios, ex altera, inde tractatu et colloquio, experti facti evidentia et rationis doctrina edocti quantum ex segregatione a nostro regali ceptro villarum quidem aut locorum prosper enervetur status quantumque ex ipsorum connexitate et indivisibili unitate locorum eadem sublimetur celsitudo, ipsis nunciis concessimus dictam vallem non vendere nec a corona et regno nostro segragare: acto et condito inter nos et ipsos ut duos mille florenos auri de Aragonia, in subsidium dictarum quantitatum, nobis exsolvant nosque faciamus et firmemus, juramento medio, dictis probis hominibus vallis Aranni privilegium subscriptum ut inferius continetur. Idcirco, ex causis predictis, tenore presentis publici instrumenti et privilegii, cunctis temporibus valituri, ex certa sciencia ac deliberate et consulte per nos et omnes heredes et successores nostros concedimus et statuimus perpetuo ac promittimus in nostra bona fide et virtute subscripti juramenti vobis fidelibus nostris probis hominibus et universitatibus dicte vallis Aranni et locorum existencium in eadem qui nunc estis et fuerint

imperpetuum, licet absentibus tanquam presentibus, et scriptori nostro ac notario subscripto, tanquam publice persone ut infra stipulanti, quod vallem predictam Aranni seu loca in eadem sistentia, merum et mixtum imperium, jurisdictionem, superioritatem, redditus vel jura aliqua eorundem vel nobis in seu pro eis pertinentes seu pertinere debentia quoquomodo vel jura et redditus que in ipsis valle seu locis habemus seu habebimus in futurum, aut aliquam partem ipsorum, generaliter vel specialiter, nunquam a corona regia Aragonum, principatu Cathalonie et comitatu Barchinone separabimus, dividemus, segregabimus nec alienabimus, nec separari, dividi, segregari faciemus nec permittemus in filium seu filios, uxorem vel uxores, nec aliquam personam vel personas mundi, ecclesiasticas vel seculares, nobis propinquas vel extraneas, per modum seu per viam donationis, infeudationis, venditionis, impignerationis, assignationis, permutationis seu legati in testamento vel absque testamento aut per modum de reenes nec cujusvis alterius generis alienationis, quocumque modo posset dici vel exprimi, ad imperpetuum vel ad tempus etiam breve, quavis causa seu necessitate quantumcumque ingente vel urgente, etiam si extrema necessitas nobis et nostris et corone nostre regie Aragonum et principatui Cathalonie esset vel censeretur vel utilitas publica vel privata diceretur, quinimo, ex nunc pro tunc et e converso, volumus et decernimus et vobis et dictis universitatibus legem pactionatam incommutabilem et perpetuam facimus et concedimus cum presenti quod vallis predicta et loca in ea sistentia cum terris, territoriis, jurisdictionibus, superioritatibus, pertinentiis, integritatibus et juribus supradicte corone regie Aragonum, principatui Cathalonie et comitatui Barchinone predictis remaneant et sint unite perpetuo et incommutabiliter pariter et afixe. Nosque de presenti ipsam vallem et loca corone, principatui et comitatui predictis affigimus, incorporamus, unimus et vinculo indissolubili annectimus et agregamus, sic quod inde vallis predicta et loca ejusdem cum dictis suis territoriis, jurisdictionibus, superioritatibus, pertinentiis, integritatibus et juribus sint et esse debeant perpetuo membrum dicte corone regie et principatus ac comitatus predictorum; et sicut membrum notabile ab ipsius corone, principatu et comitatu tanquam a suo corpore nequaquam separari valeat per diem, oram, nec momentum, sicut nec potest membrum a suo corpore absque lesione et deformatione ipsius nullatenus segregari, sed quicumque omni tempore fuerit rex Aragonum et comes Barchinone, et nullus alius, sit et esse habeat dominus directus et utilis dicte vallis et locorum eorundem et omnium aliorum predictorum, sic quod

omnis separatio, divisio, segregatio et alienatio ipsorum in totum vel in partem sit ammodo nobis et successoribus nostris perpetuo vetita et penitus interdicta Et si forsitan per nos vel successores nostros, scienter vel ignoranter, contrarium fieret vel temptaretur de facto, cum de jure non posset, illud ipso facto, nunc pro tunc et e converso, decernimus et haberi volumus irritum penitus et inane, tanquam factum et attemptatum contra jus et legem pactionatam et proprium juramentum et in dispendium salutis eterne nostri et ipsorum successorum ac in prejudicium etiam et jacturam dicte corone regie et dicti regni nostri ac principatus et comitatus predictorum et vestri dictorum proborum hominum et universitatum locorum dicte vallis quibus jus in predictis sit et esse volumus quesitum, vigore presentis nostri privilegii, in consistentia et connexione perpetua cum dicta corona et principatu et comitatu jamdictis et eorum indivisibili unitate, cui juri nunquam derogari volumus aliqua via mundi nec aliqua causa cogitata vel incogitata etiam si diceremus vel offerremus nos vobis super hiis vestrum solvere interesse. Nos enim, expresse et de certa scientia, quascumque leges et jura canonica et civilia ac etiam municipalia quibus provissum sit aut indultum certis casibus vel certis rationibus donationem, separationem vel alienationem per reges aut principes seu quasvis alias personas fieri de civitatibus, villis, castris seu locis non obstante privilegio in contrarium inde facto, quo ad hec irritas ex nostre regie plenitudine potestatis esse decernimus ac invalidas penitus et inanes et carere viribus et effectu; et eisdem, nunc pro tunc et e converso, renunciamus et pro renunciatis et cassis haberi volumus et jubemus, ex certa scientia et expresse. Et presentem legem pactionatam dictis juribus contrariis volumus et decernimus prevalere illa universa jura que presenti nostro privilegio seu actui suffragari possent, ex dicte nostre plenitudine potestatis huic nostre legi pactionate totaliter applicantes, nec etiam illi vel illis personis in quam vel in quas premissa alienarentur seu transferrentur acquirantur nec adquiri possent in eis jus aliquod in proprietate vel in possessione. Et ulterius volumus ac vobis dictis probis hominibus et universitatibus, presentibus et futuris, concedimus quod in casu quo premissorum contrarium fieret, quod eo ipso quo nos vel nostri successores cogitabimus et incipiemus vel perficiemus predictas vallem Aranni et loca seu alia supradicta in totum vel in partem a totali utili vel directo dominio corone regie, comitatus et principatus predictorum quomodolibet separare, dividere ac segregare per modum donationis, venditionis, dotis constitutionis, infeudationis, in

pignerationis et in emphiteosim donationis seu concessionis, seu per modum de reenes seu cujusvis alterius generis alienationis certificati de presenti privilegio et signanter de presenti clausula protinus non revocaretur et statum reduceretur in pristinum infra tamen spatium unius mensis, vallis predicta et loca ejusdem, cum terris, territoriis, jurisdictio, merum et mixtum imperium et omne dominium utile et directum et omnia jura nobis in eisdem pertinentia transeant ipso facto et jure sine aliquo hominis ministerio in quolibet dictorum casuum in vos, ex donatione quam nunc ut ex tunc inde vobis dictis probis hominibus et universitatibus facimus, ante perfectionem hujusmodi separationis, divisionis, segregationis, donationis, dotis constitutionis, infeudationis, venditionis, impignerationis, permutationis et in emphiteosim donationis vel concessionis seu per modum de rehenes seu cujusvis alterius generis alienationis. Que omnia nos et successores nostros nunc ut tunc constituimus a vobis nomine procuratorio possidere et vos qui nunc estis et successores vestri qui pro tempore fuerint possitis et possint vestra et eorum propria auctoritate apprehendere ea et dictum precarium ad vos resumere et quosvis officiales nostros ab ipsis officiis que ibi regent revocare et removere et alios pro nobis facere seu ordinare; absolventes, nunc ut ex tunc, de certa scientia et deliberate, vos dictos probos homines et universitates predictas et singulares earum, qui nunc estis et tunc fuerint, si et cum casus evenerit, ab omnibus et singulis juramentis, homagiis, promissionibus et obligationibus et aliis omnibus et singulis quibus nobis et successoribus nostris teneamini et tenebimini, propter que predicta possent impediri quomodolibet seu differri. Nos enim renunciamus, expresse et ex certa scientia, omnibus legibus, et juribus canonicis et civilibus, usaticis, constitutionibus editis et edendis et consuetudinibus contra hec facientibus; renunciamus etiam regio et imperiali juri dicenti quod princeps legibus est solutus, submittentes nos et successores nostros huic nostre legi et aliis juribus, sicut si mere privata persona essemus. Preterea volumus ac vobis dictis probis hominibus et universitatibus dicte vallis, presentibus et qui pro tempore fueritis, concedimus et liberam licentiam et facultatem plenariam elargimur quod in casu quo contrarium per nos vobis superius premissorum fieret seu quomodolibet temptaretur et non revocaretur, ut est dictum, vos vel vestri successores illi vel illis cui vel quibus foret facta donatio, cessio, venditio, permutatio, impigneratio, infeudatio aut alia quevis alienatio de premissis, nec nostris successoribus, seu officialibus, comissariis vel aliis personis potestatem habentibus tradendi

possessionem de eisdem nec jussibus et mandatis nostris et eorum teneamini aliquatenus obedire, immo eis contradicere et resistere cum armis et sine armis totis viribus licite valeatis tanquam personis extraneis et inimicis bona vestra vobis tollentibus vel tollere volentibus et officium aliquod seu jurisdictionem aliquam non habentibus, quod seu quam cum presenti totaliter auferimus et abdicamus, et quibus non essetis in aliquo obligati; nec etiam officiales et subditi nostri, presentis et futuri, teneantur vel sint astricti aliquibus mandatis, jussibus seu provisionibus nostris nec successorum nostrorum quantumcumque penalibus et forcibus eis fiendis, tam super indicendis exercitibus quam alia ratione seu occasione dicte possessionis tradende ullatenus obedire. Quosquidem exercitus nos vel nostri successores aut officiales nostri non possimus nec possint indicere ex causa supradicta nec alias contra vos procedere ullo modo, quin potius sit nobis et dictis successoribus nostris via predicta faciendi preclusa et omnis potestas penitus abdicata; absolventes nichilominus ad cautelam et penitus liberantes ac immunes facientes omnes et singulas universitates et singulares personas civitatum, villarum, castrorum et locorum nostrorum, presentes et futuros, nunc pro tunc, ab ipsis exercitibus et penis que inde eis poni possent. Et si forte propter contradictionem et resistentiam de quibus superius mentio habetur in personis alicujus vel aliquorum dampna sive mala inde fuerint subsecuta que per eos illata vel perpetrata dicerentur de ipsis nobis vel correctioni aut punitioni nostri aut successorum nostrorum seu alterius cujusvis non teneamini ullo modo nec vobis possit proinde quevis infamia notari vel infligi punitio aliqualis nec acusatio aliqua contra vos fieri de premissis, imo nunc pro tunc et e converso sitis ab ipsis absoluti, quitii perpetuo et immunes. Et ut predicta tenacius observentur promittimus in nostra bona fide regia in qua vivimus et salvari speramus ac juramus per dominum Deum et ejus sancta IIII[or] Evangelia, nostris manibus corporaliter tacta, quod ea omnia et singula prout expressa sunt superius et quelibet ipsorum firmiter ad unguem perpetuo tenebimus et servabimus, attendemus et complebimus irrefregabiliter et in nullo contrafaciemus vel veniemus nec contrafieri permittemus vel consentiemus jure aliquo sive causa. Renunciantes sub juramento predicto, de certa scientia et consulte, super hiis, omni juri, usatico et consuetudini, privilegio et aliis quibuscumque adversantibus quomodolibet ad premissa, que omnia, quibus generaliter renunciamus, haberi volumus pro appositis et insertis in presenti privilegio singulariter et distincte, renunciantes etiam juri dicenti ge-

neralem renunciationem non valere nisi premittatur specialis. Inclitum, insuper, et magnificum infantem Johannem, primogenitum nostrum carissimum, ducem Gerunde, comitem Cervarie, universalem heredem et successorem nostrum, sub paterne benedictionis obtentu, et quoscumque alios successores nostros ad observantiam omnium premissorum pro solidantia hujusmodi perpetue unitatis efficaciter obligamus; injungentes eisdem ut predicta omnia laudent et firment medio juramento. Premissa, igitur, omnia et singula volumus et concedimus, statuimus et promittimus, convenimus et paciscimur nos dictus rex, per nos et nostros heredes et successores nostros, vobis dictis probis hominibus et universitatibus dicte vallis Aranni et locorum ejusdem, presentibus et futuris, ac notario subscripto, tanquam publice persone, pro vobis et omnibus universitatibus civitatum, villarum et locorum regni et principatus ac comitatus predictorum et omnibus aliis quorum interest et intererit ac interesse poterit, potest et debebit, recipienti, pacisceenti ac etiam legittime stipulanti eis melioribus et utilioribus viis, modis et formis quibus intentioni vestre valeat adaptari et prout melius et securius possit intelligi, dici et cogitari ad observantiam premissorum, omni fraude sublata. Mandantes cum presenti vicem epistole in hiis gerenti dicto generali gubernatori ejusque vices gerentibus ceterisque officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, vel dictorum officialium loca tenentibus quod presens privilegium et omnia et singula in eo contenta rata et firma habeant, teneant et observent et contra ea non veniant nec aliquem contravenire permittant quavis causa. In cujus rei testimonium presens publicum instrumentum fieri et nostra bulla plumbea impendenti jussimus communiri. Quod est actum et datum in aljafaria nostra civitatis Cesarauguste, XXª prima die octobris, anno a Nativitate Domini Mº CCCº LXXXº primo regnique nostri quadragessimo sexto. Decanus Urgelli. Signum *(signe reial figurat)* Petri, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, qui hec laudamus, firmamus et juramus. Testes hujus rei sunt: Petrus de Vallo, consiliarius et thesaurarius, et Antonius de Naves, de consilio domini regis. Sig *(signe manual figurat)*num Francisci Bisbals, dicti domini regis scriptoris ejusque auctoritate notarii publici per totam terram et dominationem suam, qui hec scribi feci et clausi. Et corrigitur in lineis IIIIª: «ad nos pro hiis» et XIIª: «offerentes» et in penultima: «bulla plumbea». Idcirco, ad humilem supplicationem pro parte vestri dictorum juratorum et

proborum hominum ac totius universitatis dicte vallis propterea et etiam pro subscriptis nobis factam, habentes respectum ad servitia nobis per vos diversimode impensa et ad dampna et sumptus, labores et impressiones que pro nobis sustinuistis et pro quibus vobis tenemur favore prosequi gratioso, tenore presentis preinsertum privilegium et omnia et singula in eo contenta necnon omnia alia privilegia, libertates, franchitates, remissiones et gratias per dominum regem genitorem nostrum, quondam, et nos et alios predecessores nostros vobis in generali seu speciali indulta, factas et concessas, ac bonos usus et consuetudines quibus usi fuistis usque nunc, laudamus, approbamus, ratificamus et nostre confirmationis presidio roboramus ac de novo ex quo sumus ad apicem regie dignitatis erecti concedimus. Mandantes per eandem inclito et magnifico infanti Jacobo, primogenito nostro carissimo, dalfino Gerunde et comiti Cervarie necnon generali gubernatori regnorum et terrarum nostrarum, et gerentibus vices ejusdem ceterisque officialibus et subditis nostris vel dictorum officialium loca tenentibus, presentibus et futuris, sub pena nostre gratie et mercedis, quatenus preinsertum privilegium et omnia et singula in eo contenta et expressa necnon alia privilegia, remissiones, gratias, franquitates, libertates, bonos usus et consuetudines tam generaliter quam specialiter vobis concessas, ut prefertur, et hanc nostram confirmationem sive de novo concessionem teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant prout sunt et in eis et quolibet ipsorum vos et vestrum quemlibet cum requisiti fuerint manuteneant et defendant manu forti et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus, nostra bulla plumbea in pendenti roboratam. Data Barchinone, prima die martii, anno a Nativitate

Domini millesimo CCCº octuagesimo septimo regnique nostri primo. Franciscus Ça Costa.

Signum *(signe reial)* Johannis, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie.

Testes sunt:	Philipus Dalmatii, vicecomes de Ruppebertino,	Petrus d'Artes et
Infans Martinus, dux Montisalbi,	Gastonus de Montecatheno,	Berengarius de Ortafa, milites.

Sig (*s. man*)num Bernardi de Jonquerio, secretarii dicti domini regis, qui mandato ejusdem hec scribi fecit, cum literis rasis et esmendatis in linia prima: «bulla plumbea», in septima: «ingressus» et ibidem: «irre», in XIIII.ª: «cujusvis», in XXVII: «pertinentia transeat», in XXXIII.ª; «sine armis totis viribus», in XLIII.: «bulla plumbea» et in LI.: «bulla plumbea et clausit».

Dominus rex mandavit mihi Bernardo de Jonquerio.[c]

Registrata[d]

XXXV

1387, mars, 1. — Barcelona.

Joan I enfranqueix als homes de la vall d'Aràn de tots drets de generalitats, de tota leuda, peatge, pes, mensu-

[c] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec inferior del pergamí; i en el mateix punt, al marge esquer, hi ha:* In gratiarum Iº. — [d] *Aquesta indicació està en A, ara molt esborrada, al mig del dors del replec.*

ratje, carnalatge i borregatge i de qualsevol altres exaccions, en tots sos dominis.

A. Original.[a] Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 5.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 1892 (abans: *Gratiarum 3 Joannis I),* f. 38, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C.* Transcripció inclosa en la confirmació del príncep Felip en 1552.[1] — *D.* Copia autèntica feta en 1639 (1 de mars) per Rafael Domènech, notari, regent l'Arxiu reial; legitimada per Josep Gamiz, regent la veguería de Barcelona.

Traducció. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 180 v.º[2]

Pateat universis quod nos Johannes, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, ad memoriam reducentes grata et accepta servitia per vos juratos, consules et probos homines vallis nostre de Aran ac pro tota universitate ipsius vallis nobis et corone nostre diversimode jam retroactis temporibus impensa et specialiter ac signanter nuper quando serenissimus dominus rex genitor noster, memorie recolende, in humanis agebat dictam vallem et vos vendiderat et impignoraverat comitem Pallariensi, contra jura regni et privilegia per eundem dominum regem vobis concessa et data, et vos strenue, firmiter ac viriliter, observata solemnitate ipsorum privilegiorum, dedistis vos et ipsam vallem nobis, tunc primogenito et successori in regnis et terris et dominationibus ejusdem, et nos in dominum elegistis, et cum gentibus armigeris

[a] *Aquest exemplar en 1552 fou presentat al Príncep Felip per a la seva confirmació, en la qual es diu que portava:* «bulla plumbea in filis cericeis rubei croceique coloris in pendenti».

[1] D'aquest document de confirmació n'hi ha copia en la respectiva confirmació de Felip III en 1599 (*Registre* [illegible], f. [illegible]) i traducció catalana en *Privilegis franqueses i libertats*, p. 125 v.º — [2] En aquest recull, p. 2, hi ha en llatí un privilegi de la mateixa data i anàleg al present però sense el § 11 i amb algunes petites diferencies en la fòrmula final; del qual n'hi ha traducció catalana en la p. 8

ipsius vallis et aliis conatibus ipsi comiti qui ipsam vallem vi armorum occupare volebat resistitis vestris propriis sumptibus et expensis cum sanguinis effusione et, conflictu habito, obtenta victoria et prostatis gentibus suis, ipsos a dicta valle vi expulsos, Castrum de Leone et totam terram cum vestro adjutorio ditioni nostre reintegrastis; ideo, in aliqualem remunerationem predictorum, tenore presentis nostri privilegii cunctis temporibus valituri vobis prefatis universitatibus, juratis, consulibus et probis hominibus in dicta valle habitantibus et habitaturis

§ I concedimus, damus et vobis licenciam elargimur quod sitis franchi, vos et omnia bona vestra, et quitii ab omnibus generalitatibus de cetero per nos et successores nostros indicendis et ab omni lezda, pedagio, penso, mensuratico, carnalagio, borregagio et ab omnibus victigalibus, exactionibus regalibus et vicinalibus per nos et predecessores aut successores nostros impositis seu imponendis, per

§ II totam terram et dominationem nostras. Ulterius vobis concedimus quod cum dicta vallis sit in frontaria regni Francie et circumcirca dictam vallem sint populati diversi nobiles et divites milites regni Francie satis potentes et fere major pars Guasconie et propter nostri absentiam et dictorum habitantium dicta vallis posset recipere detrimentum, idcirco homines habitantes et habitaturos in dicta valle franchos facimus et quitios de subjectione usatici « Princeps namque » nisi nos sive sucessores nostri guerram haberemus versus partes Guasconie, nam tunc de dicta valle possemus guerram facere et ipsi tenerentur nos et eos juvare prout in aliis privilegiis per predecessores nostros eis concessis clarius et largius demostratur; homines vero predicte vallis non teneantur accedere sive ire versus partes Cathalonie, nec ejus principatus de bonis aut personis suis in aliquo juvare. Per hoc tamen privilegium seu concessionem aut unionem regno Aragonum

aut principatui Cathalonie de dicta valle factam vel per aliqua alia que in eodem continentur non intedimus nec volumus nec est intentio nostra franquitatibus, privilegiis, libertatibus, immunitatibus, usibus, consuetudinibus et juribus quibuscumque ipsius vallis in aliquo derogari, immo sint et remaneant ea omnia in eorum robore et valore. Mandantes per hanc eandem inclito ac magnifico infanti Jacobo, primogenito nostro carissimo, dalfino Gerunde et comiti Cervarie necnon generali gubernatori regnorum et terrarum nostrarum, et ejus vices gerentibus ceterisque universis et singulis officialibus et subditis nostris et etiam collectoribus dictarum generalitatum et victigalium Cathalonie et Aragonum ac lezdariis ipsarum generalitatum dictorumque regnorum quatenus predicta omnia teneant firmiter et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant aliqua ratione, si de nostri confidunt gratia et amore. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus, nostra bulla plumbea in pendenti munitam. Quod fuit datum et actum Barchinone, prima die martii, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo octuagesimo septimo regnique nostri primo. Franciscus Ça Costa.

Signum *(signe reial)* Johannis, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie.

Testes sunt:

Infans Martinus, dux Montisalbi,

Philipus Dalmatii, vicecomes de Ruppebertino,

Gastonus de Montecatheno,

Petrus d'Artes et

Berengarius de Ortafano, milites.

Sig(s. *man.*)num Bernardi de Jonquerio, secretarii dic

ti domini regis, qui mandato ejusdem hec scribi fecit, cum litteris rasis et emendatis in x.ª linea: «pars» et in eadem: «de»; et clausit.[1]

Dominus rex mandavit mihi Bernardo de Jonquerio.

Dominus rex habuit eam pro visa. Idem.[b]

Registrata [c]

[b] *Aquestes indicacions estàn escrites en A dins el replec inferior del pergamí; i al marge esquer en el mateix punt hi ha:* In gratiarum III.º — [c] *Aquesta indicació està escrita en A, al mig del dors del replec.*

[1] A petició dels homes de la vall el rei Joan expedí, a 12 de setembre de 1388, la següent lletra executoria d'aquest privilegi: «Johannes, etc., dilectis et fidelibus gubernatoribus, vicariis, bajulis, justitiis, merinis, çalmedinis, et aliis quoque officialibus et subditis nostris infra regnum Aragonum, comitatum Rippacurcie et alia regna et terras nostras ubilibet constitutis et ipsorum officialium loca tenentibus, salutem et dilectionem. Quia nos cum privilegio nostra bulla plumbea communito, dato et acto Barchinone prima die martii anno a Nativitate Domini M.º CCCº LXXX septimo, universitatibus, juratis, consulibus ac probis hominibus in valle Aranni habitantibus et habitaturis concessimus quod sint franchi, quitii et liberi cum omnibus eorum bonis ab omnibus generalitatibus et ab omni lezda, pedagio, penso, mensuratico, carnalagio, borragagio et ab omnibus victigalibus, exactionibus regalibus et vicinalibus, per nos et predecessores aut successores nostros impositis seu imponendis per totam terram et dominationem nostram, enfranquivimus etiam ipsos homines et eorum singulos ab omni subventione fienda nobis per eos ratione usatici «Princeps namque», nisi guerram versus partem Gasconie contingeret nos habere, quo casu nos juvare tenerentur vigore usatici supradicti ut hec plura et alia in dicto privilegio et carta inde facta latius explicantur; quia etiam privilegia principum mansura debent esse et inviolabiliter observari, ad humilem supplicationem pro parte dictorum hominum propterea nobis factam vobis et vestrum singulis dicimus et sub pena duorum mille florenorum auri de Aragonia a bonis cujuslibet contrafacientis irremissibiliter habendorum et nostro erario applicandorum ac sub incursu nostre ire et indignationis expresse mandamus quatenus privilegium antedictum quod dictis hominibus quos sincere fidelitatis devoti sepius animavit ad resistendum intrare volentibus hostiliter terras nostras et eos expugnare in multa effusione cruoris propiis exhigentibus meritis duximus concedendum teneatis et observetis firmiter et ad unguem, nil in contrarium temptaturi. Scire enim vos volumus quod si contrarium presumpseritis attentare, nostre correctionis baculus sic feriet transgressores quod alii pene illatione territi nostra mandata transgredi merito peroriescet. Data Cesarauguste, XII die septembris, anno a Nativitate Domini Mº CCCº LXXXº octavo. Franciscus Ça Costa. — Dominus rex mandavit mihi Bernardo de Jonquerio». *(Registre 1895*, f, 47 v.º; a l'Arxiu de la Corona d'Aragó).

XXXVI

1391, desembre, 4. — Vilafranca de Penadès.

Joan I confirma als homes de la vall d'Aràn un document d'Alfons III de 1329[1] *declarant-ne un altre de Jaume II de 1320.*

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 7.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 1901 (abans: *Gratiarum 12 Joannis I)*, f. 140 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Copia autèntica feta en 1640 (14 maig) per Pere Pau Ros, notari.

TRADUCCIÓ. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats*, p. 102.

Nos Johannes, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, quoniam serenissimus princeps dominus Alfonsus, rex Aragonum, avus noster, memorie recolende, in favorem universitatum hominum locorum vallis nostre de Aran fieri mandavit quandam provisionem hujusmodi seriei: Alfonsus,[a] Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, fidelibus suis alcaydo Castri Leonis vallis Aranni ceterisque officialibus nostris vel eorum loca tenentibus, presentibus et futuris, salutem et gratiam. Cum serenissimus dominus Jacobus, felicis recordationis, rex Aragonum, pater noster, vobis dicto alcaydo mandatum fecerit infrascriptum, cum ejus carta tenoris sequentis: Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone ac sancte romane Ecclesie vexillarius, ammiratus et capitaneus generalis, fideli suo alcaydo Castri Leonis, presenti et qui pro tempore fuerit, salutem et gratiam. Ex parte universitatum hominum vallis de Aranno fuit nobis expositum supplicando quod cum nos eisdem concesserimus, inter cetera: «quod castellanus dicte vallis aut aliquis

[a] *Tot lo que va imprès de lletra petita és repetició del doc. XIX.*

[1] Vègis doc. XIX.

officialis noster non intromittat se in aliquo ex officio suo de aliquibus excessibus vel delictis nisi super hiis exponeretur querimonia coram ipsis, nisi de hiis tantum de quibus debet insequi pena mortis vel mutilatio membrorum», prout in carta nostra, sigillo nostro pendenti sigillata, hec et alia continentur, vos tamen in hiis excessibus vel delictis ex quibus pena mortis vel membrorum mutilatio sequi non debet, exposita coram vobis querimonia, licet qui eam exposuit non prosequatur eandem, proceditis ex officio contra illos; unde petierunt sibi super hiis de benignitate regia provideri. Nos igitur eorum supplicatione admissa, volentes eos ampliori gratia prosequi et favore, vobis et aliis officialibus nostris in dicta valle, presentibus et futuris, dicimus et mandamus quatenus in dictis excessibus vel delictis ex quibus pena mortis vel membrorum mutilatio sequi non debeat, contra eos vel eorum aliquem non procedatis, nisi coram vobis vel officialibus ipsis exposita sit super illis querimonia quam aliquis prosequatur. Data Catalajubii, quarto kalendas julii, anno Domini M.º CCC.º XX.º Quia vero pro parte dictorum hominum dicte vallis fuit nobis humiliter supplicatum quod cum ex predicto mandato multa mala, dampna et scandala provenerint et proveniant in dicta valle, videlicet ratione illius verbi positi in fine dicti mandati quod est istud, scilicet: «quam aliquis prosequatur», deberemus ipsum verbum ad quam personam se referrat, videlicet ad injuriatam vel aliam quamcumque, et an exponens querimoniam teneatur causam prosequi continue usque ad decisionem ipsius necne de benignitate regia declarare. Ideo, ipsi supplicationi condescendentes benigne, cum intentionis nostre existat quod officiales nostri non possunt ex officio contra aliquem procedere nisi exposita querimonia quam aliquis cujus intersit suam vel suorum injuriam prosequendo continue et usque ad finem prosequatur, predictum verbum, scilicet: «quam aliquis prosequatur», sub forma premisa ducimus declarandum. Mandantes vobis quatenus ex officio contra aliquem non procedatis nisi, ut predicitur, exposita querimonia quam aliquis cujus intersit suam vel suorum injuriam prosequendo continue et usque ad finem prosequatur; et hanc declarationem nostram firmam habeatis et observetis et faciatis inviolabiliter observari, et non contraveniatis nec aliquem contravenire permittatis aliqua ratione. Data Valencie, sexto idus aprilis, anno Domini M.º trecentesimo XX.º nono.

Quia etiam pro parte ipsarum universitatum fuit nobis expositum reverenter quod alcaydus et procurator ac alii officiales nostri dicte vallis dictam provisionem serva-

re renuunt illamque coloribus exquisitis interrumpunt et violant in dampnum et prejudicium dicte vallis et habitantium in ea, nobis pro parte ipsarum universitatum extitit humiliter supplicatum ut super predictis dignaremur de condecenti remedio justitie providere. Nos vero, ipsa supplicatione benigne admissa, preinsertam provisionem et omnia et singula in ea contenta laudamus, approbamus, ratifficamus et etiam confirmamus. Mandantes per hanc alcaydo et procuratori dicte vallis ceterisque officialibus nostris, presentibus et futuris, et eorum loca tenentibus, de certa scientia et expresse, quatenus preinsertam provisionem et omnia et singula in ea contenta ac ipsius provisionis hanc nostram confirmationem teneant firmiter et observent tenerique et observari inviolabiliter faciant et non contraveniant nec aliquem seu aliquos contravenire permittant aliqua ratione, si iram et indignationem nostras cupiunt evitare. Ulterius ordinantes injungimus alcaydo, procuratori et officialibus prenarratis, presentibus et futuris, quatenus in quibuscumque causis seu negotiis civilibus et criminalibus dictas universitates et earum singulares quoquomodo tangentibus nullatenus procedant absque consilio assessoris seu judicis dicte vallis. In cujus rei testimonium hanc fieri jussimus, nostro sigillo pendenti munitam. Data in Villafrancha Penitensis, IIII[a] die decembris, anno a Nativitate Domini M[o] CCC[o] XC[o] primo regnique nostri quinto. V. de Ponte. REX JOHANNES.

Dominus rex, presente thesaurario, mandavit mihi Jacobo Quinta. Thesaurarius habuit eam pro visa. Idem. [b]

R

Registrata [c]

[b] *Aquestes indicacions en A estan escrites dins el replec inferior del pergamí, i al marge esquer del mateix [illegible] en A. [illegible]* — [c] *Aquesta indicació està escrita en A, al mig del dors del replec.*

XXXVII

1396, mars, 22. — Perpinyà.

Joan I estableix que quan en el consell general de la vall d'Aràn hi hagués desacort prevalgui el vot de la major i millor part del mateix.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 13.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 1911 (abans: *Gratiarum 22 Joannis I)*, f. 57, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Johannes, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, locum et oportunitatem dare volentes quod vos fideles vassalli et subditi nostri universitates proborum hominum vallis Aranni, inter quos ut sumus plenarie informati sepius scandala et pericula subsequntur occasione discordie aut seditionis que oritur inter vos super ordinationibus et provisionibus que fiunt in vestro generali concilio pro negotiis et necessitatibus dicte vallis in quibus frequentius discordatis, sitis deinceps remedio hujus nostre provisionis positi in tranquillo, precipue cum de facili vallis predicta que sita est in frontaria et in confinibus regni nostri propter discordias et seditiones ipsas posset de facili irreparabile incurrere detrimentum quod nos quantum possumus summovere debemus; tenore presentis carte nostre firmiter valiture pro bono publico dicte vallis providemus, statuimus, disponimus et rite ordinamus perpetuo quod quotienscumque contingat de cetero in concilio generali dicte vallis homines ipsius concilii fore discordes seu discrepantes in aliquibus agen-

dis seu ordinandis per ipsum concilium pro negotiis et necessitatibus dicte vallis seu nostris major et sanior pars ipsius concilii prevaleat votoque seu opinioni stetur ejusdem, ita quod quicquid per ipsam majorem et saniorem partem ordinatum, dictatum, dictum, conclusum seu difinitum fuerit in ipso consilio ut est dictum per alios teneri et observari habeat, omni impedimento et contradictione cessantibus. Quicumque autem, ausu temerario ductus, hanc nostram provisionem et statutum observare renuerit, iram et indignationem nostram ac penam quingentorum aureorum, nostro erario aplicandorum, se noverit incurrisse. Mandantes nostro generali gubernatori et gubernatori Cathalonie necnon procuratori dicte vallis ceterisque officialibus nostris, presentibus et futuris, et eorum loca tenentibus, sub nostre gratie et mercedis obtentu, quatenus predicta omnia observantes penam jamdictam a bonis illorum exigant qui contrarium egerint premissorum. In quorum testimonium hanc fieri jussimus, nostri majestatis sigilli munimine roboratam. Data in villa Perpiniani, vicesima secunda die martii, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo sexto regnique nostri decimo. Petrus Oltzina.

Signum *(s. reial)* Johannis, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie. REX JOHANNES.

Testes sunt: frater Berengarius, magister ordinis beate Marie Montesie; Jaufridus, vicecomes de Rupebertino, Eymericus de Scitillia; Hugo de Angularia et Bernardus Margariti, armorum uxerius.

Sig*(s. man.)*num Bernardi de Jonquerio, secretarii dicti domini regis, qui de ipsius mandato hec scribi fecit, cum

litteris rasis et emendatis in lineis III.ª: «positi et alibi in eadem illo», in IIII.ª: «summovere», in VI.ª: «valeat votoque seu opinioni stetur ejusdem», in IX.ª: «mercedis», et in linea signi dicti domini regis: «Majoricarum, Sardinie et Corsice»; et clausit.

Dominus rex mandavit michi Bernardo de Jonquerio.

Julianus Garrius, thesaurarius domini regis, habuit eam pro visa. Berengarius Veray.[a]

Registrata[b]

XXXVIII

1399, maig, 17. — Saragossa.

Martí I, atenent la petició dels homes de la vall d'Aràn, els hi confirma els privilegis que'ls hi havía concedit Pere III en 1358[1] *i en 1381*[2]*, respectivament, i tots els demés que'ls hi havíen otorgat els altres reis predecessors.*[3]

[a] *Aquestes indicacions en A estàn escrites dins el replec inferior del pergamí; i al marge esquer del mateix punt hi ha:* In gratiarum XXII. — [b] *Aquesta indicació està escrita en A, al mig del dors del replec.*

[1] Vègis doc. XXVIII. — [2] Vègis doc. XXX. — [3] Per a la obtenció d'aquest privilegi i dels altres dos que'ls hi concedí el mateix dia el rei Martí (vègis documents XXXIX i XL) els aranesos varen fer al dit rei un donatiu, respecte del qual alguns dies després un altre document reial va declarar que no determinaría precedent en perjudici de llurs llibertats: «Nos Martinus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, volentes vos fideles nostros probos homines villarum, locorum et castrorum vallis Aranni prosequi liberaliter et benigne, tenore presentis volumus vobisque et universitati vallis jamdicte concedimus quod propter donum gratuitum quod respectu nove confirmationis per nos vobis facte de omnibus privilegiis libertatibus, immunitatibus et franquitatibus per predecessores nostros illustres in generali vel speciali vel alio quovis modo vobis concessis seu indultis ac etiam nove concessionis de nonnullis generosis provisionibus, vobis quippe et universitati vallis prefate necessariis, nobis grata et spontanea voluntate fecerunt vestri

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 2191 (abans: *Gratiarum 3 Martini)*, f. 227, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Martinus, Dei gratia rex Aragonum, [Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie]. Exhibita coram nobis pro parte vestri fidelium nostrorum consulum, juratorum et proborum hominum universitatum vallis Aranni quadam carta serenissimi domini Petri, Aragonum regis, excelse memorie, patris nostri, ejus sigillo appendicio communita, tenorem qui sequitur continente: Petrus,[a] Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, dilectis et fidelibus nostris castellano, judici, bajulis et aliis officialibus curie nostre Castrileonis vel eorum loca tenentibus, presentibus et qui pro tempore erunt, salutem et dilectionem. Ad nostram recurrentes presentiam sindici et procuratores et nonnulli alii probi homines locorum vallis nostre de Aranno nobis querula petitione mostrarunt quod dilectus consiliarius noster Pontius de Altariba, miles, comissarius generalis per nos ad inquirendum in dicta valle deputatus,

[a] *Tot lo que va imprès de lletra petita és repetició del doc.* XXVIII.

nuncii, nunc in nostri presentes curia, nullum tacite vel expresse fiat seu fieri possit prejudicium, derogatio vel novatio libertatibus, immunitatibus, franquitatibus ac privilegiis supradicitis nec eisdem lesio fieri valeat aliqualis nec ob hoc per nos vel successores nostros seu alios quosvis ad consequentiam trahi possit in futurum; quinimo privilegia et alia supradicta intacta remaneant penitus et illesa, jamdicto dono per vos seu nuncios vestros prefatos ut predicitur nobis facto non obstante quovis modo. Injungentes firmiter per hanc eandem illustri regi Sicilie et duci Neopatrie, primogenito nostro carissimo ac post dies nostros, Deo propitio, in omnibus regnis et terris nostris successori, castellanoque et capitaneo jamdicte vallis aliisque universis et singulis officialibus et subditis nostris et aliis ad quos spectet, presentibus et futuris, quatenus provisionem ac concessionem nostram hujusmodi teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant et non contraveniant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus, nostro sigillo pendenti munitam. Data Cesarauguste sexta die junii, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo nono regnique nostri quarto. Matias vicecancellarius. — Bartholomeus Gras, mandato regio facto per thesaurarium, qui eam vidit.» (Doc. 21 a l'Arxiu de la vall i *Registre 2192*, f. 189, al de la C. d'Aragó, traducció catalana en *Privilegis, franqueses y libertats*, p. 115 v.º)

plura et diversa in montaneis, herbagiis, carnalagiis, forestagiis, carreratgiis et juribus recipi solitis de gregibus armentorum seu de summis de bestiar intra terminos locorum dicte vallis talas seu dampna facientibus, necnon et in sestariis frumenti vocatis galins, que sestarie seu galins nobis prestant et prestare tenentur homines dicte vallis, et in et super usu et posessione seu quasi quem seu quam homines locorum dicte vallis perpetuis temporibus de predictis juribus pacifice et libere habuerunt, et contra privilegia, concessiones, immunitates et libertates que et quas dicti homines de predictis se habere ostendunt fecit et movit eis curiosa scrupula, ipsa privilegia calumniando et calumniose interpretando, novitates et emprivias faciendo et, inter alia, que sequntur, videlicet: quod quamquam ipsi homines juxta privilegia et concessiones regias habeant terras, vineas, domos, ortos et arbores liberos et liberas et franchas et absque omni usatico, servitute regali, questia, subventione ac precaria, et quod possunt ea vendere tanquam propria, absque requisitione et absolutione dominii, salvo sestario frumenti pro qualibet domo anno quolibet prestando; habeant etiam et possideant aquas franchas, nemora, silvas et paschua, francha et libera, et eis uti possint, sicut quilibet paterfamilias utitur propriis suis rebus; possint etiam in suis montaneis et pascuis pascere animalia sua et ressecare erbas ad opus yemis et pignerare homines alterius vicinatus et eorum animalia depascentia herbas eorum decollare et conburere herbas ressecatas ab hominibus alterius vicinatus et etiam ab hominibus ejusdem vallis contra voluntatem consulum seu juratorum absque requisitione dominii nostri, prout hec et alia dictis privilegiis seu concessionibus latius contineri dicuntur. Tamen dictus comissarius predicta privilegia et concessiones interpetrans strictissime contra tenorem et factum ac mentem eorum et etiam nostram, presertim quia beneficia principum non ita sed latissime sint interpetranda, calumpniando dicta privilegia et concessiones ut prefertur questionem movit prefatis hominibus de predictis, asserendo quod dictis montaneis et herbagiis debent uti ad sufficientiam eorum et animalium suorum dumtatxat et quod residuum eorum et animalium suorum dumtatxat et quod residuum eorum debet nostris utilitatibus applicari quodque per consequens venditiones de ipso residuo per dictos homines fieri non valebant et quia contrarium horum per eos fiebat in hoc jura nostra regia fraudabantur. Super dictis autem carnalagiis, carreragiis et juribus recipi solitis de summis de bestiar talam seu dampna inferentibus intra terminos dictorum locorum dicebat dictus commisarius quod et si ipsis hominibus licitum seu

fas erat ex eorum privilegiis, concessionibus et consuetudinibus antiquatis pignerare in suis terminis bestiare seu personas eis in locis suis vetatis talam inferentes, etiam sine mesegariis dicte vallis, non tamen dicti homines ipsum bestiare seu personas talam eis inferentes ex quo recursum ipsi talam inferentes ad iter regale habuerint seu dum in ipso regali itinere essent inventi poterant pignerare; cum si extra locum tale seu dampni possent dicti homines pignerare, hoc esset nostram jurisdictionem regiam usurpare. Super dictis vero sestariis frumenti vocatis g a l i n s dicebat comissarius antedictus quod cum quilibet hominum locorum dicte vallis larem seu domum tenens juxta eorum etiam privilegia teneretur nobis dare et solvere anno quolibet unum sestarium frumenti vocatum g a l i n multique essent et sint ipsorum hominum qui non tantum unam larem seu domum scilicet propriam, immo etiam plures domos ut puta fratrum consaguineorum vel aliorum deffunctorum quibus succedunt seu alias tenent, quilibet talis qui plures seu plurium domos tenebat tot sestaria frumenti debebat quolibet anno dare, licet unus solus esset quod domos teneret. Dictis hominibus dicte vallis hec negantibus et asserentibus se et eorum predecessores in dicta valle de Aranno usos fuisse et consuevisse predictis omnibus et singulis ab eis supra asseritis uti pacifice, libere et palam a tantis temporibus citra quod memoria hominum in contrarium non existit quodque ipsi usus et consuetudo dictaque privilegia ita fuerant interpetrata et perpetuo observata. Quare fuit nobis pro parte hominum dicte vallis de Aranno humiliter supplicatum ut eis super predictis dignaremur de condecenti remedio providere. Nos igitur, eorum supplicatione benigne admissa, visis, discusis et examinatis dictis privilegiis, concessionibus, immunitatibus et franquitatibus dictorum hominum dicte vallis de Aranno mature et digeste in nostro consilio, que privilegia, immunitates et gratias eis laudamus et ex certa scientia, tenore presentium, confirmamus; constitoque nobis per plenam inde receptam informationem et alias veridice dictos homines dicte vallis et eorum predecessores cunctis semper exactis temporibus usos fuisse et consuevisse pacifice, libere et quiete uti dictis montaneis, herbagiis et forestagiis, silvis et nemoribus et ea ipsos homines libere habuisse et possedisse et nunc etiam habere et possidere vel quasi, tam ad ademprivium propium quam arrendando ea, et peccuniam seu pretia ipsarum arrendationum ipsorum hominum utilitatibus applicando et alias ad eorum omnimodam voluntatem, cum in his potissime bona et substantia eorum consistant, necnon et dictis carreragiis et carneratgiis, pignerando in itineribus regalibus et extra animalia et

personas eis talam seu damna in locis vetatis inferentes, nec minus comperto ex diligenti discussione et constito nobis dicta sestaria seu galins non deberi nisi pro domo in qua fiat focus seu domicilium foveatur et comperto etiam homines dictorum locorum fuisse totis dictis temporibus et esse in pacifica et quieta possessione et quasi omnium et singulorum premissorum et quod dicti consuetudo, usus et possessio antiquata interpetrata sunt sicut privilegia predicta. Dec'arantes per presentem dictos homines locorum dicte vallis de Aranno posse licite, libere et quiete uti omnibus et singulis predictis, prout supraproxime enarrantur; et dicta eorum privilegia ita etiam intelligenda et accipienda de cetero fore imperpetuum. Et etiam ad cautelam de novo eis concedentes predicta, vobis et unicuique vestrum dicimus et mandamus, ex certa scientia et expresse, quatenus dictis hominibus omnium et singulorum locorum dicte vallis de Aranno predicta eorum privilegia et concessiones, juxta declarationem et concessionem nostras presentes, necnon et omnia alia et singula privilegia, libertates, immunitates et gratias ipsis hominibus indultas et omnes usus et consuetudines eorundem, abjectis dictis ambiguitatum scrupulis et impugnationibus, calumniis et malitiis quibuscumque, teneatis et observetis et faciatis per omnes et singulos inconcusse et inviolabiliter perpetuo observari, presertim quia ea que longam interpretationem receperunt ex iteratione factorum non debeant iterari, quinymo homines in suis privilegiis, libertatibus, immunitatibus, usibus et consuetudinibus actenus observatis, manuteneatis et defendatis prout melius et plenius illis usi sunt usquequaque, nec contra ea eos inquietetis, molestetis, perturbetis seu sinatis per quempiam perturbari nec alias contra predicta seu eorum aliquid veniatis nec aliquem contravenire permittatis aliqua ratione, si iram et indignationem nostras cupitis evitare; set contradictores et transgressores potius rigide compescatis, cum nos predicta sic fieri ex certa scientia providerimus et velimus. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus, nostro sigillo pendenti munitam. Data in loco Villeffranche Penitensis, nonadecima die martii, anno a Nativitate Domini millesimo trescentesimo quinquagesimo octavo nostrique regni vicesimo tertio. Exhibita etiam coram nobis quadam confirmationis carta[1] serenissimi domini Johannis, Aragonum regis, excelse memorie, fratris nostri, ejus plumbea bulla in pendenti munita, data Barchinone,

[1] Vègis doc. XXXIV..

prima die martii anno a Nativitate Domini M° CCC° LXXX° VII° regnique sui primo, cum qua dictus dominus frater noster confirmavit quandam cartam sive publicum instrumentum serenissimi domini Petri, Aragonum regis, gloriose memorie, patris sui et nostri, ejus plumbea bulla munita, data et acta in aljafaria civitatis Cesarauguste, .XX.ª die octobris, anno a Nativitate Domini M° CCC° LXXX° primo regnique sui quadragesimo sexto, cum qua dictus dominus pater noster, ex certa scientia, deliberate et consulte, ex causis in ea contentis, per se et suos heredes et successores quoscumque concessit et perpetuo statuit atque promisit in sui regia bona fide et medio juramento universitatibus vallis predicte et locorum sistentium in eadem, presentibus et futuris, quod vallem predictam Aranni seu loca in eadem sistentia merumque et mixtum imperium, jurisdictionem, superioritatem, redditus vel jura aliqua eorundem sibi pertinentes et pertinentia seu pertinere debentia quovis modo nec jura vel redditus que in ipsis valle seu locis habebat seu in futurum haberet aut aliquam partem ipsorum, generaliter vel specialiter, nunquam a corona regia Aragonum, principatu Cathalonie et comitatu Barchinone separaret, divideret, segregaret nec alienaret, nec separari, dividi, segregari nec alienari permitteret, in filium seu filios, uxorem vel uxores, nec aliquam personam vel personas mundi, eclesiasticas vel seculares, sibi propinquas vel extraneas, per modum seu viam donationis, infeudationis, venditionis, inpignerationis, assignationis, permutationis seu legati in testamento, nec per modum de raenas nec cujusvis alius generis alienationis quocumque modo posset dici vel exprimi, ad imperpetuum vel ad tempus etiam breve, quavis causa seu necessitate quantumcumque ingente seu urgente, etiam si extrema necessitas sibi et suis et corone sue regie Ara-

gonum et principatui Cathalonie esset vel censetur vel utilitas publica vel privata diceretur, quinimo ex nunc pro tunc et e converso voluit et decrevit, et vobis et dictis universitatibus legem pactionatam, incommutabilem et perpetuam fecit, et concessit cum carta eadem quod vallis predicta et loca in ea sistentia, cum terminis, territoriis, jurisdictionibus, superioritatibus, pertinentiis, integritatibus et juribus, supradicte corone regie Aragonum, principatui Cathalonie et comitatui Barchinone predictis remanerent et essent unita perpetuo et incomutabiliter pariterque affixa; necnon idem dominus genitor noster cum carta eadem de presenti ipsam vallem et loca corone, principatui et comitatui predictis affixit, incorporavit, univit et indissolubili vinculo annecxit et etiam agregavit et plura alia pro validatione, securitate et tuitione istorum fecit, concessit atque firmavit medio juramento et aliis tuitionibus, clausulis et cautelis, prout in carta predicta latissime continentur. Et supplicato nobis humiliter per Guillermum Rubei, presbiterum, et Arnaldum de Aurimunda, jurisperitum, nuncios vestri dictorum fidelium nostrorum consulum, juratorum et proborum hominum dicte vallis, nostri in curia nunc presentes, ut cartam preinsertam et cartam etiam superius mentionatam et denotatam necnon omnia alia privilegia, libertates, franchitates, remissiones, gratias, bonos usus et usantias vestras confirmare de nostri clementia solita dignaremur. Nos igitur, supplicationem hujusmodi favorabiliter exaudita, tenore presentis, habito respectu ad servitia nobis et predecessoribus nostris memorie celebris diversimode per vos impensa necnon ad damna, sumptus, labores et oppressiones que pro nobis et eis sustinuistis et pro quibus vos tenemur favore prosequi gratioso, preinsertam cartam et dictam etiam aliam cartam superius denotatam et omnia et singula contenta in eis necnon

omnia alia et singula privilegia, libertates, franchitates, gratias et remissiones vobis generaliter vel specialiter concessas, indultas seu facta per predecessores nostros predictos necnon bonos usus, consuetudines et usantias vestras prout illis melius usi fuistis de certa scientia, mature et ´deliberate laudamus, approbamus, `ratificamus et etiam confirmamus. Mandantes per eandem expresse inclito ac magnifico Martino, Dei gratia regi Sicilie, primogenito nostro carissimo ac post dies nostros in regnis et terris nostris, Deo propitio, legitimo successori, capitaneoque et castellano dicte vallis Aranni ceterisque universis et singulis officialibus et subditis nostris et dictorum officialium loca tenentibus, presentibus et futuris, quatenus laudationem, approbationem, ratificationem et confirmationem nostras hujusmodi ratas et firmas habendo, eas firmiter teneant et observent et non contraveniant nec aliquem vel aliquos contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri et sigillo nostre majestais impendenti jussimus communiri. Data Cesarauguste, septima decima die madii, anno a Nativitate Domini M° CCC° XC° nono regnique nostri quarto. Matias, vicecancellarius.

Signum *(s. reial)* Martini, Dei gratia regis Aragonum, [Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie].

Testes sunt:	Alfonsus, dux Gandie et marchio Villene;	Berengarius de Crudillis et
Garsias, Cesaraugustanus archiepiscopus;	Johannes, comes Empuriarum;	Rogerius de Montechateno, milites.

Sig*(s. man)*num Romei de Casanova, predicti domini

regis scriptoris, qui de ipsius mandato hec scribi fecit et clausit. Corrigitur autem in XVI.ª linea: «interpretata».

Romeus de Casanova mandato regio facto ad relationem protonotharii et ex alia contra stilum facta in qua erat mandatum sequens: Narcissus Castelli mandato regio facto ad relationem thesaurarii qui eam vidit.

Dominus rex, ad relationem protonotharii, mandavit eam expedire.

XXXIX

1399, maig, 17. — Saragossa.

Martí I concedeix als homes de la vall d'Aràn que's puguin reunir en el lloc que tinguin per convenient i de la manera que teníen de costum, per a nomenar síndics o procuradors que defensin llurs privilegis.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 31.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 2191 (abans: *Gratiarum 3 Martini)*, f. 230, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Martinus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, ut vos fideles nostri consules, jurati, probi homines et habitatores locorum, villarum et castrorum vallis Aranni privilegia et concessiones per predecessores nostros memorie gloriose et nos vobis generaliter et singulariter concessa et factas manutenere et deffendere melius valeatis; tenore presentis, ad supplicationem perhumilem vestri pro parte propterea nobis factam, de certa scientia concedimus vobis et licentiam plenariam elargimur quod absque metu et alicujus pene incursu pos-

sitis et valeatis auctoritate nostra, quam vobis conferimus cum presenti, omnes de valle predicta simul vel divisim, videlicet qualibet universitas uniuscujusque loci pro se eo modo quo congregari estis assueti, congregare in illum seu illa loca in quo vel in quibus estis pro similibus soliti congregari vel alibi ubi vobis fuerit bene visum et inibi procuratorem et procuratores, sindicum et sindicos facere, constituere et creare pro manutenendo et deffendendo privilegia antedicta et quodlibet eorundem et etiam pro prosequendo et conveniendo in nostri audientia et coram etiam aliis quibuslibet officialibus nostris omnes illas personas cujusvis gradus, status et conditionis existant que vobis de et super predictis privilegiis seu aliquibus vel aliquo eorundem prejudicia seu gravamina aliqua intulerunt seu inferent de cetero quovis modo. Quibus quidem procuratoribus seu sindicis de et super predictis omnibus et singulis per vos simul per quamlibet universitatem cujuslibet loci vallis predicte fiendis, creandis et constituendis illam talem et tantam potestatem dare et concedere valeatis qualem quantam volueritis et vobis fuerit bene visum, faciendo et firmando totiens quotiens volueritis omnia et singula publica necessaria instrumenta. Nos enim instrumentis eisdem incontinenti et totiens quotiens per vos simul vel divisim ut predicitur facta et firmata extiterint ut de nostri procedentia voluntate nunc pro tunc auctoritatem nostram hujusmodi tenore interponimus pariter et decretum ipsisque in judicio et extra judicium fidem indubiam volumus adhiberi. Mandantes per eandem, de certa scientia et expresse, capitaneo et castellano dicte vallis Aranni ceterisque universis et singulis officialibus nostris et loca tenentibus eorundem, presentibus et futuris, et aliis etiam ad quos spectet quatenus licentiam et concessionem nostras hujusmodi firmas habendo eas teneant firmiter et observent et non contra-

veniant nec aliquem vel aliquos contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus nostro sigillo appendicio comunitam. Data Cesarauguste, XVII.ª die madii, anno a Nativitate Domini Mº CCCº XCº nono regnique nostri quarto. Matias, vicecancellarius.

Narcissus Castelli, mandato regio facto ad relationem thesaurarii, qui eam vidit. — Dominus rex, ad relationem prothonotarii, mandavit eam expedire. Romeus de Casanova.[a]

·P·

Registrata[b]

XL

1399, maig, 17. — Saragossa.

Martí I concedeix als cònsuls, jurats i prohomes i a tots els de la vall d'Aràn que puguin revisar els pesos i mesures, marcant-los amb el senyal reial.[1]

[a] *Aquestes indicacions en A estàn escrites dins el replec inferior del pergamí. Al marge esquer d'elles, en A, hi ha:* In gratiarum III.º — [b] *Aquesta indicació està en A, al mig del dors del replec.*

[1] Com a antecedent de lo concedit en aquest privilegi transcric aquí el següent document (que podía servir també com a nota del doc. XXI): «Alfonsus, etc., fideli nostro magistro Guillermo de Overto, jurisperito vallis Aranni, etc. Licet ex consuetudine antiqua in dicta valle usitatum fuerit quod si castellanus vel judex aut loca tenentes eorum in dicta valle ad requisitionem alicujus persone exire habebat locum in quo faciunt residentiam personalem ad audiendum causas providebatur eis in suis legittimis missionibus vel in quinque solidis jaccensium pro qualibet die, attamen predicti non contenti de premissis, ut nobis relatum est, a modico tempore citra petunt et exigunt omnes missiones per eos factas et quinque solidos supradictos, quod redundat in prejudicium hominum dicte vallis; quamobrem nobis supplicatum fuit ut in predictis providere de solita clementia dignaremur. Nos vero, in predictis provideri volentes, vobis dicimus et mandamus quatenus certificetis vos de predictis et habita ipsa certificatione eam clausam et sigillatam nobis mittere procuretis, ut nos visa et recognita dicta certificatione

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 2191 (abans: *Gratiarum 3 Martini)*, f. 230 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Martinus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie]. Subditis nostris fidelibus illas concedimus gratias quas eis fore noscimus opportunas et per quas fraudes et alia inconvenientia atque damna radicitus extirpantur et inde res publica non modicum suscipit incrementum. Audito itaque quod in aliquibus castrorum et locorum vallis Aranni temporibus retrolapsis et etiam continue super mensuris et ponderibus fraudes nonnulli per aliquos iniquitatis filios comisse et facte fuere; et supplicato nobis humiliter pro parte vestri consulum, juratorum et proborum hominum vallis predicte ut pro obviando predictis et alias ut res publica vallis ejusdem conservetur melius et regatur gratiam hujusmodi, cum jam aliqui loci vallis ejusdem consimilem privilegium habeant,[1] vobis et successoribus vestris facere et concedere de nostri clementia solita dignaremur. Nos igitur, supplicatione hujusmodi exaudita benigne, tenore presentis, de certa scientia et consulte concedimus vobis dictis consulibus, juratis, probis hominibus et universitati vallis predicte

ordinare in premissis valeamus quod fuerit rationis. Ceterum, cum audiverimus quod consules cujuslibet ville ipsius vallis consueverunt, a tanto tempore citra cujus memoria in contrarium non existit, corrigere et dare mensuras bladi, vini et olei et cujuslibet alterius rei, etiam ponderare carnes et omnia que ponderanda sint et pondera dare ac etiam penas imponere et levare ut eis melius videretur expedire ac vino, blado et oleo, carnibus et quibuscumque rebus vendibilibus certum pretium imponere, velimusque de predictis certificari; idcirco vobis injungimus ut de premissis assimili nos certificare curetis, qua habita, eandem sigillo nostro sigillatam, nobis mittere procuretis. Nos enim supra predictis vobis comittimus vices nostras. Data Ilerde, III.º idus Junii, anno Domini .M.º CCC.º XX.º octavo. — Bartholomeus de Podio, ex petitione provisa.» (*Registre 432*, f. 95 v.º).

[1] La confirmació d'un privilegi semblant de la vila de Viella és d'aquest mateix dia, està copiada també en el *Registre 2191*, f. 24:

et singularibus de eadem, presentibus et futuris, quod quamdiu nobis placuerit possitis et liçeat vobis plenarie et omnino cognoscere de falsis ponderibus et mensuris vallis ejusdem solitaque et solitas in valle eadem, falsis rejectis, teneri facere et mandare et cum eis ponderari et etiam mensurari; que quidem pondera et mensuras signetis et signari facere habeatis atque etiam valeatis, pro fraudibus evitandis, victoriosissimo atque felicissimo signo nostro. Et de ac in et super predictis omnibus et singulis possitis indicere atque apponere illas penas et banna de quibus vobis fuerit bene visum indictaque et impositas colligere, exigere et levare et inde executiones quascumque in bonis quorumvis facere ac fieri facere et mandare. Nos enim vobis et dictis successoribus vestris dum nobis placuerit, ut prefertur, in et super predictis omnibus et singulis cum inde deppendentibus et emergentibus et connexis regias vices comittimus plenarie cum presenti. Per quam mandamus expresse capitaneo et castellano dicte vallis Aranni ceterisque universis et singulis officialibus nostris et subditis et loca tenentibus oficialium predictorum, presentibus et futuris, et aliis etiam ad quos spectet quatenus concessionem nostram hujusmodi et omnia et singula contenta in ea vobis et vestris successoribus teneant inviolabiliter et observent et non contraveniant nec aliquem vel aliquos contravenire permittant aliqua ratione; peccunias autem que de seu ex bannis seu penis predictis exient seu provenient in operibus seu reparationibus menium et vallorum ac aliorum fortaliciorum castrorum et locorum vallis predicte, et non in aliquibus aliis usibus, convertere habeatis. In cujus rei testimonium presentem vobis fieri jussimus, sigillo nostro appendicio comunitam. Data Cesarauguste, XVII.ª die madii, anno a Nativitate Domini Mº CCCº nonagesimo nono regnique nostri quarto. Matias, vicecancellarius.

Narcissus Castelli, mandato regio facto ad relationem thesaurarii qui eam vidit. Vilagut.

XLI

1414, abril, 28. — Saragossa.

Ferràn I, atenent la petició dels homes de la vall d'Aràn, els hi confirma els privilegis, immunitats, llibertats i bons usus concedits per els reis predecessors.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 24.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 2393 (abans: *Gratiarum 2 Fernandi I)*, f. 138, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.[1]

Traducció. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 135 v.º

Nos Ferdinandus, Dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac etiam comes Rossilionis et Ceritanie, quia liberalitatis affluentia principis

[1] Aquest document havía estat primer extès en forma una mica diferent, que havía sigut ja registrada en el mateix registre 2393, f. 136 v.º, però que no va arrivar a expedir-se segons la següent nota que està en el marge del dit registre: «Non fuit expedita sub ista forma, sed sub alia inferius registrate». El començ del document, en aquesta altra forma, deia aixís: «Nos Ferdinandus, etc., quia liberalitatis fidelium per principem lata desideriis excellentie regie cedat ad gloriam et subditorum rebret devotionem, fidelitati vestri proborum hominum, incolarum et habitatorum vallis Aranni considerata diligenter et humili supplicatione nostre facte majestati per nuncios vestros eidem designatos habenti quod predicte vallis Aranni consulibus, probis hominibus et habitatoribus antedictis privilegia, libertates, immunitates et bonos usus per predecessores nostros, gloriose memorie, concessos confirmare dignaremur atque roborare gratiose inclinati, vobis prefatis incolis et habitatoribus vallis predicte, etc.»; lo demés segueix igual i amb la mateixa data

fidelium desideriis arridet quotiens erga eorum beneficia se reddit munificam atque promptam, ad supplicationem siquidem vestri proborum hominum, incolarum et habitatorum vallis Aranni humillime inde factam nostre regie magestati per nuncios vestros eidem destinatos exponentes quod predicte vallis Aranni consulibus, probis hominibus et habitatoribus antedictis privilegia, libertates, immunitates et bonos usus per predecessores nostros gloriose memorie concessos confirmare dignaremur atque roborare; nos igitur, gratiose hiis inclinati, vobis incolis antedictis et habitatoribus vallis predicte, qui nunc estis et pro tempore fueritis, privilegia, libertates, immunitates et bonos usus vobis concessos ut fertur confirmamus et tenore presentis liberaliter roboramus, ita quod eisdem vos uti possitis nunc etiam et postea quandocumque prout melius usi fuistis et predecessores vestri usi fuerunt usquequaque. Mandantes per hanc eandem cartam nostram inclito Alfonso, principi Gerunde, primogenito nostro carissimo omniumque terrarum nostrarum generali gubernatori, castellano, judici dicte vallis, universis et singulis officialibus nostris ac eorum loca tenentibus, presentibus et futuris, quatenus hujusmodi confirmationem nostram teneant firmiter et observent et faciant inviolabiliter observari per quoscumque. In cujus rei testimonium presentem fieri et nostro sigillo pendenti jussimus comuniri. Quod est datum in domo dicta del Jaspis, civitatis Cesarauguste, die XXVIII.ª aprilis, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC.º XIIII.º regnique nostri tertio. **De Ortigis, regens cancellariam.**

Signum *(s. reial)* Ferdinandi, Dei gratia regis Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comitis Barchinone, ducis Athenarum et Neopatrie ac etiam comitis Rossilionis et Ceritanie, qui hujusmodi

confirmationem laudamus, ratam habemus, approbamus et confirmamus.

Testes:

Franciscus, episcopus Barchinonensis,

nobilis Olffus de Proxida,

Johannes de Bardaxino, milites,

Michael de Naves, utriusque juris,

Johannes de Funes, lecum doctores.

Sig(*s. man.*)num Anthonii Rigaudi, scriptoris serenissimi domini regis et ejus auctoritate per totam dominationem suam notarii publici, qui de mandato dicti domini predictis interfuit hujusmodique scribi fecit instrumentum et cum dictionibus et litteris rasis in II.ª linea, ubi legitur: «quia liberalitatis afluentia principis fidelium desideriis arridet quotiens erga eorum beneficia se reddit munificam atque promptam ad supplicationem siquidem», in III.ª: «humillime inde factam nostre regie», in V.ª: «nos igitur gratiose hiis inclinati vobis incolis antedictis» et etiam in III.ª ubi dicitur: «exponentes» et in II.ª firme dicti domini regis ubi scribitur: «mem», clausit.[a]

Dominus rex mandavit mihi Anthonio Rigaudi in audientia.[b]

·℞·

Registrata [c]

[a] *En B, al marge intern, al començ del document, hi ha aquesta indicació* XCV solidi jaccensium — [b] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec inferior del pergamí. Al marge esquer d'ella, en A, hi ha* In gratiarum II — [c] *Aquesta indicació està en A, al mig del dors del replec*

XLII

1420, agost, 28. — Carinyena.

La reina María, lloctinent d'Alfons IV, confirma als homes de la vall d'Aràn, segons llur petició, les franqueses, llibertats, privilegis i bons usus que'ls hi havíen concedit els reis predecessors.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 23.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 3116 (abans: *Diversorum 1 regine Marie, locum tenentis Alfonsi IV)*, f. 76 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Traducció: *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 136.

In Dei nomine. Pateat universis quod nos Maria, Dei gratia regina Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comitissa Barchinone, ducissa Athenarum et Neopatrie ac etiam comitissa Rossilionis et Ceritanie, primogenita regni Castelle, locum tenens generalis illustrissimi domini regis viri et domini nostri carissimi, ad supplicationem perhumilem pro parte vestri fidelium nostrorum gentilium consulum et proborum hominum universitatis vallis Aranni super hiis supliciter nobis factam, cum presenti carta nostra vobis gentilibus consulibus et probis hominibus ac universitati vallis predicte et singularibus ejusdem omnes et singulas franquitates, libertates ac privilegia et bonos usus concessas et indultas per dictum dominum regem et ejus predecessores illustres reges Aragonum dicte vallis et habitatoribus ejusdem laudamus, approbamus, ratifficamus ac etiam nostre confirmationis presidio roboramus, si et prout eis melius usi fuistis temporibus retrolapsis. Mandantes per hanc eandem gubernatori generali ejusque vices gerentibus necnon

capitaneo et procuratori regio ceterisque universis et singulis officialibus regiis dicte vallis et eorum loca tenentibus, presentibus et futuris, quatenus laudationem, approbationem, ratifficationem et confirmationem nostras hujusmodi teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant per quoscumque et non contraveniant aut faciant seu aliquem contrafacere vel venire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus regio sigillo comuni in pendenti munitam. Data in loco de Carenyena, XXVIII.ª die augusti, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC.º vicesimo regnique dicti domini regis quinto.

Signum *(s. reial)* Marie, Dei gratia regine Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comitisse Barchinone, ducisse Athenarum et Neopatrie ac etiam comitisse Rossilionis et Ceritanie, primogenite regni Castelle, locum tenentis generalis illustrissimi domini regis viri et domini nostri carissimi. La Reyna.

Testes sunt: Alfonsus, archiepiscopus Cesaraugustanus,	Artaldus de Alagone, Bernardus de Crudillis,	Berengarius de Hostelrico et Johannes dez Lor, milites.

Sig(*s. man*)num Raymundi Bajuli, dictorum dominorum regis et regine locum tenentis prothonotarii, qui de dicte domine regine mandato hec scribi feci et clausi.

Raymundus Bajulus, mandato domine regine facto in consilio.[a]

P.

Notata per conservatorem. Registrata [b]

D. Agustini.

[a] *Aquesta indicació en A està escrita dins el replec inferior del pergamí.*

[b] *Aquestes indicacions estan en A, al dors del replec.*

XLIII

1422, maig, 27. — Barcelona.

La reina María, lloctinent d'Alfons IV, concedeix als homes de la vall d'Aràn que en l'absencia del jutge o de l'escrivà de dita vall puguin nomenar persones aptes que'ls substitueixin.

A. Original perdut.
B. Transcripció inclosa en la confirmació d'Alfons IV.[1]

Maria, Dei gratia regina Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comitissa Barchinone, ducissa Athenarum et Neopatrie ac etiam comitissa Rossilionis et Ceritanie, primogenita regni Castelle, locum tenens generalis illustrissimi domini regis, viri et domini nostri carissimi, fideli nostro Jacobo Clergue, alias Lop, civi Barchinone, cui Castrum Leonis et capitaneam vallis Aranni comisimus, salutem et gratiam. Utilitati ac bono statui ejusdem vallis providere quantum possumus cupientes, ne propter absentiam seu alium deffectum judicis ordinarii et scriptoris curie dicte vallis cultus justitie valeat innovari dicimus, comittimus et mandamus vobis, de certa scientia et expresse, quatenus si predictorum judicis et scriptoris vallis ipsius seu eorum alterius deffectum repereritis in eadem, de consilio gentilium consulum et proborum hominum universitatis vallis ejusdem seu majoris partis eorum in deffectum difficientis vel difficientium aliud vel alios quam sufficientes et idoneos reperire poteritis submegatis, qui loco disficientis seu disficientium re-

[1] Vègis més avall, doc. XLIV.

gant et exerceant donech a dicto domino rege seu a nobis aliud dispositum fuerit seu ordinatum. Nos enim super predictis omnibus et singulis cum ex inde dependentibus, incidentibus et connexis vices nostras vobis comittimus plenarie cum presenti. Data Barchinone, XXVII[a] die madii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC° vicesimo secundo. LA REYNA.

XLIV

1425, agost, 20. — Tarassona.

Alfons IV confirma el document de la reina María de 1422[1] *en favor dels de la vall d'Aràn.*

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'orignal, en el registre 2611 (abans: *Diversorum 3 Alfonsi IV)*, f. 60, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.[2]

Alfonsus, [Dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac etiam comes Rossilionis et Ceritanie],[a] dilecto nostro capitaneo vallis Aranni vel ejus locum tenenti qui nunc sunt et erunt pro tempore, salutem et dilectionem. Cum illustris regina Maria, consors et tunc locum tenens nostra generalis dicte vallis, utilitate pensata, quandam fieri mandaverit provisionem seriey sequentis: Maria,[b] Dei gratia regina Aragonum, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comitissa Barchinone, ducissa Athenarum et Neopatrie ac etiam comitissa Rossilionis et Ceritanie, primogenita regni Castelle, locum tenens

[a] *Alfonsus, etc. B.* — [b] *Lo imprès de lletra petita és repetició del doc.* XLIII.

[1] El doc. XLIII. — [2] En el mateix registre i foli hi ha també copia d'un document d'Alfons IV, d'igual data, manant l'observança del privilegi de Joan I de 1396 (doc. XXXVII).

generalis illustrissimi domini regis, viri et domini nostri carissimi, fideli nostro Jacobo Clergue, alias Lop, civi Barchinone, cui Castrum Leonis et capitaneam vallis Aranni comisimus, salutem et gratiam. Utilitati ac bono statui ejusdem vallis providere quantum possumus cupientes, ne propter absentiam seu alium deffectum judicis ordinarii et scriptoris curie dicte vallis cultus justitie valeat innovari dicimus, comittimus et mandamus vobis, de certa scientia et expresse, quatenus si predictorum judicis et scriptoris vallis ipsius seu eorum alterius deffectum repereritis in eadem, de consilio gentilium consulum et proborum hominum universitatis vallis ejusdem seu majoris partis eorum in deffectum difficientis vel difficientium aliud vel alios quam sufficientes et idoneos reperire poteritis submegatis, qui loco disficientis seu disficientium regant et exerceant donech a dicto domino rege seu a nobis aliud dispositum fuerit seu ordinatum. Nos enim super predictis omnibus et singulis cum ex inde dependentibus, incidentibus et connexis vices nostras vobis comittimus plenarie cum presenti. Data Barchinone, XXVIIª die madii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCCº vicesimo secundo. LA REYNA; dicimus et mandamus vobis et vestrum utrique, de certa scientia et expresse, quatenus litteram preinsertam et contenta in ea teneatis et observetis tenerique et observari firmiter faciatis juxta illius seriem et tenorem. Nos enim ad uberiorem cautelam literam eandem laudamus, approbamus et confirmamus et eam de novo concedimus per presentes. Data Tirasone, XXª die augusti, anno a Nativitate Domini Mº CCCCº XXVº. De Funes, vicecancellarius.

Raymundus Bajuli, ex provisione facta per vicecancellarium.

XLV

1456, gener, 28. — Barcelona.

Joan II, lloctinent d'Alfons IV, estableix que'ls homes de la vall d'Aràn elegesquin cada any nou consellers, tres per cada terçó, que reunint-se a Viella amb els cònsols dels

dits terçons poguessin proveir a les coses d'aquella, salvant les referents a obligacions pecuniaries o patrimonials que quedaven reservades al consell general de la vall.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 3298 (abans: *Diversorum 5 regis Johannis, locum tenentis Alfonsi IV)*, f. 187, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos en Johan, [per la gracia de Deu rey de Navarra, infant e governador general d'Aragó e de Sicilia, duch de Nemos e de Montblanch, comte de Ribagorça e senyor de la ciutat de Balaguer, loctinent general del serenissimo senyor rey frare nostre molt honrat].[a] Experiencia ha mostrat los grans e evidents damnatges que los officials e homens dels lochs de la vall d'Aran han reportats e reportarien no essent-hi saludablement proveyt per occasio e causa dels ajusts del consell general que per cascuna cosa, gran o minima, se acostumave de fer de tots los tres terços de la dita vall per donar orde als fets a aquella universalment toquants; e com per part de vosaltres officials e persones del consell general de la dita vall e singulars de aquella siam novament suplicats de remey opportu, per ço, satisfent a vostra supplicacio, ab tenor de la present, de nostra certa certa sciencia e expressa statuym, ordenam e a vosaltres dits officials e persones del consell general damunt dits e singulars persones de la dita vall, presents e qui per temps seran, atorgam que d'aci avant, tant empero com aço de la voluntat del dit senyor rey e nostra proceyra e no mas, puxau e vos sia licit e permes sens encorriment de pena o calonia alguna cascun any lo primer dia de quaresma de quascu dels tres terços de la dita vall elegir tres bones persones les quals se hajen a nomenar e

[a] Nos en Johan etc., *B*.

nomenen consellers de la dita vall e les quals com nomenades seran en poder del capita o castella de la dita vall hajen a prestar e facen sagrament solemne e homenatge de be e lealment conservar les regalies, preheminencies e superioritats del dit senyor rey e sagrament solemne de aconsellar e dispondre en los fets de la dita vall so que Deus e ses bones conciencies dictaran e de servar los privilegis de aquella squivant per lur poder totes coses contraries, los quals dits tres consellers de cascun terço, que seran nou persones, com lo dit jurament prestat hauran pera veure, ordenar e dispondre los fets toquants servey del dit senyor rey e be e repos de la dita vall puxan, quantes vegades los parra esser expedient e necessari, ensemps ab los consols de cascu dels dits terços ajustar-se en lo loch de Bella e axi ajustats los dits consols e consellers o la major e pus sana part de aquells representen e puxen consellar, disponre, deliberar e fer totes aquelles coses que tot lo consell general de la dita vall essent ajustat fer porie, ab que les dites coses concernexcan servey del dit senyor rey e nostre e be, augment, conservacio e repos de la dita vall. E si de cosa alguna parlaran, comunicaran o deliberaran que la dita vall haja a fer en que se dejen donar peccunies o altres bens o coses de aquella o dels singulars d'ella o que s'hagues a fer alguna obligacio, aço no volem per aquells puixa esser ni sie fet; mes refferentho al consell general ajustat en la forma fins aci acostumada, aquest dit consell axi congregat ho puxa fer segons abans de ara podie e no los dits consols ab los dits nou consellers ni la major part de aquells, los quals en aquest cas no volem hajen major potestat que tenen los altres singulars de la dita vall. E los dits nou consellers se hajen ajustar, com dit es, tots temps en lo dit loch de Abella que per los consols de la dita vall sera a ells e cascu d'ells intimat. Manants per aquesta mateixa als capita,

consols, officials e persones singulars de la dita vall, presents e qui per temps seran, e altres officials e persones, axi majors com menors, e als lochtinents dels dits officials e de cascu de aquells a qui's pertanga, sots incorriment de la ira e indignació del dit senyor rey e nostra e pena de cinch milia florins d'or dels bens de qualsevol contrafahent havedors e als cofrens reals aplicadors, que la present nostra ordinacio, disposicio e concessio e totes e sengles coses en aquella contengudes juxta lur serie, continencia e tenor tinguen fermament e observen, tenir e observar facen inviolablement per tots e contra aquella ni coses en aquella contengudes no facen ni vinguen ni permetan esser contrafet en alguna manera. En testimoni de les quals coses manam esser feta la present ab lo segell real en pendent segellada. Dada en la ciutat de Barchinona a XXVIII dies de giner, en l'any de la Nativitat de nostre Senyor M. CCCCLVI, del regne del dit senyor rey de Sicilia deça Far any XXII e dels altres regnes any XXXXI. El Rey Johan.[1]

Dominus rex locum tenens mandavit mihi Petro Dolcet; et viderunt eam locum tenens thesaurarii generalis et A. de Mesa, regii fisci advocatus.

[1] El mateix rei Joan, lloctinent d'Alfons IV, va adressar en 1457 (3 de mars) als oficials dels llocs de Sant-Beat i de Monjoy, del regne de Fransa, el següent document de reclamació en favor dels homes de la vall d'Aràn: «Johannes, [Dei gratia rex Navarre, infans et gubernator generalis Aragonum et Sicilie, dux Nemosensis et Montisalbi comesque Ripacurcie ac dominus civitatis Balagarii, locum tenens generalis serenissimi domini regis fratris nostri honorandissimi], dilectis et devotis nobis judici et aliis officialibus ad quos spectet locorum Sancti Beati de Banyeres et de Monjoy in regno Francie sitorum, salutem et dilectionem. Ut expositum fuit nostre majestati humiliter pro parte universitatis vallis d'Aran noviter in dictis locis positi fuerunt collectores ad colligendum et exhigendum jus marcharum et contramarcharum regnorum Aragonum et Francie a rebus et mercibus que per homines dicte vallis sportantur a dicta valle et in eam importantur et transeuntibus per dicta loca, quod jus nunquam hactenus collectum et exactum

XLVI

1496, desembre, 21. — Burgos.

Ferràn II confirma als homes de la vall d'Aràn els privilegis, immunitats i llibertats que'ls hi havíen concedit els reis predecessors.

A. Original. Pergamí que havía portat segell pendent. Arxiu general de la vall d'Aràn; document n.º 27.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 3654 (abans: *Itinerum 24 Ferdinandi II)*, f. 88, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — *C*. Transcripció inclosa en la confirmació de Carles I. [1]

TRADUCCIÓ. *Catalana:* en *Privilegis, franqueses y libertats,* p. 138.

Nos Ferdinandus, Dei gratia rex Castelle, Aragonum, Legionis, Sicilie, Granate, Toleti, Valencie, Gallecie, Majoricharum, Hispalis, Sardinie, Cordube, Corsice, Murcie, Giennis, Algarbii, Algezire, Gibraltaris ac insularum Canarie, comes Barchinone, dominus Vizcaye et Moline, dux Athenarum et Neopatrie, comes Rossilionis et Ceri-

nec per homines dicte vallis solutum fuit, ut fertur, nisi in civitate Tholose; et cum ex hujusmodi nova exactione et collectione dicti juris in locis predictis hominibus dicte vallis vexationes et molestie dicantur inferri quas a subditis et vassallis dicti domini regis propulsare omnino debemus, vos propterea requirimus et ortamur quod exactionem et collectionem dicti juris in locis predictis ab hominibus dicte vallis, si hactenus dictum jus ibidem colligi et exhigi non consuevit, cessare faciatis, ut eis cessantibus itidem cessent vexationes et molestie que ob id hominibus dicte vallis inferri dicuntur, alias cogeremur eorum indempnitati providere per remedia debita et oportuna. Data Barchinone, die tertio martii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo. EL REY JUAN. — Dominus rex locum tenens mandavit michi Danieli Bertrandi, visa per vicecancellarium.» *(Registre 3301,* f. 120).

[1] D'aquesta confirmació, feta en 1519 (juny 16), n'hi ha copia en el *Registre 3881*, f. 106, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó; i traducció catalana en *Privilegis, franqueses y libertats*, p. 149 v.º

tanie, marchio Oristanni et Gotiani, humilimis supplicationibus majestati nostre humiliter effussis per vos dilectos et fideles nostros consiliarios, consules, probos homines et universitatem vallis nostre de Aran et seu per sindicos ad serenitatem nostram per vos destinatos benigniter inclinati perspectisque fidelitate, affectione et servitiis illustrissimis regibus Aragonum, predecessoribus nostris, divi recordii, in utriusque fortune successibus per vos et dictam universitatem eximia affectione et devotione prestitis et impensis, equum propterea censentes atque justum ut erga vos et eandem vallem ejusque universitatem provi redamur atque liberales; tenore igitur presentis, scienter, deliberate et consulto, omnia et quevis privilegia, libertates, immunitates et indulta per serenissimos retroprincipes reges Aragonum, genitorem, proavos et predecessores nostros, divi recordii, et quemlibet eorum quomodolibet dicte valli et illius universitatibus concessas et concessa quorum quarumque tenores presentibus pro insertis et repetitis penitus haberi volumus et habemus perinde ac si de verbo ad verbum presentibus inserte et inserta forent, sic videlicet et prout eisdem melius et plenius hactenus usi fuistis et estis et seu ipse universitates dicte vallis use fuerunt et sunt, laudamus, approbamus, ratifficamus et confirmamus nostreque hujusmodi laudationis, ratifficationis, approbationis et confirmationis munimine seu presidio roboramus et validamus. Illustrissimo, propterea, Joanni, principi Asturiarum et Gerunde, filio nostro carissimo postque felices et longevos dies nostros, Deo propitio, in omnibus regnis et terris nostris immediato heredi et successori, intentum nostrum significantes dicimus, locum tenenti vero generali nostro gerentique vices nostri generalis gubernatoris in principatu Cathalonie et bajulo generali, vicaris, bajulis, subvicaris, subbajulis ceterisque universis et singulis officialibus nos-

tris et aliis ad quos spectet in dicto principatu constitutis et constituendis et officialium ipsorum locum tenentibus precipimus et jubemus ad obtentum nostri amoris et gratie incursumque pene florenorum auri duorum milium, nostris inferendorum erariis, quod nostram hujusmodi confirmationem et ratifficationem dictorum privilegiorum, libertatuum et immunitatuum, modo predicto per nos facta, teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant inviolabiliter per quoscumque juxta ejus seriem et tenorem pleniores et contrarium non faciant ratione aliqua sive causa, si dictus illustrissimus princeps filius noster carissimus paternam benedictionem habet caram, ceteri vero officiales nostri iram et indignationem nostram ac preapositam penam cupiunt non subire. In cujus rei testimonium presentem fieri jussimus nostro comuni sigillo in pendenti munitam. Data in nostra civitate Burgorum, XXI.º die mensis decembris, anno a Nativitate Domini Mº CCCC LXXXXVI regnorumque nostrorum, videlicet, Sicilie anno XXXVIIIIº, Castelle et Legionis XXIIIº, Aragonum et aliorum XVIII, Granate autem V.º Yo el Rey.

Vidit generalis thesaurarius.

In itinerum xxiiii, f. lxxxviii.º

Dominus rex mandavit mihi Joani de Coloma. Visa per generalem thesaurarium et A. Boneti, pro generali conservatore.

Vidit A. Boneti, pro generali conservatore.[a]

Registrata[b]

[a] *Aquestes indicacions estàn en A, dins el replec interior del pergamí.* — [b] *Aquesta indicació està en A, al mig del dors del replec.*

APÈNDIX

1

1313, agost, 18. — Lleyda.

Jaume II nomena a Guillem de Castellnou batlle i administrador general de la vall d'Aràn, determinant les atribucions i obligacions de dit càrrec.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 232 (abans: *Officialium 2 Jacobi II)*, f. 33 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, de sufficientia, legalitate et industria vestri dilecti consiliarii nostri Guillermi de Castronovo, militis, plenam fiduciam obtinentes, vos ad tenendum, regendum et exercendum pro nobis bajuliam et generalem amministrationem totius vallis nostre de Aran tenore presentis carte nostre providimus deputandum, ordinantes, comitentes et concedentes vobis quod § I
vos, dum nostre fuerit beneplacito voluntatis, sitis bajulus et generalis amministrator pro nobis in dicta valle Arannii et ipsas bajuliam et amministrationem teneatis, regatis et exerceatis pro nobis ad honorem et fidelitatem nostram bene et legaliter, jus et justitiam inter habitatores et incolas dicte vallis et alios quoslibet auctoritate nostra regali et licentia in ibi exercendo, observando ac etiam ministrando. Redditus autem, exitus, proventus, sesteria § II
frumenti, calonias sive penas, bonorum confiscationes, lezdaç, pedagia et alia quelibet jura nostra nobis quibus-

libet causis, rationibus sive modis spectantia et spectare debentia in dicta valle et locis ejusdem exigatis, colligatis et recipiatis integre nomine et pro parte nostra seu exigi,
§ III colligi et recipi fideliter faciatis. Concedimus etiam et potestatem damus vobis quod super penis quibuslibet, exceptis hiis que mortem aut mutilationem membrorum inducerent, possitis auctoritate nostra compositiones facere et de ipsis remitere prout melius et utilius pro nobis et nos-
§ IV tra curia vobis videbitur expedire. Preterea volumus et committimus vobis quod vos in tribus locis dicte vallis in quibus est antiquitus assuetum ponatis et constituatis et ponere ac constituere possitis auctoritate nostra bajulos, scilicet in unoquoque loco unum bajulum sufficientem et idoneum, qui sint ibi pro nobis et qui ipsius bajulie officium regant et exerceant legaliter atque bene; qui quidem bajuli per vos constituti seu positi pro eorum salario recipiant et habeant retrodecimum, prout est retroactis tem-
§ V poribus assuetum. Mandamus igitur per presentem cartam nostram universis et singulis, tam militibus quam aliis quibuslibet, habitatoribus dicte vallis quod vos pro bajulo et amministratore nostro generali dicte vallis habeant et teneant et de redditibus, exitibus, proventibus, cisteriis frumenti, caloniis sive penis, bonorum confiscationibus, lezdis, pedagiis et aliis quibuslibet juribus nostris predictis vobis et dictis tribus bajulis respondeant et satisfaciant integre loco nostri ac vobis pareant et obediant in omnibus et singulis quibus bajulis et amministratori nostro generali parere et obedire tenentur et debent, dum ipsas bajuliam et amministrationem pro nobis tenueritis ut su-
§ VI perius continetur. Declaramus autem quod dicti tres bajuli per vos ordinati vobiscum computent et computare teneantur de aministratione eorum; et vos, tam de amministratis per ipsos bajulos quam aliis ad dictas bajuliam et amministrationem vobis commissa spectanti-

bus, nobis aut magistro rationali nostre curie vel cui voluerimus loco nostri teneamini compotum et legale reddere rationem; retentis tamen et solutis vobis anno quolibet illis scilicet tribus mille solidis jaccensium quos pro custodia et retinentia Castri Leonis siti in dicta valle et turris vallis ejusdem vocate de Guexa vobis cum alia carta nostra[1] providimus assignandos. Data Ilerde, XV° kalendas septembris, anno Domini .M.° CCC.° XIII.°

Guillermus Augustini, mandato regio.

[1] Aquesta carta està copiada en el *Registre 234*, f. 15, i és del tenor següent: «Nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, de legalitate atque industria, sufficientia et fide vestri dilecti consiliarii nostri Guillermi de Castronovo, militis, plenam fiduciam obtinentes, comittimus sive comendamus vobis castrum nostrum vocatum Castrum Leonis, situm in valle nostra Aranni, tenendum et custodiendum pro nobis ad forum et consuetudinem Ispanie; ita quod vos teneatis et custodiatis pro nobis bene et legaliter dictum castrum et sitis pro nobis alcaydus ipsius castri dum de nostre fuerit beneplacito voluntatis. Teneatis etiam pro nobis, pro domo plana et non pro castro, Turrem de Guexa, sitam in valle predicta. Constituentes seu concedentes et assignantes vobis pro retinentia seu custodia dicti castri et turris predicte tres mille solidi jaccensium, quos anno quolibet, dum dictum castrum et turrem predictam pro nobis tenueritis, habeatis et recipiatis super redditibus, exitibus, proventibus et aliis quibuslibet juribus nostris vallis Aranni predicte, cujus vallis bajuliam et generalem amministrationem vobis cum alia carta nostra duximus comittendam; ita quidem quod si redditus et alia predicta ad hec non suffecerint, nos pro residuo vobis teneri volumus ad solvendum. Mandamus itaque universis et singulis militibus, consulibus ac universis et singulis universitatibus et aliis quibuslibet habitatoribus dicte vallis quod vos pro alcaydo nostro dicti castri habeant et teneant ac vobis pareant, respondeant et obediant in omnibus et singulis ad alcaydiam ipsam spectantibus et spectare debentibus et de quibus alcaydo dicti castri parere, respondere et obedire tenentur et debent dum ipsum castrum de beneplacito nostro tenueritis ut est dictum. Data Ilerde .XV°. kalendas septembris, anno Domini millesimo trecentesimo tertiodecimo. — G. Augustini, mandato regio.» A Guillem de Castellnou li havía sigut ja encomenada la vall d'Aràn pel rei Jaume tot seguit de la restitució de dita vall, amb document de 5 de juliol del dit any 1313 essent aquell sobrejunter de Ribagorça, de Sobrarb i de les valls, rebent-la de Pere de Castell que la tenía fins llavors en nom del rei de Mallorca (*Registre 234*, f. 13). Després d'en Guillem de Castellnou, que va morir, foren batlles i administradors generals de la vall, en temps de Jaume II, en Ramón Valldevell (*Vallesenou*), nomenat a 13 de gener de 1314, n'Arnau de [illegible], nomenat a [illegible] de novembre de 1316, en Jaume Torrella, nomenat a 14 d'abril de [illegible] i en Pere de Canyelles (*Canelles*), nomenat a 3 de desembre de [illegible], de tots els quals els hem

2

1381, febrer, 7. — Saragossa.

Pere III aproba i confirma els capítols de pau concordats entre els homes de la vall d'Aràn i n'Aimerich de Comenge, representant dels comtes de Comenge i d'Armanyach.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 936 (abans: *Gratiarum 62 Petri III)*, f. 52 v.º, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Petrus, [Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie].[a] Regii nostri culminis convenit dignitati sub pacis amenitate fovere singulariter singulos et generaliter universos qui suum incolarum infra nostri limites imperii faciunt et nos quippe super hoc meditatione sedula vigilamus ut ille pius Rex misericors qui pro salute humani generis de celis descendens pacem et dilectionem inter discipulos servari precepit in illo districto extremi judicii examine rationem nostre villicationis admittat, nobis inde retributionis premium in centuplum impendendo; hinc est quod cum aliquibus bonis personis tractantibus et ad effectum, divino suffragante auxilio, perducentibus super pace et concordia firmandis inter

[a] Nos Petrus, etc., *B.*

ments en que se'ls hi encomana tal càrrec són idèntics al publicat dalt i es troven respectivament en els registres 232, f. 50; 234, f. 20; 232, f. 84 v.º, i 233, f. 57, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El rei Alfons III, a 29 de novembre de 1327, va nomenar per a batlle i administrador general de la vall d'Aràn a Pere Ortiz de Pisa, amb document *(Registre 504*, f. 1) igual als otorgats per Jaume II.

egregios viros comites Armaniaci et Convenarum et eo-
rum vassallos ac subditos, ex una parte, et consules, pro-
bos homines et universitatem vallis Aranni, vassallos et
subditos nostros, ex altera, inter quos, instigante humani
generis inimico, diversa fuerunt retroactis temporibus guer-
re, dissensiones et scandala suscitata, facta fuerint et
concordata ac deliberata sequentia capitula: ¶ Primera- § I
ment promes lo noble Aymerich de Comenge als habitants
de la vall d'Aran que ell los haura dels senyors comtes de
Comenge e d'Armanyach que [de] negunes gents d'armes a
peu ne a cavall de ses gents propries e altres que per los
termens o terres de Comenge a ells no vendra alguna lesio
ne dampnatge en lurs persones ne bens, ans si nulles com-
panyes los volien dampnejar los defendran e'ls ajudaran
a defendre en cors e en bens a son poder. E d'aço lus pro-
met haver carta ab segell pendent baylada ab ferma stipu-
lacio dels dits senyors comtes. E axi mateix lo castella,
juge e altres promens de la vall d'Aran hajen haver del
senyor rey d'Arago semblant carta que lo dit noble Ay-
merich haura dels dits senyors comtes, ço es que'l castella
e'ls promens de la vall d'Aran faran e compliran totes les
causes dessus dites axi com lo dit noble Aymerig promet
als dits habitants, es assaber: que defendran tots los fron-
talers de Comenge en tot lur poder en cors e en bens. Item, § II
promet que en cars que lo senyor rey d'Arago ab mos-
senyer lo comte de Comenge haguessen guerra entre lor,
que les coses en lo present capitol ne dejus escrites con-
tengudes no haguessen alguna fermesa. Item, promet lo dit § III
noble Aymerig de haver confirmacio dels dits senyors
comtes e de la comtesa de Comenge, la qual haja a jurar,
car no ha edat, de tenir e observar la pau que d'aci enrere
es feyta entre la terra d'Aran e de Comenge. E axi mateix
prometen haver los dits castella e promens confirmacio
del senyor rey d'Arago. Item, promes lo dit Aymerich que § IV

ell fara jurar e prometre de tenir e observar les dites paus als lochs e habitants de Sentens, de Castello, de Molis, de Banyeres, de Sirer e de Fronçach; e aço mateix hajen a fermar los lochs e'ls habitants de Beusost, de Bielle et de Saverdu. § V Item, que los dits senyors tendran e compliran tots los capitols contenguts en les dites paus e convencions e aço en pena de deu milia florins de cambra, axi com en les paus antigues es contengut. § VI Item, que'ls dits castella e promens d'Aran e lo dit noble Aymerich hajen a haver les paus e convencions dessus dites d'aci a quaresma entrant[1] e que hajen per tots temps fermesa; fueritque nobis humiliter supplicatum pro parte dictorum consulum, proborum hominum et universitatum dicte vallis Aranni ut dicta capitula et contenta in eis, que ad pacem et comodum dicte vallis tendunt, confirmare et eis assensum nostrum prestare de benignitate solita dignaremur: igitur, dicte supplicationi condescendentes benigne, volentes dare locum quod inter partes predictas pax et dilectio foveantur, tenore presentis predicta capitula et omnia ac singula in eis contenta laudamus, approbamus, ratificamus et nostre confirmationis presidio roboramus eisque assensum et auctoritatem nostram prestamus. Concedentes cum presenti dictis consulibus et probis hominibus ac habitatoribus vallis Aranni predicte licentiam et facultatem plenariam quod juxta tantum dicta capitula possint quecumque instrumenta obligationum super dictis pace et conventionibus firmandis et tenendis cum omnibus penis, securitatibus, renunciationibus, clausulis et cautelis facere et firmare; quoniam eisdem instrumentis nunc pro tunc auctoritatem nostram impendimus et decretum. Et ut predicta omnia et singula majori firmitatis robore fulciantur juramus per dominum Deum et ejus sancta quatuor

[1] La quaresma de 1381 va començar el dia 27 de febrer.

Evangelia, manibus nostris corporaliter tacta, predicta capitula et omnia et singula in eis contenta tenere et observare et contra ea vel eorum aliquod non facere vel venire aliqua ratione seu causa. Mandantes per hanc eandem inclito et magnifico infanti Johanni, primogenito et nostrorum regnorum et terrarum generali gubernatori carissimo, sub paterne benedictionis obtentu, ejusque vices gerentibus ceterisque officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, sub ire et indignationis nostre incursu, quod presentem confirmationem et concessionem nostras ratas habeant atque firmas et nichil in contrarium facere seu attentare presumant. In cujus rei testimonium presentem cartam nostram fieri et nostri pendentis sigilli jussimus appensione muniri. Data Cesarauguste, VII.ª die februarii, anno a Nativitate Domini Mº CCCº LXXXIº nostrique regni XLVI.º Episcopus Oscensis.

Bonanatus Egidii, ex provisione facta per dominum regem ad relationem Narcisi de Sancto Dionisio, legum doctoris, consiliarii et promothoris, qui dicta capitula recognovit. Quod juramentum fuit prestitum in posse Bernardi Michaelis, ut ipse dixit.

3

1387, abril, 15. — Barcelona.

Joan I aproba i confirma una concordia pactada entre el comte de Pallars i els homes de la vall d'Aràn, transcribint aquella.

A. Original perdut.

B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 1891 (abans: *Gratiarum 2 Joannis I*), f. 124, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Johannes, Dei gratia rex Aragonum, [Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie].[a] Discenciones, odia et rancores ortas, procurante humani inimico, inter vos nobilem et dilectum nostrum Hugonem, comitem Pallariensem, homines, vassallos et valitores vestros, ex una parte, et vos fideles nostros homines vallis Aranni et valitores vestros, ex altera, meditatione attenta dudum in animo revolventes, operosum adhibimus studium et operam impe[n]dimus studiosam ut quiente vobis in soliditate concordie pararemus, de pace fienda super predictis per vos compromissum fieri disponentes, ita quod undique discordiarum occasionibus studiose submotis et dissencionis relegata materia dampna que diutius severitas hostilis concertationis inflixerat, actore Domino, pacis et tranquillitatis levitas resarciret; ne igitur labores nostros contrariis contingat frustari effectibus nec desistamus a ceptis set reddamus nos paterno more sollicitos quod inter se vota vestra non discrepent sed solide confederationis quasi in unum alveum coadunata concordent dignum arbitrantes et debitum ex nostra magestas regia cujus dispositioni vos propterea submisistis, aperte devotionis vestre argumenta percipiens vobis grate affectionis benefficia recompenset, viso instrumento compromissi et pacis per vos dictum comitem, ex una parte, et Raymundum Borroll, procuratorem, sindicum et actorem vestri dictorum hominum, ex altera, nobis ut predicitur disponentes firmati et inite sub hiis verbis: In nomine domini nostri Jhesu Christi. Amen. Rex ipse pacifficus faciens mirabilia magna solus inter Deum et hominem adveniens mediator multifarie multisque modis sparso per orbem semine salutis humane nos docuit in viam pacis dirigere pedes nostros pro hereditate immarçessibili et

[a] Aragonum, etc., *B*.

dono incomparabili relinquens suis apostolis ipsam pacem, set preceps obtrusus in ergaustulo tenebrarum diabolus, pacis emulus, turbatus de quiete et gloria redemptorum que tota in pacis amenitate servantur, mentes hominum semper simulat, simulando sollicitat, sollicitandoque, deviat et seducit discordie impetu et rancoris impulsu, illas potius precipitare contendens quas novit solidius stabilitas a petendo munere paciffice voluntatis, ut sic hominem, quem Deo reconciliatum sencit et tam alto mediatore redemptum, suis proximis odiosum constituat odii laqueisque funescet, quo urgente solet occurrere exercitus scandalorum, ipsa itaque diabolice fraudis astutia inter partes subscriptas odium seminans, tanta dampna et malorum scandala suscitavit, quod multi hinc inde interfecti crudeliter cessidere et multi sunt e diversis vulneribus sauciati. Que quidem mala, tam gravia et alia que ex inde successivis possent temporibus iminere, egregius Hugo, Dei gratia comes Pallariensis, ex una parte, et discretus Raymundus Borroll, presbiter vallis Aranni ac sindicus et procurator consulum universitatum locorum ipsius vallis et singularium earundem, una cum aliis et insolidum constitutus, ex altera, in animo revolventes, facti quoque retenti temporis jactura preteriti cautiores, prudentius attendentes quam gravia non solum rerum discrimina sed corporum et animarum seu a pericula ipsis partibus dissensionum tempora molesta produxerint; vigilantes nichilominus et caventes attentius ne reformande pacis inter ipsas partes initia que si ex corde processerint et comitem habuerint caritatem eorum status prosperi restitutionem v[er]isimiliter repromitunt, alicujus nove tubationis obstaculum senciant vel in antique reincidant recidivum; ad vitandum dissensiones et odia que interdum, sicuti preteritorum experimento malorum clare connicitur, pariunt graves actus, ut sedatis hinc inde subsequtis scandelis

partes ipse sub quietis tranquillitate permaneant et dissensionum fluctibus absolute Christi inhereant documento; dictus videlicet comes per se, filios, homines et vassallos suos, presentes pariter et futuros, ac omnes illos qui in dissensionibus, questionibus et debatis que inter ipsum et dictos homines vallis Aranni fuerunt usque in diem presentem quomodolibet subsequta foverunt aliqualiter ejus partem, et dictus Raymundus Borroll per se et homines dicte vallis eorumque successores et omnes illos qui in dictis discencionibus, questionibus et debatis ipsis hominibus assisterunt et partem fecerunt aliqualiter cum eisdem, habens de hiis et aliis a dictis suis principalibus plenariam potestatem prout plenius constat per tria publica instrumenta, quorum unum actum fuit sub kalendariis vicesime tertie et vicesime septime dierum mensis octobris anno proxime lapso et clausum per Petrum de Orto ville Trempi, auctoritate illustrissimi domini regis Aragonum notharium publicum per totam terram et dominationem suam, in quo eidem Raymundo per suos principales libera et generalis administratio est comissa; aliud vero actum fuit in ecclesia beati Orientii de Vetula, tertia die introitus mensis septembris anno proxime dicto, et clausum per Guillermum Cavalleri, publicum auctoritate jamdicta in valle Aranni notharium; et aliud fuit actum in cimiterio sancti Orientii loci de Vetula sub kalendariis prime et secunde dierum mensis aprilis anni jamdicti et clausum per Bernardum de Benasco, notharium publicum vallis Aranni, uterque ipsorum unanimes et concordes nominibus quibus supra compromiserunt in venerabiles et providos viros Jacobum de Vallesicha, civem Barchinone, Raymundum Merquesii, oriundum loci de Perameya comitatus Pallariensis, Simonem de Aloris, oriundum loci de Aloris dicti comitatus, et Arnaldum de Ponte, oriundum ville de Vetula dicte vallis, tanquam

in arbitros, arbitratores, laudatores et amicabiles compositores ab ipsis egregio comite et Raymundo Borroll, quibus supra nominibus comuniter et concorditer electos. Et jurarunt dicti compromittentes, quibus supra nominibus, in manibus et posse mei notharii subscripti, in animabus suis et suorum principalium ad sancta Dei quatuor Evangelia manibus eorum corporaliter tacta ac prestiterunt homagium ut moris est ore et manibus comendatum in posse venerabilis Petri Fabroarii, domini regis consiliarii et alguatziri, ipsum homagium nomine domini regis recipientis, nec minus uterque ipsorum, pro se et nomine illorum quorum nomine presens firmant et faciunt compromissum, imposuit sibi penam centum mille solidorum barchinonensium dicto domino regi pro medietate et pro altera medietate parti adquiescenti, parenti et obedienti dicto, sentencie et pronunciationi dictorum venerabilium arbitrorum et arbitratorum totiens quotiens comissa fuerit adquirenda, quorum juramenti et homagii ac peccuniarie pene virtute promiserunt dicti compromittentes quibus supra nominibus firmiter presens compromissum juxta sui continentiam inviolabiliter observare necnon stare, obedire eto btemperare arbitrio, voluntati, sentencie, pronunciationi, declarationi et judicio predictorum venerabilium arbitrorum et arbitratorum et amicabilium compositorum de jure, laudo et amicabili compositione comuniter, concorditer et incommutabiliter electorum, omni quidem retentione, conditione, exceptione et oppositione appellationeque juris, facti, privilegii et libertatis repulsa in de et super omnibus et singulis bandositatibus, guerris, bricis, necibus, vulneribus, percussionibus, armorum agressionibus, discordiis, rancoribus, injuriis, molestiis, gravaminibus et offensis et etiam de et super quibusvis causis, questionibus et demandis, penis, contrastibus terminorum, disceptationibus, altercationibus,

accionibus, petitionibus et demandis, penis, debatis, quovis modo, titulo ac vocabulo censeantur, que usque in diem firme compromissi presentis viguerint, resultaverint, contigerint aut mote sive mota, orte vel orta fuerint inter partes jamdictas seu singulares aliquos earundem, et quacumque ratione, occasione vel causa tangente quomodolibet guerram aut bandositatem vel dissensionem ipsarum omni alia penitus conditione, exceptione et retentione semotis. Promittentes et convenientes, quibus supra nominibus, legaliter et bona fide, solemni quidem stipulatione interveniente, virtute juramenti et homagii per eos quibus supra nominibus superius prestitorum et sub pena dictorum centum mille solidorum barchinonensium, quod ipsi quibus supra nominibus stabunt, obtemperabunt, obedient ac stare, obedire et obtemperare facient cum effectu ipsi et dicti principales eorum seu illi quorum nomine presens firmant et faciunt compromissum quantum in eis erit omnes et singulos, tam presentes quam absentes, qui cum dictis partibus et utraque ipsarum in hujusmodi dissensionibus intervenerint seu in eis palam vel occulte partem fecerint aliqualem dicto, pronunciationi, sentencie, declarationi, arbitrio, voluntati, judicio, compositioni et ordinationi quomodocumque et sub quavis forma et verborum expressione fiendis, ferendis et promulgandis per dictos venerabiles arbitros, arbitratores et amicabiles compositores, tam de jure, laudo, arbitrio boni viri sive amicabili compositioni quam etiam alias ad ipsorum venerabilium arbitrorum, arbitratorum et amicabilium compositorum meram et liberam voluntatem, tam super treuga temporali aut perpetua quam super pace finali inter dictas partes et valitores quoscumque ipsarum partium superius declaratos quam super quibusvis actionibus, contrastibus et debatis aliis predictis questionibus remittendis et perpetuo relaxandis quam etiam quovis modo, titulo, ratione

vel causa una vice, duabus aut pluribus, intus Cathaloniam vel extra, privilegii et cujuslibet libertatis ac usantie ordine servato aut non servato vel illo etiam in parte vel penitus pretermisso, de die vel de nocte, die etiam feriata vel non feriata, citatis partibus vel non citatis, presentibus vel absentibus sive altera presente dumtaxat et altera absente per contumaciam vel alia quavis necessitate impedimento vel causa, etiam dictis arbitris, arbitratoribus et amicabilibus compositoribus requisitis vel non requisitis, sedendo stando vel eundo ac sine consilio quorumcumque hujusmodique dictum, pronunciationem, arbitrium, voluntatem, judicium, compositionem et ordinationem per dictos arbitros, arbitratores et amicabiles compositores ut premittitur profferendam et profferenda, que et quas ipsi venerabiles arbitri, arbitratores et amicabiles compositores corrigere, emendare, interpretari, declarare vel eis addere et ab eis diminuere possint ac in totum vel in partem in aliam sive alias formas, sustantias et materias mutare ad libitum et simplicem voluntatem ipsorum, si tamen omnes in unum dictum et pronunciationem fuerint concordantes, si et prout et quotiens atque ubi eis insimul videbitur expedire tenebunt firmiter et observabunt perpetuo, omnibus dolo et fraude cessantibus tenerique et inviolabiliter observari facient quantum eis possibile fuerit per quoscumque ipsarum partium valitores, sive presentes sive absentes, nunc existant, qui predictis discordiis aliquatenus se immiscuerint vel in eis quamcumlibet partem fecerint ut preffertur. Quod, si non servaverint et tenuerint vel in totum aut in partem contra dictam pronunciationem aut sententiam predictorum venerabilium arbitrorum et arbitratorum venerint aut venire seu facere presumpserint, tractaverint, procuraverint aut consenserint per se vel interpositam personam vel personas sive alias publice vel occulte, sumpserunt et imposuerunt in se dictis nominibus

et illos quorum nomine presens firmant et faciunt compromissum res quoque et bona sua et eorum quelibet subscriptarum onera detestanda penarum videlicet quod illi qui contrafecerint sint eo ipso perjuri manifesti atque publici et convicti ac notori proditores, a qua proditione ullo nunquam tempore se nequeant excusare propriis alienisve armis aut alio quovis jure privilegii, libertatiis vel auxilii cujuscumque remedio, set sola ipsa lesione aut inobservantia predictorum vel subscriptorum seu alicujus aut aliquorum ex eis de quibus est prefatis arbitris, arbitratoribus et amicabilibus compositoribus atributa potestas et ostencione hujusmodi compromissi de ipsis perjurio et proditione causentur et pro perjuris et proditoribus maniffestis tanquam sentencialiter et sollemniter judicatis et omnino convictis et devictis in campo voluerunt et consenserunt, jamdictis nominibus, ex pacto solemni stipulatione vallato generaliter publicari, nec minus dictam penam pecuniariam adquirendam quotiens contraffactum fuerint absque ulla remissione incurrere unumquemque contrafacientium predictorum dividendam et adquirendam ut superius continetur; qua pena, soluta vel non, dictaque sententia primo ferenda, mutata vel non mutata, correcta vel non correcta seu alias reformata, nichilominus compromissum presens et quicquid ejus vigore seu obtentu dicti venerabili arbitri, arbitratores et amicabiles compositores dictaverint, pronunciaverint, sentenciaverint, ordinaverint aut declaraverint quovis modo in sua remaneat perpetua et plenaria firmitate. Possint preterea officiales domini regis contra dictas partes et quemlibet singularem ipsarum et bona eorum pro predictis et infrascriptis procedere jure, ordine servato vel totaliter pretermisso, dicta sententia vel sententiis pronunciatione vel pronunciationibus promulgandis in suis valore et robore duraturis; dicti enim egregius comes Pallariensis et Raymundus Borroll, quibus

supra nominibus, se et omnes illos pro quibus ac quorum nomine presens firmant et faciunt compromissum sua et eorum bona casu quo ad presens fori sint et jurisdictionis alterius foro, jurisdictioni et districtui domini regis et officialium suorum quo ad predicta et infrascripta nunc submittunt realiter et de facto, eorum foro et benefficio fori renunciantes penitus et expresse. Pro quibus omnibus et singulis firmiter attendendis et complendis atque perpetuo effectualiter observandis preffati egregius comes Pallariensis et Raymundus Borroll, quibus supra nominibus, dantes in solemnitate homagii per eos superius presenti sententia sibi invicem bonam fidem pro se et illis quorum nomine presens firmant et faciunt compromissum prout et eis viis, modis et formis et sub illis renunciationibus, clausulis, obligationibus, securitatibus, penarum adjectionibus quantumcumque rigidis et fortissimis, formis quoque, renunciationibus, promissionibus, stipulationibus et cautelis quibus dictis venerabilibus arbitris, arbitratoribus et amicalibus compositoribus videbitur faciendum se et illos quorum nomine agunt in hac parte personaliter et sua et eorum bona habita et habenda, privilegiata et non privilegiata, mobilia et immobilia obligarunt. Et renunciarunt, quibus supra nominibus, de certa scientia et expresse, tam in genere quam in specie, quibuscumque privilegiis, juribus, libertatibus, usibus et usaticis, scriptis et non scriptis, publicis et privatis, arbitrio boni viri et ejus recursui, legi sive juri prohibenti penam dari et solvi, et generaliter, ut sub paucis omnia includantur, universis et singulis exceptionibus, appellationibus, auxillis, refugiis et remediis premissis vel alicui premissorum repugnantibus quibus dicti compromittentes prefatis nominibus et hii quorum nomine intervenerint in predictis possent se excusare, deffendere aliquatenus vel tueri, cum se propterea et illos quorum nomine presens firmant et faciunt compromissum

omnino propria et alia qualibet libertate repellant. Et pro tuitiori, validiori et firmiori observantia predictorum et subscriptorum ac singulorum ex eis ordinationi, sententie, arbitrio, judicio et voluntati predictorum venerabilium arbitrorum, arbitratorum et amicabilium compositorum in omnibus et pro omnia pure, perfecte atque simpliciter se submittant, offerentes se quibus supra nominibus et etiam expresse preffatis venerabilibus arbitris, arbitratoribus et amicabilibus compositoribus. Promittentes et convenientes sub penis jam dictis quod, si ipsi hoc dignum vel pronunciandum decreverint, ipsi et illi quorum nomine presens faciunt compromissum persequentur ad mortem vel captionem omnes illos. etiam proprios filios, consanguineos et alios secum in linea parentele conjunctos etatem habentes qui partem in hujusmodi discordiis, debatis et dissensionibus fecerint et certificati vel moniti presenti compromisso et sententie ac sententiis inde ferendis consentire noluerint ac firmare sicut ceteri de eorum parte, et illos qui nondum etatem habent facient in premissis ac in sententia vigore presentis compromissi ferendo firmare cum ad etatem quatuordecim annorum pervenerint; et si eo tunc recusaverint eos et ceteros firmare recusantes, dum tamen dictam etatem quatuordecim annorum habeant et fuerint requisiti, omni pietate paterna et sanguinis affectione postposita, persequentur ad mortem et destructionem rerum suarum propriis sumptibus quousque in posse domini regis vel officialium suorum capti fuerint pro suis demeritis corrigendi. Et nichilominus speciali ex pacto renunciarunt expresse cuicumque legi sive juri canonico et civili firmam, dictum, sententiam sive judicium dictorum venerabilium arbitrorum, arbitratorum et amicabilium compositorum quomodolibet infirmanti. Denique voluerunt et consenserunt dicti egregius comes Pallariensis et Raymundus Borroll, quibus supra nominibus, et etiam convenerunt

inter se, de certa scientia et expresse, pro securiori siquidem et majori corroboratione omnium premissorum, quod hujusmodi compromissum dictetur eo latiori et firmiori modo quo fieri poterit et dictari ad cognitionem dictorum Jacobi de Vallesicha et Raymundi Marquesii, arbitrorum et arbitratorum predictorum, et mei etiam notharii infrascripti, ne ullus deffectus aut error possit intervenire aut cadere in eodem vel in sententia aut sententiis, pronunciatione aut pronunciationibus, declaratione seu déclarationibus, ex inde per dictos venerabiles arbitros, arbitratores et amicabiles compositores quomodolibet et ubilibet profferendis seu etiam promulgandis; quecumque enim in hujusmodi compromisso, quod licet in publicam formam redactum fuerit iterum et iterum in melius firmioremque materiam et sustantiam valeat ad dictorum venerabilium arbitrorum, arbitratorum et amicabilium compositorum et aliorum quos voluerint seu dicti notharii et cujuslibet eorum absolutum liberum arbitrium reformari, ac in sententia vel sententiis sive pronunciatione et pronunciationibus ferendis ex eo utilia, rata, valida, necessaria, expedentia vel opportuna fuerint vel occurrerint, de presenti vel de cetero quandocumque, sive de jure, lege, usu aut ratione procedant sive non, dum modo ad observationem et firmitatem perpetuam integram et sinceram ipsius compromissi et sententie sive sententiarum et pronunciationis sive pronunciationum inde per dictos arbitros, arbitratores et amicabiles compositores simul ferendarum, corrigendarum vel non corrigendarum, mutandarum vel non mutandarum in totum vel in partem seu alias reformandarum faciant seu facere videantur, hic et in ipsis sententiis pro contentis, appossitis et expressis haberi penitus voluerunt, ipsum quidem deffectum et errorem contra predicta seu aliquod predictorum quantumlibet repugnantem supplentes de certa scientia et tollentes si et in

quantum ipsis possibile videatur necnon omnia et singula firmitati et corrobo[ra]tioni valide premissorum adversantia, contraria aut noverçantia quoquomodo. Presens itaque compromissum durare voluerunt irrevocabiliter et tenere sub penis jamdictis per quindecim dies a die qua conficitur et firmatur in antea numerandos. Quod fuit actum Barchinone, intus ecclesiam sancti Justi civitatis ejusdem, et firmatum per dictos egregium comitem Pallariensem et Raymundum Borroll, quibus supra nominibus, die lune quintadecima mensis aprilis, anno a Nativitate Domini M° CCC° LXXX septimo, presentibus nobili Johanne de Bellaria, castellano dicte vallis pro domino rege, Geraldo Alamanni de Toralla, comitatus Pallariensis, Petro de Trono, domicello, Petro Perucatii, presbitero dicte vallis, Johanne Civalleri et Bernardono Çapila, civibus Barchinone, testibus vocatis ad hec especialiter et assumptis. Cujus quidem compromissi virtute prefati venerabilis arbitri, arbitratores et amicabiles compositores electi, habita prius informatione veridica de injuriis, dampnis, gravaminibus et offensis inter dictas partes et earum singulares hinc inde hactenus subseqtutis et de actionibus, petitionibus et demandis quibus inter se ad vicem disceptabant habitoque super hiis maturo et digesto consilio, exquirentes vias salubres modosque decentes quibus ipsarum partium sedata discordia futuris possit scandelis obviari; tandem die proximo, dicta hora videlicet vesperorum ejusdem diey ad hoc dictis partibus assignata, de ipsarum partium voluntate, processerunt partibus jamdictis presentibus ad suam super predictis ferendum et publicandum sententiam in hac forma: ¶ In Christi nomine. Amen. Nos Jacobus de Vallesicha, Raymundus Marquesii, Simon de Arolis et Arnaldus de Ponte, predicti, visa et attenta forma compromissi firmati et facti in nos tanquam in arbitros, arbitratores, laudatores et amicabiles composi-

tores electos per dictum egregium comitem Pallariensem, ex una parte, et dictum discretum Raymundum Borroll, quibus supra nominibus, ex altera, visa etiam potestate in ipso compromisso nobis atributa, plenarie discussis preterea, attentis et pensatis in nostre mentis archano omnibus his que ipsas partes preteritis potuerunt temporibus et nunc possent vel etiam in futurum ad littes, dissensiones et arma movere, omnem illis scandali et erroris materiam amputare volentes, sancti Espiritus invocata clementia, ut vox nostra discordantibus ad quiete perficiat et nostre pronunciationis arbitrium germinet fructum pacis, nostram super hiis sententiam, declarationem et judicium voluntatis nostre ferimus sub hac forma: Et primo § 1
nos dicti arbitri, arbitratores et amicabiles compositores inter partes jamdictas et omnes illos qui in earum dissensionibus, discordiis, contrastibus et debatis partem fecerunt aliqualiter, sive dictum compromissum firmaverint sive non, dum modo hii qui infra ditionem domini regis infra tres menses, hii autem qui extra ipsam ditionem extiterint infra unum annum, utrumque terminorum hujusmodi a die presentis promulgationis sententie numerando continue, similem aliorum prestent firmam et securitatem in posse vicarii Ilerde et Pallariensis, subvicarii Pallariensis vel alterius officialis regii qui nunc est et pro tempore fuerit, treugam per centum annos indicimus et pacem promulgamus perpetuis temporibus duraturam. Cujusquidem treuge et pacis virtute nequeant dicte partes seu aliqui singulares ipsarum, per se vel alios quoscumque, alii videlicet contra alios vel e converso dampnum, malum, injuriam, violentiam, offensam aut gravamen inferre in personis quomodolibet vel in rebus, nec inter se vel contra se, palam vel occulte, pro his que in presenti nostra sententia continentur vel in aliis, si nobis videbitur promulgandis, continebuntur, seu alio quovis modo aliquid

injuriose aut inimicabiliter mente deliberata facere gravaminis vel offense, sub pena proditionis et ceteris penis in dicto compromisso contentis. Requirentes dictum egregium comitem Pallariensem et Raymundum Borroll, sindicum et procuratorem predictum, et utrumque eorum, nominibus quibus supra, ac eis et eorum utrique injungentes sub incursu penarum hujusmodi quatinus propriis eorum nominibus et aliorum omnium quorum nomine firmarunt in compromisso jamdicto presentem pacem et treugam teneant firmiter et observent et teneri et observari faciant inconcusse eamque in nostri dictorum arbitrorum et arbitratorum ac amicabilium compositorum conspectui dictum comes et Raymundus Borroll, quibus supra nominibus, et illi pro quibus seu quorum nomine ipsi comes et Raymundus Borroll in dicto compromisso firmarunt mox cum requisiti fuerint approbent, ratifficent et confirment cum publico sive publicis instrumentis, et pro inde omnibus privilegiis, libertatibus, legibus, juribus, usaticis, consuetudinibus et usantiis quibus juvari vel ab inde aliquatenus excusari possent renuncient ad cautelam realiter et de facto. Retinemus tamen nobis nos dicti arbitri, arbitratores et amicabiles compositores quod si aliquis vel aliqui inffra tempora superius declarata non firmaverint, impedimento eorum aut alia necesitate quacumque, valeamus nos dicti arbitri, arbitratores et amicabiles compositores, etiam lapsis dictis temporibus, ipsos et quemlibet ipsorum ad dictum compromissum et presentem treugam, pacem perpetuam et alia supra et infra contenta admittere
§ II prout et quando nobis videbitur opportunum. Ceterum ut amodo in eternum cesset discordia et amicitia semper vigeat inter partes jamdictas, pacem perpetuam et finalem in de et super omnibus et singulis actionibus, questionibus, petitionibus, demandis, litibus, controversiis, contrastibus et debatis, guerris, bricis, odiis, dissensionibus, armorum

agressionibus, necibus, vulneribus et aliis percussionibus, personarum captionibus, injuriis, gravaminibus et offensis hinc inde usque in diem presentem ortis, motis, habitis sive quomodolibet subsequtis hujus serie dictis partibus et earum singulis fautoribusque, valitoribus et illis qui partem cum eis fecerint, ut preffertur, disponimus et ducimus hujus serie indicendam ab eisdem cunctis temporibus sub dictarum proditionis et aliarum penarum incursu firmiter et irrefragabiliter observandam; in cujus siquidem signum pacis et fidei volumus quod predicti comes et Raymundus Borroll, nominibus suis propriis et aliorum etiam quorum nomine firmarunt in compromisso jamdicto, ut ipsi et ceteri quorum interest perempni federe pacifice voluntatis caritativi animi et fraterni amoris ob Dei reverentiam, metu quoque penarum predictarum, saniori ducti consilio, aliis prebeant celebrande confederationis exemplum modo, in presentia nostra sibi invicem dent dictis nominibus vice mutua sibi fidem, sub quibus fide, pace et penis jamdictis promittant, quibus supra nominibus, se et res suas et illorum quorum nomine firmarunt in dicto compromisso tractare in omnibus et per omnia nunc et semper benigne et amicabiliter queque contraria vel nociva toto posse vitando; et nichilominus altera pars alteri sibi mutuo plenaria et spontanea mente remittant, perdonent et cum effectu relaxent quecumque hodia, rancores, dissensiones et inimicabiles voluntates quas inter se usquequaque habuerint et omnes actiones, questiones, petitiones et demandas quas habeant alii contra alios ipsarum partium quoquomodo, tam in genere quam in specie, pretextu quarumvis necium, vulnerum, percussionum et aliorum quorumcumque dampnorum, injuriarum, gravaminum et etiam offensarum verbalium, realium et personalium que acciderint, evenerint seu contingerint deliberato animo quomodocumque inter eos ratione quarumqumque penarum in quas forte

inciderint quasque altera pars alteri adquisiverit vigore cujuslibet compromissi non servati pacisque vel treuge inter vel per ipsas partes actenus preter hujusmodi compromissum pacemque perpetuam facti et facte seu indicte, omni penitus conditione, retentione et exceptione repulsa, taliter quod ex inde in posterum nulla scandeli aut disencionis materia valeat suscitari.

§ III Preterea ordinamus, pronunciamus et etiam declaramus nos dicti arbitri, arbitratores et amicabiles compositores quod, si aliquis vel aliqui partium predictarum sive cum eis partem aliquam facientes vel domestici et familiares eorum venerint aut fecerint in totum vel partem contra predicta vel infrascripta seu aliquod eorundem consilio, auxilio, tractatu, sucgestione, opere vel consensu, protinus ipso facto penas predictas et alias in compromisso predicto et in jure patrio et romano contentas absque aliqua remissione incurrant et contra eos et eorum bona propterea, jure ordine servato vel totaliter pretermisso, per officiales regios fortiter procedatur; ceteris omnibus et singulis in predictis securitate, treuga et pace perpetua remanentibus presentique sententia in omnibus et per omnia rata et valida remanente. Et etiam pars utraque eum et eos sue partis qui contrarium quoquomodo temptaverit et illos etiam qui inde certificati et requisiti predictum compromissum presemtemque pacem et alia supradicta et infrascripta firmare noluerint, persequatur ad mortem et destructionem finalem corporum et bonorum propriis ipsius partis sumptibus et expensis donech in posse domini regis et officialium suorum capti et positi fuerint pro suis demeritis corrigendi.

§ IV Pronunciamus ulterius, potestate et auctoritate qua supra, quod si aliquis vel aliqui partium predictarum aut domestici et familiares quorumvis singularium earundem sive eis quomodolibet adherentes inferre vel tractare voluerint malum, dampnum, offensam aut injuriam verbo vel facto alicui seu

aliquibus in pace et treuga hujusmodi comprehensis, rebus
aut bonis eorum, his et hii qui hoc senserint, manifestent
protinus atque denuncient illi vel illis adversus quem vel
quos personaliter vel realiter inferendum id sciverint vel
tractandum. Deinde quia aliqui prout fertur partium pre- § V
dictarum valitores a ditione domini regis ut asseritur sunt
absentes et aliqui sunt presentes qui non firmarunt com-
promissum predictum, pronunciamus, volumus et senten-
tiamus quod utraque pars teneatur ipsis presentibus et
absentibus partemque suam foventibus compromissum et
nostram hujusmodi treuge et pacis perpetue et finalis
pronunciationem intimare ad hoc ut similem firmam et
securitatem prestent et faciant ipsi presentes pariter et
absentes infra tempora superius in ipsius pacis capitulo
declarata. Insuper, quia victuos non lacuit quod ad multos § VI
in longico pervenit quantum gravaminis suborta questio
de subscriptis dictis partibus attulerit et afferret in pos-
terum si duraret in futurum, tracta de preterito conjec-
tura, et sic partium tollantur gravamina, auferantur jurgia,
amputentur opprobia, lites et cetera que vulgariter dicun-
tur sumptuum prodige liberales laborum parte modestie
avare quietis, commotionis et discordie incentive perpetuo
sopiantur, licet per quoddam compromissum factum et
firmatum lapsis retro temporibus inter homines dicte va-
llis Aranni et locorum de Gessa, de Salardu, de Poyo, de
Tredosso, de Hunya et de Bagidi, ex una parte, et dictum
comitem et homines suos locorum de Alos et de Esil, ex
altera, fuisset pronunciatum: quod l e s u b a g u e s de
Vallimanya et de Gerete, sicuti in dicto compromisso vel
sententia confrontantur, essent hominum dictorum loco-
rum vallis jamdicte pro suis inde voluntatibus faciendis,
excepto quod si dicte ubague arrandarentur quod homines
dictorum locorum de Alosio et de Esil haberent medieta-
tem peccunie quantitatis que inde haberetur per viam

arrendamenti, quodque si homines dicte vallis Aranni alicujus adempramenti causa transgredirentur terminos dictarum ubagarum, pignorarentur in pignere duodecim denariorum; et pari modo, si homines comitatus Pallariensis dicta ex causa transgradirentur dictos terminos versus partem dicte vallis Aranni, levaretur pignus simile ab eisdem, volentibus et consentientibus dictis partibus ut pax et

§ VII concordia vigeat inter eas. Pronunciamus, sententiamus et declaramus quod non obstante dicto compromisso vel sententia dicti homines de Alosio et de Esil a die presentis promulgationis sententie in antea non habeant vel requirant, vel habere, requirere aut petere possint partem aliquam in dictis ubaguis nec in eo quod inde habebitur per viam arrendamenti aliquo modo; quinymo totum illud quod de dictis ubaguis per viam arrendamenti habebitur sit franche, quitie et libere hominum dicte vallis Aranni, sine contradictione aliqua quam dictus comes Pallariensis vel homines sui dictorum locorum de Alosio et de Esil eis non faciant in predictis, quod si fecerint, incurrant penas in compromisso cujus vigore presens fertur sententia apo-

§ VIII sitas et adjectas.[1] Item, pronunciamus quod cumba vo-

[1] Encara sorgiríen després noves qüestions respecte d'aquestes montanyes i ubagues, car en 1400 el rei Martí concedí als homes de la vall d'Aràn llicencia per a tractar una composició: «Nos Martinus, etc., volentes finem imponere litibus ut proinde omnis dissensionis materia que solet ex eis faciliter exoriri inter nostros subditos conquiescat, ad supplicationem perhumilem pro parte vestri hominum vallis d'Aran propterea nobis factam, tenore presentis concedimus vobis et licentiam ac facultatem plenariam elargimur quod in causis seu questionibus que pretextu montanearum [denominatarum] vulgariter del Port de Pallars e de les obagues de Vallmanya e de Mongarre, de quibus comes Pallariensis in emendam nonnullorum damnorum irrogatorum per comitem dicte vallis vobis donationem fecit, inter vos homines vallis predicte, ex parte una, et homines ac vassallos comitis antedicti in dictis montaneis degentibus seu populatis diutius non absque multarum expensarum dispendio extitit ventilata possitis absque alicujus pene incursu viam compositionis eligere et absque prejudicio e lesione nostre jurisdictionis de dictis questionibus seu causis necnon etiam in causa seu questione que pretextu montanearum de Bareja et de Lies vertitur inter vos, ex parte una, et comitem de Comenge seu ejus conjugem aut vassallos eorum, ex altera, compromittere in

cata de Boda e de lo Linsar que confrontatur cum ubaga de Gerreta et cum Serrato Isardero et jus proprietatis illius sit dicti comitis et hominum sui comitatus, sub pacto tamen quod homines dicte vallis Aranni ademprivium habeant in dicta cumba bigandi et animalia depascendi, ita tamen quod non possint inibi pronectare, aplaytare, cabannam vel cabannas construere vel dalare; et quod dictus comes Pallariensis et homines sui possint dictam cumbam arrendare et atributare, dicto ademprivio non obstante, salvato tamen hominibus dicte vallis Aranni jure in ademprivio jamque dicto. Item, pronunciamus quod in nemori- § IX
bus que sunt in dicta cumba vocata de la Boda, sic in parte umbriffera ultra aquam quam solana, habeant comunem usum et uti possint comuniter tam homines dicte vallis Aranni quam homines dicti comitis, sine quovis obstaculo vel contradictione quam sibi invicem non faciant ullo modo. Item, pronunciamus et declaramus quod dictus comes et § X
Raymundus Borroll, quibus supra nominibus, habeant dare operam cum omni effectu, videliçet: dictus comes pro omnes homines sui, et dictus Raymundus pro homines dicte vallis, quorum sindicus et procurator existit, firment, lau-

illum vel illos de quo seu de quibus cum dicto comite Pallariensi et ejus valle de Aneu et cum dicto comite de Comenge poteritis convenire dictasque montaneas distingere atque dividere affixione fitarum et mollonum libere valeatis, dum tamen in compromisso et divisione vel affixione prefatis pro indempnitate juris nostri interveniat capitaneus noster generalis vel ejus locum tenens vallis superius nominate. Mandantes per hanc eandem predicto nostro procuratori vel capitaneo generali dicte vallis vel ejus locum tenenti necnon bajulis vallis predicte ceterisque universis et singulis officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, et dictorum officialium loca tenentibus quatenus concessionem et licentiam nostras hujusmodi teneant firmiter et observent et faciant ab aliis inviolabiliter observari, et non contraveniant aut aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cujus rei testimonium hanc vobis fieri jussimus, nostro sigillo munitam. Data Barchinone XVII[a] die octobris, anno a Nativitate Domini M.°CCCC.° Matias, vicecancellarius. — Petrus Margall, mandato regio facto per vicecancellarium». (*Registre* 2193, f. 231 v.°; a l'Arxiu de la Corona d'Aragó). A 27 d'abril del mateix any, el rei havia otorgat ja un document semblant, pero sense fer referencia a les questions amb els de Comminges (*Ibid.*, f. 201).

dent et approbent omnia et singulia contenta in presenti sententia et in compromisso vigore cujus ipsa fertur sententia et promittant ut largius dictari poterit non contrafacere vel venire aliqua ratione virtute juramenti et homagii et sub incursu penarum in dicto compromisso appositarum et contentarum, quas et que ipsi homines te-
§ XI neantur facere et subire. Item, licet per compromissum factum et firmatum antiquitus inter homines locorum de Salardu, de Poyo et de Tredosso, ex parte una, et comitem tunc Pallariensem et homines locorum suorum de Sterre, de Valencia, de Son et de Sorpe, ex altera, super questione quam habebant super de ac pro termino vocato *lo Port* de Pallars, vel per sententiam que vigore dicti compromissi lata extitit fuisset declaratum quod dictus portus a Petra Alba usque ad quandam crucem que est impressa in quadam rupe supra iter quo tenditur ad vallem Aranni esset comitis Pallariensis et hominum locorum suorum predictorum sicuti et quantum est *aygua vassant* versus partem de Ruda, prout in dicto compromisso et in dicta sententia inde lata latius continetur, pronunciamus, sententiamus et declaramus quod, non obstantibus compromisso et sententia jamque dictis, dictus portus et terminus dividantur et partiantur in modum qui sequitur, videlicet: quod ab itinere quo transacta dicta Petra Alba, vel quadam congerie lapidum que ibi est, receditur ab itinere regio et itur versus partem de Vaquera vel dels Ertuylls, terminus qui est supra dictum iter usque ad scalam introitus de Poy Spaho dels Hertuylls sit comitis Pallariensis qui nunc est et hominum dictorum locorum suorum de Sterre, de Valencia, de Son et de Scorpe ad omnes eorum liberas voluntates; et terminus a dicto itinere infra usque ad locum quo dictum iter dividitur ab itinere regio et usque ad iter quo tenditur a Sabolodo o a Cen Rosespa et usque ad dictam scalam introitus dels Hertuylls a parte inferiori sit franche

et quitie domini regis et hominum dicte vallis Aranni, sine
aliqua contradictione. Et quod pro designando partitio-
nem et divissionem terminorum predictorum unus termi-
nus in quo sit signum domini regis et signum comitis Pa-
llariensis figatur et plantetur in loco ubi dictum iter de
Vaquera dividitur ab itinere regio transacta dicta Petra
Alba; et ulterius figatur alius terminus a facie termini su-
pradicti versus partem itineris de Sabalodo vel de Sent Ro-
sespa, qui termini et omnes alii qui pro designando parti-
tionem sive divisionem predictam vel alias figi habebunt
et plantari figantur, plantentur et ponantur per nobilem
Johannem de Bellaria, pro parte domini regis et hominum
dicte vallis Aranni, et per Raymundum de Santerni, do-
micellum, procuratorem dicti comitis, pro parte ipsius co-
mitis et hominum ac vassallorum suorum. Item, pronuncia- § XII
mus et declaramus quod a dicta scala supra vocata introi-
tus dels Ertuylls et de Puig Spaho remaneant signa et
termini sicuti et prout fuere antiquitus positi, fixi et etiam
designati. Item, pronunciamus, sententiamus et declara- § XIII
mus quod si aliqui mares vel mulieres partium predictarum
pro intrando et utendo in terminis aliorum bannum aliquod
vel penam incident aliqualem, quod is cui bannus vel pena
pertinebit non audeat levare vel facere pignus pro dicto
banno vel pena, quinymo requirere habeat officialem de
cujus jurisdictione seu districtu erit is qui dictam penam
comiserit sive bannum, castellanum dicte vallis Aranni
vel alium officialem non facientem partem; qui officiales,
habito a querelante juramento, rem prout idem querelans
asseruerit ita esse pignerare teneatur de illum de quo
querela habebitur, et sumpto per eum pro inde bono pig-
nore et suficiente, querelanti teneatur facere breve et
expeditum justitie complementum. Item, pronunciamus § XIV
et declaramus quod omnes consuetudines veluti dandi
sibi ad invicem pacem et securitatem annis singulis et

alii quivis boni mores et usus qui antiquitus fuerint inter dictum comitem et homines suos et homines dicte vallis, remaneant et sint in suis robore et valore sicuti et prout ipsi mores, usus et consuetudines fuerint actenus observati, presenti nostra sententia seu pronunciatione et compro-
§ XV misso a quo deppendet obsistentibus nullo modo. Item, pronunciamus et declaramus quod utraque partium predictarum et singulares ipsarum teneantur sibi ad invicem stare juri et facere justitie complementum, civiliter dumtaxat, super omnibus et singulis debitis, baratis et aliis contractibus qui sint inter ipsas partes et singulares ipsarum, presenti sententia et compromisso a quo depen-
§ XVI det obsistentibus nullo modo. Item, pronunciamus, sententiamus et declaramus quod dictus comes Pallariensis teneatur facere, curare et dare operam cum omni effectu quod nobiles Rogarius Bernardi et Hugo, ejus filii, hinc ad festum sancti Johannis primo venturum postquam idem comes inde fuerit requisitus, firment, laudent et approbent presentem sententiam et compromissum a quo deppendet sicuti prout et sub juramentis, homagiis et penis quibus idem comes ipsum compromissum et sentenciam jam firmavit, adjectis ulterius renunciationibus, clausulis et cau-
§ XVII telis ad id necessariis et quomodolibet opportunis. Item, pronunciamus, sententiamus et declaramus quod omnes presonerii capti per homines dicte vallis eorumque valitores nuper in conflictu habito inter dictum comitem et ipsos homines et alias habeant solvere eorum rescata et f[ir]mantias illis qui eos captos detinent, presenti nostra sententia vel aliis supra et infra contentis obsistentibus nullo modo. Dictum tamen dominus comes ad solvendum dicta rescata
§ XVIII minime teneatur. Item, declaramus quod Arnaldus Garro, qui debebat solvi a captione qua detinebatur per totum mensem martii proxime lapsi, nisi jam liberatus sit habeat liberari tractatu et opere dicti comitis per totum

presentem mensem aprilis et quod, dicto comite faciente et complente istud, sit et remaneat liberatus idem comes nunc pro tunc et e contra ab omnibus securitatibus et promissionibus quas fecerit et prestiterit tam domino regi [et] domino duci quam aliis quibusvis deliberando et tornando dictum Arnaldum per totum dictum mensem martii. Item,[b] quia ita conventum est inter partes et jam est § XIX
factum verbum domino regi per nobilem Johannem de Bellaria, procuratorem dicte vallis et castellanum castri de Castell Leo ipsius vallis, pronunciamus et declaramus quod dictus dominus rex cum carta sua laudet, approbet et confirmet dictam nostram sententiam et remittat, casu quo dictus comes et alii qui cum eo erant in aliquo sibi tenerentur, et omnes penas civiles et criminales ratione vel occasione quod allegaretur quod dictus comes transgressus esset mandata dicti domini regis, sive ipse pene comisse essent antequam dictus dominus ad regalem dignitatem pervenisset sive postquam, ratione intrate quam fecit dominus comes in dictam vallem cum gentibus armorum quam ratione detentionis castri predicti de Castell Leo, quam alia quacumque ratione seu causa. Presentem ergo sententiam ferimus nos dicti arbitri et arbitratores et amicabiles compositores super predictis et infrascriptis per dictas partes electi in unum concordantes auctoritate et potestate nobis in dicto compromisso plenarie atributa, injungentes de certa scientia et expresse ipsis partibus et singulis earundem, sub penis proditionis et perjurii ac sub pena centum milium solidorum in dicto compromisso apposita et adjecta a contrafaciente totiens absque aliqua remissionis gratia quotiens contrafactum extiterit exigenda dictoque domino regi pro medietate et pro altera medietate parti adquiescenti, parenti et obedienti presenti nostre sententie et pronun-

[b] *H, diu:* Ita.

ciationi totaliter adquirenda, quatenus omnia et singula supradicta et infrascripta teneant inviolabiliter et observent et facient quantum[c] in eis fuerit et procurent inviolabiliter et effectualiter observari et non contraveniant, si dictas penas vitare cupiunt et notam infamie sempiternam. Et nichilominus faciant et compleant cum effectu quod filii eorum et ceteri de eorum parte qui nondum habent firmandi etatem, protinus cum ad etatem quatuordecim annorum pervenerint, dicta compromissum et pacem et alia omnia et singula superius et inferius expressata similibus securitatibus, obligationibus, penis, subjectionibus, stipulationibus, promissionibus, pactis, renunciationibus, clausulis et cautelis approbent et confirment; et si forte ipsi filii vel alii de eorum parte seu valentia firmare noluerint, nullum eis patres vel consanguinei vel amici ipsorum prestent auxilium, consilium, patrimonium vel favorem nec affectione vel dilectione paterna aut aliquo sanguinis debito benefficium caritatis, quin potius ipsi patres proprios filios et eorum consanguineos et amicos firmare talia recusantes prosequi teneantur prout de ceteris est superius declaratum. Quamquidem sententiam, pronunciationem et declarationem nostram omniaque [et] singula in eadem contenta dicti comes et Raymundus Borroll, quibus supra nominibus, postquam fuerit publicata, emologare, laudare, approbare et ratifficare in nostro conspectu firmiter teneantur sub penis superius expressatis; declarantes et nobis auctoritate et potestate de quibus supra agitur, retinentes expresse pro hujusmodi nostram sententiam et quecumque in ea contenta, sive dubia ambigua vel obscura fuerint sive non, ad mere et libere voluntatis nostre arbitrium, dum tamen omnes concordes fuerimus super eo, emendare, interpretare, corrigere et declarare et ei addere

[c] *B, diu:* quatenus.

et minuere valeamus semel et pluries ubicumque fuerimus, presentibus vel absentibus partibus, quod liceat simul nobis prout quando et quotiens arbitrio et simplici voluntati nostre ad utilitatem dictarum partium et bonum statum earum videbitur expedire. Lata fuit presens sententia per dictos venerabiles Jacobum de Vallesicha, Raymundum Marquesii, Simonem de Arolis et Arnaldum de Ponte, arbitros, arbitratores et amicabiles compositores predictos, et lecta per me Arnaldum Manyosa, notarium infrascriptum, de voluntate ipsorum venerabilium arbitrorum et arbitratorum, in dicta ecclesia sancti Justi civitatis Barchinone, die et anno [et] hora predictis. Quamquidem sententiam, pronunciationem et declarationem omniaque et singula tam in ea quam in dicto compromisso contenta dicti egregius comes Pallariensis, per se, filiis, hominibus et vassallis ac valitoribus suis, et dictus Raymundus Borroll, quibus supra nominibus, pro se et hominibus dicte vallis Aranni eorumque successoribus et omnibus eorum valitoribus, laudarunt, approbarunt, ratifficarunt et confirmarunt perpetuamque et stabilem voluerunt obtinere roboris firmitatem. Et remittentes sibi hinc inde plenarie, quibus supra nominibus, actiones et petitiones quascumque, odia, rancores, discenciones et omnimodas voluntates contrarias propter quas usque in hunc diem ad pacem et concordiam possent in totum vel in partem sopite aut alie quomodolibet suscitari discordie, memoratas treugam per centum annos pacemque perpetuam et finalem sibi dederunt et alia omnia et singula in presentia ipsorum arbitrorum et arbitratorum unanimiter promisserunt servare et servari facere prout superius astringuntur; et sub penis jamdictis treugam et pacem hujusmodi unanimiter firmarunt. Et proinde renunciarunt expresse, jamdictis nominibus, quibuscumque juribus, privilegiis, legibus, usibus, consuetudinibus, auxiliis et remediis obviam venien-

tibus quovis modo. Et voluerunt dicti egregius comes Pallariensis et Raymundus Borroll, quibus supra nominibus, quod de predictis fiat utrique parti ipsorum unum publicum instrumentum unius et ejusdem tenoris per me notarium infrascriptum, presentibus testibus supra proxime scriptis, ad hec vocatis specialiter et assumptis. Sig *(s. m. figurat)* mei Arnaldi Manyosa, junioris, notarii publici per totam terram et dominationem illustrissimi domini regis Aragonum auctoritate ejusdem, qui predictis omnibus presens fui hocque instrumentum in duobus pergamenis sutis sive junctis cum quadam lenca sive membrana pergamenea, in quorum primo sunt octuaginta septem linee, quarum prima incipit: «In nomine domini nostri Jhesu Christi» et finit: «in comperabili rebus», ultima vero incipit: «suis demeritis corrigendi» et finit: «dampnum offensam»; in secundo vero pergameneo sunt quinquaginta tres linee, quarum prima incipit: «aut injuriam verbo vel facto» et finit: «deinde quia aliqui», ultima vero incipit: «infrascriptum presentibus testibus» et finit: «et assumptis», scribi feci et clausi. Constat autem de raso et correcto in XVIII.ª linea primi pergameni, ubi ponitur: «sive», et XLII.ª ubi legitur: «ut et», et in XXX.ª linea secundi pergameni ubi scribitur: «super» et XXXI.ª ejusdem pergameni ubi legitur: «inde fuerit requisitus firment, laudent et approbent presentem sententiam et compromissum a quo deppendet sicuti prout et sub juramentis et homagiis et penis quibus idem comes», et in XXXV.ª pergameni ejusdem ubi adicitur:«cum», et V.ª presentis clausure: «homagiis et penis». Ad supplicationem humilem pro parte vestri dictorum comitis et hominum propterea nobis factam, preinsertum instrumentum et omnia et singula in eo contenta, que sine nostri confirmatione si et in quantum nostrum tangunt patrimonium possent leviter infirmari, laudamus, approbamus et hujus serie confirmamus. Et nichilominus ex

regie plenitudine potestatis supplemus omnem deffectum qui super predictis vel aliquo eorundem pretendi vel allegari posset aut obici quomodolibet vel opponi. Mandantes per presentem inclito infanti Jacobo, primogenito nostro carissimo, dalfino Gerunde et comiti Cervarie,[d] ac in omnibus regnis et terris nostris post nos, Deo propitio, successori, sub paterne benedictionis obtendu, necnon gerenti vices gubernatoris in Cathalonia aliisque universis et singulis officialibus et subditis nostris et ipsorum officialium loca tenentibus, presentibus et futuris, sub pena mille florenorum auri a bonis confrafacientium irremissibiliter habendorum et nostro erario applicandorum, quatenus confirmationem nostram hujusmodi teneant firmiter et observent et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In quorum testimonium presentem fieri nostrique megestatis sigillo impendenti jussimus communiri. Data Barchinone, quintadecima mensis aprilis, anno a Nativitate Domini millesimo CCC.º octuagesimo septimo regnique nostri anno primo. Franciscus Ça Costa.

Dominus rex, presentibus Gerardo de Queralto et Johanne de Bellaria, mandavit mihi Arnaldo Manyosa. [e]

4

1471, octubre, 8. — Piera.

Joan II aprova i confirma un tractat dels homes de la vall d'Aràn amb els del comtat de Comenge.

[d] *B diu:* Servarie. — [e] *En B hi ha aquesta nota:* Fuit presens confirmatio duplicata de verbo ad verbum, aliquibus verbis discordantibus in clausura instrumenti quod superius est insertum.

A. Original perdut.
B. Copia, feta a l'ensems de l'expedició de l'original, en el registre 3451 (abans: *Itinerum 11 Johannis II), f*. 105, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Nos Johannes, [Dei gratia rex Aragonum, Navarre, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie et etiam comes Rossilionis et Ceritanie].[a] Exhibitis et coram magestatis nostre conspectu humiliter presentatis pro parte vestri dilectorum et fidelium nostrorum domicellorum, consulum et proborum hominum nostre vallis Aranni capitulis treugue tenoris sequentis: En nom de nostre Senyor Dius. A tots qui les presents veyran sia manifest cum certans debats, questions, discordia, guerra e inimicicia capitols sien sallits e nescuts entre les gents deu comtat de Comenge, de una part, e les gents de la vall d'Aran, d'autra part, per razon de augunas marchas, pillarias, raubarias, homicidis, incendis e d'autres malificis feyts e perpetrats entre les dites parts e au present de jorn en jorn se fassen e se perpetran, e si no per Dius e bones gents hi sia remediat se ·n speran subseguir e perpetrar de majors; e per tant lo noble e virtuos senyor mossen Manaut d'Aura, cavaller, senyor de l'Arbost e de Malavesia, per caritat de nostre Senyor Deu e per lo ben e honor de cascunas partidas e volen-se perforsar de botar auguna orde de contractar e metre remesi de tot bon tracte e acordient-se les dites partides a tot son poder e per evitar e fugir aus convenients e dampnatges que sen podien seguir, ab lo bon consentiment e voler de mossen lo governador de Comenge, deus gentils homens e de la comunitat deus parts, terras e castellanies de Castilhones e de Forontinyes, Luxon, Oelly e Turr, ensemps ab la affeyt tractat e acordat los pactes e convenien-

[a] Nos Johannes, etc., *B*.

cies de triuba e segurança que dejus se·n sec ab la partida des susdits arenes, los tots congregats e ajustats ensemble en lo loch de Sent Beat, ço es lo dit mossen Menaut d'Aura, com a baron de la terra de Malavesia, le noble religios mossen Jacmes de Castet Verdun, prior de Sant Beat, per lu e en nom deus cossos e habitants de la castellania de Sant Beat, les nobles Bertran de Vinos, Guillem Arramon de Satera, Ramon Artau de la Mota, Guillamot de Vossot et Bernat de Vinos, per els e los autres gentils deu dit pays e Frontinyes, lo noble Bernat de Que, senyor de Que en Castilhones, per ell e en nom deus consulats de Vatlonga, Peyronto de Pont, Bonsom de Lavas, cossos de Vanheras de Luxon, Johan Fog, en Guillem Foix, en nom deus cossos de Montaubur, Sent Mamet e Jusset, Ramonet de Ferre, en nom deus cossos de Turr, n'Uqueit de Casanaba, elegit per lo loch de Salas e de Antinyat, Bertran Barrau, elegit per los cossos de Layrissa, Martin de Ramon Arnal, cosso de Martinyat, Pey Caue, cosso de Cierp, Vidau Arriga, cosso de Fronsac, Sans de Nogues, cosso de Lorda, Pey de Vellau, cosso de Ysant, Bertran Agassa, cosso de Galie, Johan Mola, cosso de Babartes, Bertran de Ferre, cosso de Argut dessus, Johan de Serra, cosso de Eshaun, Peyruc de Foix, cosso de Fos, Artau de Nogues, cosso de Vots, Pey de Barras, cossell deu dit loch de Vots, Artau Johan, sobracosso de Castillon, Johan Beme, Martin de la Crotz, cossos de Viros, Guillem de Felnhu, cosso de Jusset, Ramon Derm, cosso de Moncaup, Artau Vares, cosso de Vagiri, e Bernat Fenhu, cosso de Frontinyan, per ells e per los autres cossos e habitans absents de las ditas castellanias de Frontinhes e de Castillons, per la una part, e parelhament lo molt honorable mossen Guillem Roig, prior de las Malesas, lo honorable Guillem Artau de Boren, bayle de Vielha, lo discret home mestre Sans de Vidau, notari de la dita vall, Joan de Sant Johan, sindic, mossen

Bernat de Santi, Ramon Pey, Johan Sole, Guillem de Vila, Johan de Guilhemna, Guillem de Bordes, Artau d'Aurimonda, mossen Artau Sole, Johan de Romiu, per ells e per totas las autres gents de la vall d'Aran per las quals disen aver plenari poder, de l'autra part, los quals pactes e acordis foren feyts en lo dit loch de Sant Beat, le XXIII jorn de setembre en l'any MCCCCLXXI, la tenor deus
§ I quaus pactes susdits es aquesta: ¶ Primerament es stada autraiada entre las ditas partidas bona treuba he segurtansa, en bona fe e sens engan, per los bes sedents e mobles, personas, vilas, castells, lochs e habitacions que son en lo dit comtat de Comenge e de la castellania de Sent Beat, de no fer ni fer fer degun dany, dampnage, injuria ni envasiment, ans donan tot subtediment e relevament de guerra de la data de les presents entro per tot lo mes de may primer vinent, que's contara l'any MCCCCLXXII, ab XXV jorns de retenenses las quals los dits aranes domandan ab sperança que en lo endemig durant lo dit terme la pax perpetual sera fermada; e corrent lo dit temps de la dita treuba cascuna de las ditas parts sien en aquexa segurtat, subtediment e relevament de guerra com dessus es dit, e que tota persona de cascuna part ab sos bes e merchandarias, quenayas que sian, puscan intrar salvament e quitia, star e merchedejar, entrar, exir, retornar, ab armes e sense armes, a pe ho a caball, de neitz e de jorns, per cami o fora cami, ab aur o ab argent, so es los deu contat de Comenge per tota la vall d'Aran e terminis de aquexa e los de la vall d'Aran per tot lo comtat de Comenge e las terras
§ II e senyorias de aquell.[1] Item, cum assi de present las resti-

[1] En 1316 (1 de febrer) el comte Bernat IX de Comenge havía otorgat als seus súbdits un privilegi, en el qual, entre altres coses, els hi concedía lo següent : «quod deinde, deinceps, in futurum et per in perpetuum nostri subditi castellanie Frontignensis solvent et pagabunt pro quolibet mulo et mula, bove aut bacca, pro omni jure foraneo, quos volebunt passare in Espaniam tempore pacis et quando non mo-

tucios que la una part demana a l'autra, et e converso, no sian liquidas ni encara hoydas ni menys examinadas, offerexen que et de sobre totas las demandas, aysi de marchas com represalias e de totas autras demandas que fer vulhan ni puscan los sobredits deu contat de Comenge, que los sobrenomenats de la vall d'Aran de totas causas que seran tenguts per justicia presenten e seran contents de ne star a punt de dreyt e a justicia e a collacio de homes sabis, no sospietosos a la una part ni a l'autra, stans e comorants en loch comun e segur a cascuna de las ditas partidas; e per lo semblant lo que los de la vall d'Aran domandaran aus deu dit contat de Comenge. Item, que si avenia lo cas que § III
degunas aulas gents ho entrasprenian degunas personas, los bestiars ni autres bes en lo contat de Comenge ho en Aran, e los passaban e los retrasian per la terra de Aran, que los susdits de Aran sian tenguts de los seguir ab man armada ho autrametre per justicia e los retenir en lor poder e los restituhir aus deu dit contat de Comenge, ho autrament que si per lor deffaut se perdian que ets ne sian tenguts de restitucion. Et parelhament si lo semblant cas avenia en las ditas castellanias de Castillones e de Frontinyes ho en autra part deu dit contat de Comenge deus

vebunt arma inter nos et hispanos, videlicet : de iis que nutrientur et hibernabuntur in castris, castellis, urbibus, villis, villagis et oppidis de Fronsaco, Blanquati, Gouaxi et Burderiis cum subditis nobilium domicellorum de Larbusto, sexdecim solidos turonensium; de iis que cum subditis nobilium [ementur] in Albernia, duplum. Deinde, de animalibus parvis cornu, unum arditum de quolibet pede; et unum denarium de volatilibus et idem de rebus parvi valoris... Item, poterunt dicti nostri habitatores dicte nostre castellanie de Frontignes et de Larbusto trafficare, vendere, debitare, cambiare, biscambiare sal, merces et alia cum hispanis, tempore belli ab ultimo de hospitali usque ad crucem de campo, sine ulla contradictione. Item, poterunt nostri dicti subditi auferre et aportare mercandissas in Hispaniam, solvendo de quolibet quintalo quinque solidos foranee. Item, poterunt emere sal et alia comestibilia et vendibilia, solvendo pro intragiis in nostro castello de Bagneriis unum arditum pro qualibet carga; pro vino autem quod aportatur de Hispania unum parvum quartum pro carga, et non de Francia et nostro comitatu Convenarum». Dec la copia a la gentilesa de M. Mondon, per l'intermedi de M. Pasquier

susdits aranes en la fayso dessusdita, que ansy ben las
gents de las ditas castellanias ne sian tenguts de restitucion
aus dits aranes e que per ço no volen ni entenen las ditas
partidas que per lo cas susdit, si hi avenia, las ditas triubas
e segurtansa sian rompudas ni trencadas, ans volen e se
contenten que la una partida pusca elegir dus homes sabis
e la autra partida autres dus homes e que aquets quatre
homes que seran elegits puscan ordenar e decidir deu da-
§ IV bat ho question que poria sallyr deu dit cas. Item, tocant
lo feyt de la mercha que es stada autreiada per lo rey de
Fransa contra los susdits de la vall d'Aran los sobredits
aranes se offren e presentan de ne star a punt de dreyt
e de justicia cum plus a plen se conten en lo segon article
dels presents tractes e acordis; e per lo semblant los deu dit
contat de Comenge de so que los dits aranes los demanda-
§ V ran. Item, que per so que en la present triuba ni en lo pre-
sent loch de Sant Beat no son ni sian ajustats mossenyor
lo conte de Comenge, son gobernador, ni los tres stats deu
pays, lo serenissimo prince lo senyor rey d'Aragon, mossen
lo castella ni los tres stats d'Aran, per so las sobreditas
partidas, so es los susdits mossenyor de Larbosth, mossen
lo prior de Sant Beat, los gentils homes e cossos dessus no-
menats de las sobreditas castellanias [d]e Frontinhes e de
Castilhones, prometen de fer aboar, ratifficar e confirmar
los pactes e acordis dessus e dejus scrits au susdits mos-
senyor de Comenge e a son governador e aus tres stats
deu pays e de portar a ber la sagerat de lor de la confirma-
cio de las ditas triubas; e per lo semblant, los sobredits de
la vall d'Aran prometen de fer ratifficar, aboar e confirmar
las ditas triubas e segurtansa au susdit senyor rey d'Ara-
gon, au castellan e tres stats de la dita vall d'Aran e de
valhar e aportar lo sagerat lor de la dita confirmacion e
aço de dins lo terme de XV jorns pendent, lo qual terme
volen e prometen las susditas partidas e cascuna de aque-

ras que la una part no puscha innovar, attemptar ni procedir per via de feyt ni autrament nengun envasiment contra l'autra partida, nec e converso, ymo volen e prometen las ditas partidas que lo present segur valle e tenga dedins lo dit terme assi com si dejà per los senyors dessus dits era confermat e aboat. Las quals convenensas e acordi de las susditas triubas e segurtansa las partidas dessus nomenadas e cada una de aqueras, sens engan ni mal engeny, reservat per los susdits de Comenge lo voler e consentiment deu dit mossenyor lo comte de Comenge o de son governador e tres stats deu pays, com a dessus es dit, han prometut e jurat e per tenor de las presents e juran de tenir e observar las sobreditas convenensas, tractes e acordis de punt a punt e de no hi contravenir, ans volen las susditas partidas que tots aquells que vinran a en contra encorran la pena de cent marchs d'aur aplicadora au senyor de las partidas obedients. E per major firmesa e testimoni de las cosas susditas lo dit mossenyor de l'Arbost, en nom de la partida deus dits de Frontinhes e de Castilhones, e mossen Guillem Roig, prior sus dit, e d'autres de sos companhos en nom de la partida d'Aran, an senyat las presents de lur signet manuel, axi dejus metut, l'an e lo jorn susdit, en testimoni deus nobles Arton de Cardelhac, Guiramon de Nestier, servidors deu dit mossenyor de Larbost, mestre Stebe de Sales, nothari, Arton de Sercos, Artau de Massabrac, Bertranon la Passa, habitants deu loch de Sent Beat, Bertranet de Balhon, Joanicot Gay, merchants en Tolosa, e de mi Artau de la Font, notari publich de Tolosa, qui requirit per las ditas partidas hun o dus instruments o tants com seran necessaris de las causas sus ne ay retengut e per major firmesa de las causas susditas la present ey signada de mon signet auctentich, assi dejus metut, l'an et lo jorn susdits, ensemps ab lo dit mestre Sanç de Vidau, notari *(signe)*, Manaud, Guillermus Rubey,

prior qui supra et judex, Benito Marco, castella de la vall d'Aran. E yo Sanç de Vidal, [per] auctoritat real notari publich de la vall d'Aran e per tota la terra e senyoria del serenissim rey de Arago, qui ensemps ab lo sobredit mestre, Artau de la Font, notari, requests, he retengut per lo semblant instruments de les coses dessus dites contengudes hun o dos o tants com necessaris seran e per que fe indubitadament en judici e fora judici hi sia donada lo meu acostumat aci he posat sig*(signe)*ne. Sig +++++++++++ nes de nosaltres Guillem Artau de Boren, Joan de Sent Joan, Bernat de Sanci, Ramon Pey, Joan Sole, Guillem de Vila, Joan de Guilheuma, Guillem de Bordes, Artau d'Aurimonda, Artau Sole e de Joan de Romiu. Vestri sindici super hiis in presentiarum ad majestatem nostram destinati nostro culmini humiliter suplicarunt ut dicta capitula et contenta in ea pro benefficio paciffico statu et quiete dicte vallis et habitatorum illius de nostra clementia acceptare, admittere atque laudare, aprobare et decretare benignius dignaremur. Nos vero prospicientes predicta capitula et contenta in ea ad utilitatem, comodum, pacifficum, utilitatem et quietem vallis jamdicte et habitatorum illius concordata, inita et firmata fore et esse, suplicationibus predictis benignius inclinati, tenore presentis scienter et deliberate preinserta capitula et contenta in ea acceptamus, admittimus, laudamus, aprobamus et nostre confirmationis, ratifficationis, acceptationis et aprobationis munimine roboramus illisque auctoritatem nostram assensum et consensum impendimus pariter et decretum. Mandantes per presentes, ad incursum nostre indignationis et ire penamque florenorum duorum mille, castellano, bajulis, juratis et probis hominibus dicte vallis Aranni necnon universis et singulis capitaneis gentium armorum, tam equitum quam peditum, et aliis officialibus et subditis nostris ubicumque constitutis et dictorum officialium loca

tenentibus quatenus capitula treugarum preinserta et unumquodque eorum necnon et nostram presentem confirmationem, aprobationem et laudationem teneant firmiter et observent tenerique et observari faciant inviolabiliter per quoscumque, caventes attente a peragendo contrario quanto gratiam nostram caram habent et penam predictam cupiunt non incurrere. Quicumque autem, ausu temerario ductus, contra capitula treugarum jamdicta et unumquodque eorum ac nostram presentem confirmationis [et] ratifficationis provisionem venire presumpserit, iram et indignationem nostram ac penam predictam, nostro erario [aplicandam], se noverit absque remedio aliquo incurrisse; concedentes serie cum eadem ad cautelam vobis supradictis domicellis, consulibus et probis hominibus jamdicte vallis Aranni quod contra violatores et fractores capitulorum treugarum predictorum procedere possitis et valeatis de facto et justitia mediante, et malefactores ipsi debitam sentiant punitionem de violatione et fractione dictorum capitulorum, comittentes vobis super his contextu presentium voces, vices et locum nostrum. Injungentes predictis officialibus nostris et aliis supradictis ut nostram hujusmodi capitulorum preinsertorum confirmationem et contenta in eisdem capitulis voce preconis per loca solita dicte vallis Aranni et aliis ubi opus fuerit incontinenti faciant publicari, ne per aliquos inde valeat ignorantia allegari. In quorum testimonium presentem fieri jussimus, nostro comuni sigillo in pendenti munitam. Data in villa de Piera, die octavo mensis octobris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCCLXXI° regnique nostri Navarre anno XXXXVI°, aliorum vero regnorum nostrorum quartodecimo. REX JOHANNES.

Dominus rex mandavit michi Michaeli Vitalis.

INDEX

PRIVILEGIS DE LA VALL D'ARÀN

APÈNDIX